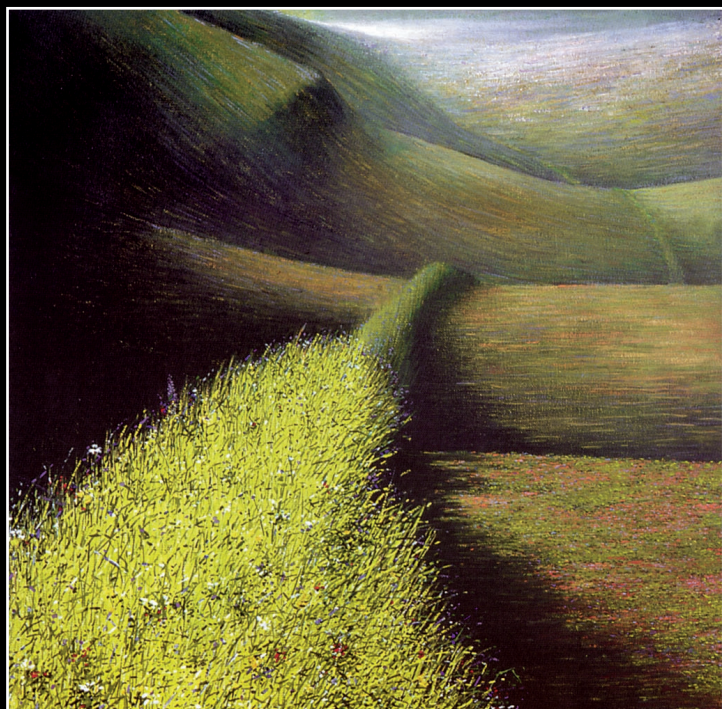

Bereck József

Elvonási tünetek

Bereck József ▼ ELVONÁSI TŰNETEK

Bereck József

ELVONÁSI TÜNETEK

(Vallomások, publicisztika)

NAP Kiadó – Dunaszerdahely, 2000

A kötet megjelenését a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma – Pozsony, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma – Budapest támogatta.

TARTALOM

▼ EMLÉKEZÉSPRÓBÁK

Akadozó párbeszéd	7
Az ifjúság vadona	10
Meddő őszi reggelek.....	14
Egy vendéglátás emlékképei.....	20
Könyv és táj.....	25
(Fa)iskoláim	30

▼ FÉNY A KAPU ELŐTT

Mint a három királyok	37
Egyenlők párbeszéde	45
A „kanadai kapcsolat”	49
Terhes folytonosság?.....	53
Emlékezés kisvárosi nagyfőnökeimre	57
Szerkesztői „tízparancsolat”	66
Összedől(jön)-e a DAC-piramis?	68
Tiszta Amerika!	73
Tavaszi tamáskodás.....	76
Fény a kapu előtt.....	79

▼ HATÁRESETEK

Vidékiégszindróma és sérelem.....	83
Határeset	87
Minden ember egy novella	91
A balkonember.....	100
Napló (velem és nélkülem).....	109

▼ AZ ASZTAL ÖRÖMEI

Édesanyám főztje	119
Ínyes jegyzetlapok	125
Mint a tüdő a fazékból.....	133

▼ DOLCE FAR NIENTE

Szent a játék.....	145
Nyári szorongások	148
Előszó egy falukönyvhöz.....	151
Kis nyári füstölgés	154
(Hó)napló	157
Közös bűnünk a korrupció?.....	168
A félelem árnyéka.....	170
Az utolsó fellobbanás	172
Téli borongás	175
Elvonási tünetek.....	179

▼ EMLÉKEZÉSPRÓBÁK

Akadozó párbeszéd

Kora reggel kocogás, ki a városból, szembe a felkelő nappal. Kedvelt útvonalam mentén, Búslak felé, három fiatalember vágja serényen a kövér, harmatos, már-már „túl-érett”, út menti füvet. Kaszájuk pengéje hersegve dönti rendre az erős szálatokat. Valamikor én is megtanultam ezt a mára meglehetősen idejétmúlt, de egykori gyakorlóí és értői körében máig megbecsült munkát, apánk sokáig tehéntartó ember volt. A három fickót megpillantva most is átfut az agyamon, hogy kipróbálom, karom őrzi-e még a mozdulatok rendjét, harmóniáját. Aztán megelégszem a frissen vágott fű fanyar, átható illatával. Legközelebb pedig már kis boglyák, vagy inkább csak petrencék sorakoznak az út mentén. Idén a széna gyorsan szárad, forró tavaszi napokat élünk.

Mindez azért foglalkoztat, mert dolgaik közt turkálva kezembe kerül egy régi fénykép. Huszonegy személy látható rajta laza csoportba összeállva, ülve, guggolva. Közülük tizenöt a férfi, hat a nő. Ez utóbbiak a csoportkép előterében csaknem szabályos félkörívben, oldalt maguk alá húzott lábbal ülnek. Valamennyien ujjatlan, kivágott nyakú blúzban, a nyakukban lazán megkötött vagy kioldott mintás kis kendők. Egyiküknek a fején van a kendő, amolyan menyecskésen megkötve; jól kivehetők laza burkán a hajcsavarók kidudorodásai. Egyébként a nők frizurája megtévesztően egyforma, ám egyikük haján látszik a természetes göndörség. Mind a hat nő fiatal, mosolygós, csinos. Előttük, kissé kinyúlva a kép mezejéből, vasvillák hevernek a fűben. A nők közül ketten – amolyan öntudatlan mozdulattal – a villanyél végét szorongatják. Meztelen karjaik sötét árnyalatúak és teltek. Kettejük bal csuk-

lóján sötét szíjú karóra. Hárman kissé oldalra néznek, mintha tőlük jobbra a fényképezésnél valamivel érdekesebb dolog történné.

Ugyanez az oldalra nézés néhány férfin is megfigyelhető. Ők teljesen szabálytalanul helyezkednek el a nők karéja mögött. Az egyikük oldalt, nagyjából a nők vonalában, törökülésben, négyen fél térdre ereszkedve, illetve guggolva, a többiek állva. A férfiak életkora szemmel láthatóan eltérő: két suhanc van közöttük, három legény, négy középkorú férfi, a többi öregember. Az ülő férfin kívül valamennyien kezükben tartják a villájukat, a legtöbbje valamilyen módon rátámaszkodva. A kép jobb szélén álló kalapos, fehér bajuszú öregember „Fegyverrel tisztelegj!” tartásban fogja a villáját; kéz- és testtartása kifogástalan, csontos álla előrenyomva, ám a tekintete a szemére vetülő éles árnyék miatt nem látható. Kalapot további három férfi visel közülük, hármuk fején kifakult „micisapka”, egyikükön pedig tányérsapka van, valamilyenféle – alkalmasint vasutas – egyenruha tartozéka.

A férfiakon rövid vagy feltűrt ujjú világos ing van, kivéve azt a hármat, akik szabályosan hármas egységben helyezkednek el a csoportképen: középen, illetve a két szélén. A négy dohányzó férfi közül három a hüvelyk- és mutatóujja között, a tenyere felé fordítva tartja kurta cigarettáját. A nőkkel ellentétben, a férfiak állán inkább csak derűs, semmint mosolygós. Néhányuk állán kivehető őszes vagy sötét borosta. A csoport mögött nem messze egy frissen rakott szénaboglya búbja. Távolabb további boglyák szelíd halmai. A háttérben ezüst nyárfák sima törzsű, mutatós sora. S végezetül: a levelezőlap nagyságú fénykép szabálytalanra hagyott világos szegélyén, pontosan a négy sarokban tűszúrások nyoma. Hátlapja üres.

Az aprólékos leírás után nem hallgathatom el, hogy a suhancok egyike a képen én vagyok. Én voltam... S az is, aki a községháza faliújságjáról úgy negyven évvel ezelőtt elcsentem egykori társadalmi munkánk e dokumentumát. A képen látható személyeket ugyanis jól ismertem, egy részükkel közeli vagy távoli rokonságban álltam. A velük kapcsolatos emlékeim, élményeim máig élesen rajzolódnak ki előttem. Meg aztán, Koncsol szerint, mi vagyunk az utolsó nemzedék, amely még a szülőföld ősi, természeti állapotát is látta. Sőt, a játék és a munka nyelvén párbeszédet is folytatott vele.

Az egykori huszonegyünk közül tizennégyen már meghaltak, a szép lányokat is hamarosan mind elvitték a faluból. Én is elkerültem onnan, s az egykori párbeszédből számomra már csak az alkalmi tájfutás hóbertjakedvtelése maradt meg. Lám, a patinásan barnuló képet forgatva is – furcsamód – az izgat elsősorban: vajon ki csinálhatta, ki állhatott az eltűnt idő flexaretje mögött?

Az ifjúság vadona

Az az örökké levert térdű falusi gyerek, aki negyvenöt-ötven évvel ezelőtt voltam, szinte minden percét egy örömteli csodálkozásban élte át. Az életem maga, természetesen, nem volt örömteli, hiszen háború utáni világba születtem bele. Örömteli a rácsodálkozással, felfedezéssel egy időben történő birtokba vevés folyamata, furcsa izgalmassága volt számomra. Hogy is írja Weöres Sándor?

*Milyen boldogság: élni
kezet-lábat mozgatni...
kettétörni az úton egy-egy ágat*

Minden ehhez kínált alkalmat akkoriban; valójában nincs is fontosabb dolga az embernek gyerekként, serdülőben.

Nem dicsekvésképpen mondom, de ha egy módom volt rá, minden évben elszöktem a dunaszerdahelyi május elsejéről. Nyugodt szívvel otthagytam a karneváli hangulatú forgatagot, s megejtettem nagy tavaszi kóborlásomat a természetben. Reggel, ünneplősen, rendszerint én is betutaztam a járási székhelyre. Megmutattam magam az iskolában, s ha nem bíztak rám valamilyen külön feladatot – transzparens- vagy zászlóvivés –, otthagytam az ünnepelő sokaságot, a víztorony és a malom irányában óvatosan kioldalogtam az ünneplésbe feledkezett városból, amely a munkásünnepen kívül a községi búcsúját is ilyenkor szokta tartani, hiszen György-nap közelsége szinte kínálta a régi és újkori ünnep összevonását. A városszéli bak-

terháznál letértem a mély vasútárokba, s mentem táguló, boldog, nagy kebellemmel, neki-nekiiramodva.

Négy-öt kilométer után, a kanálison átívelő vashídnál értem falum határába. S mintha felhő mögül hirtelen előtűnt volna a nap, a kanális szélesedő árterületén – mely lejjebb szinte egészen a faluig benyúlik – felizzott a rét zöld parazsa. A levegőben madarak rikoltoztak, lepkék, legyek, méhek és darazsak tették a dolgukat. A közeli nyárfák áttetsző, de már sűrűsödő lombjában sejtelmesen feketéllettek a szarkafészkek. A távolban szélfogó erdősáv, itt-ott magányos, büszke tartású jegenye vagy ezüst nyár, a vasútárokban, a széles árterületen s a szépen elmunkált táblák végiben békésen tollászkodó éger- és fagyalbokrok.

Aztán jöttek szembe velem jellegzetes ízeikkel, illataikkal az ismert dűlők, tagok: a kakukkfüves Bikaföld, a zombékos-kiöntéses Szőrzsák, a csorda nyomán átható tehénszagot árasztó Petre, a vásárúti határral érintkező Töltés; áttetsző kanálisvizében kilós tomolyokkal és a háború végén felrobbantott betonhíd maradványaival, a vadrepcés Ivánka, majd tőzegmezőin át a „gumiút” Andrásház szigetjére...

Ha megéheztem, gondolatban visszaugrottam Szerdahelyre, ettem egy kis virslit, zsíros vásári pecsenyét, megcsiklandoztam ínyemet a mustár fanyar ízével; limonádét is juttattam magamnak, jófajta cukorkát vagy kemény tartású fagyaltlabdacsokat egy ostyátólcsérre púpozva...

Aztán megint az ismert, de minden titkukat még ki nem adott laposok, rétek, füzesek, nádasok, a határ névvel megkülönböztetett részei: Szomszód, Istászeg, Úszó, Hantó, melyet a szomszéd falu lakója – nyilvánvaló rokonértelemmel – már Haninak nevez.

S gyerkőcünk csak ment, mendegélt a tiszta, vízpárás, könnyű, langyos, jó levegőben. Sajátos és szent boldogságának emellett nem volt semmi elviselhetetlen jellege, mint minden nagy földi örömnél. Egy táj nézésének gyönyörűsége például, ha az élvezet mély és tökéletes, mindig elviselhetetlen. Ilyenkor az ember sóhajt egyet, s inkább kiragadja magát a varázslatból. Mint mostanában én, a rendkívül megszeretett Magas-Tátrában, ahol – síksági embert – kétszeresen is elbűvöl a gyönyörű magas hegység látványa, külső valósága.

A boldogság képzetét a legtöbb ember gyerekkorából eredezteti. E gondolatra egy strófa kezd motoszkálni nekem is a fejemben, s hadd írjam ide, bár szerzőjének neve sajnálatosan kihullott már az emlékezetemből:

*Sajdít az ösztön világa
valami hajdan világra,
melyben ember, állat és fa
közös atya ivadéka!*

Igen, az ifjúság vadona az, amelyben – Borisz Paszternakkal mondván – embernek s tárgynak egy a rangja. Csakhogy távol, egyre távolabb ez az édeni-vadoni „demokrácia”. Még szerencse, hogy bármikor megidézhető: parányi lényekben, teremtményekben, állataiban, növényekben, embereiben, tárgyaiban, illataiban, ízeiben, hangulataiban... Hiszen ezeket, a birtokba vevés egykori áhítattaljes folyamatában felismerve, letapintva és érzékelve, mi magunk jelöltük meg az édes anyanyelv szavaival.

Mészöly Miklós írja valahol, hogy létezik egy ember, aki úgy ismeri a természetet, hogy minden mozzanat, lény, tárgy, jelenség, ami adódik benne, szó szerint nyitott

könyv a számára: összefüggések szüntelenül felismert, kitapintott, érzékelt elősorjázása... Egy ember, aki a megadatott és vállalt világban totálisan ismerős...

Mindmáig vonz egy ilyesféle tudás, bár érzem, soha el nem érhető. S az ember, nyakán az ötödik X-szel, ötödik emeleti városi panelházi magányában felvértézi magát kézikönyvekkel, vaskos állat- és növényhatározókkal, hogy fogalmilag is megidézhesse egykori világának letapintott valóságát, ha értékeit kiveszni látja a jelenből.

Meddő őszi reggelek

Borotválkozás közben enyhe nyomást éreztél a hasadban. Majd a kocsmában, gondoltad: már ősz van, és ilyenkor nagyon huzatos a deszka-budi, s az ülőke fényesre koptatott fája is jéghideg. A vendéglőben központi fűtés van.

Az utca fény nélküli világosságában még ott úszott a dús szakállú erdész szivarjának bűze (illata?), aki már tizenöt éve mindennap szivarral fekszik, szivarral ébred, és természetesen szivarral a szájában rohan a félhetes vonatra.

Örültél, hogy a kocsmában nem volt senki, örültél, hogy az úton nem találkozta senkivel, örültél, hogy a kocsmáros nem szólt semmit, amikor teát rendeltél, s örültél a központi fűtésnek, mert nem lesz hideg a vécé ülőkéje. Más nem jutott az eszedbe, aminek örülhettél volna. A tea is jólesett, mert meggondoltad, s kértél hozzá egy rumot.

A vécé ülőkéje kellemesen langyos volt; s közben bűzlő etetőkkal, néma, szőrös emberekkel telt meg a sön-tés. Egy kamera hideg lencseszemével nézted a szinte misztikus némajátékot. A biliárd posztója piszkosszürkére kopott, az embereken fekete kabát, fekete nadrág, fekete kalap. Az úrnapi fehér hiányzott róluk, talán szögletes mozdulataikban, megtört fényű pillantásukban rejtőzött, ám soha nem néztek sem egymás, sem mások szemébe.

...megvetéssel néztem a bűzlő etetőket, de lassan érteni kezdtem a jámborságukat, s ahogy idomtalan fejüket, kisírt szemüket néztem, újra elfogott az érzés, hogy testvére vagyok ezeknek az embereknek...

Borovicska, sör... Szilvórium, sör... Vodka, sör...

A hosszú combú postáslány áthozta a napilapokat, és tíz deka majonézes salátát, két kiflit, egy üveg kofolát s egy doboz Olympiát vett. Még megkérdezte, hogy friss-e a saláta, aztán elment.

A kellemesen meleg fűtőtest mellől, az etetők szögletes vállai fölött rendeltél egy borovicskát meg egy sört. Egyetlen hatalmas szemmé, egyetlen érzékeny szeizmográfra zsugorodtál össze a sarokban, a fekete lelkek legapróbb rezdüléseire vadásztál, de csak saját gyomorfalad ideges rezgését tapasztaltad.

Borovicska, sör... Szilvórium, sör... Vodka, sör...

Hol az a feszültség, amit apád fél szavaiban fedeztél fel, ami csuklóikat olajozza, ami egy-egy pillanatra jámborságuk, baromi közönyük kétszínűségét sejteti? Hol az elkeseredés? Hatvanötben, amikor a Duna felbolydult méhkast csinált az egész Csallóközből, másfél hónapi nonstop üzemelés mellett tiszta húszezret vágtam zsebre – mondta egyszer a kocsmáros.

Eh, egy vagy több borovicska kell még, meg sör, sírni vagy dalolni, megcsókolni a bűzlő etetők szőrös pofacsontját!

... az undok átok, amely súlyosan nehezedett ránk, de azokra is, akik idejöttek vagy elmentek innen, megszeppenve, gazdagon vagy sem, mondjuk, mint urak, de kiderült, hogy ezek az urak a saját megalázottságukban, amely vérrokona a butaságnak, nem képesek másra, csak elszegényedni, vagy annak a látszatát kelteni, ami persze rosszabb, s elrejtőznek, hogy nyugodtan megrághassák a falatjukat...

Hé! Főnök úr, szóljon le a központnak, hogy ne bóbiskoljon a kazán mellett, mert kihűl a vécé ülőkéje!

...már ahhoz is bátorságra van szükségük, hogy megértsék, a papok és betörők képességei csak széteső dögből születő férgek, nem más az egész, csak rothadó kíserlet a megújulásért, az újért, olyan értelemben, hogy ezek csak apró kétértelmű megnyilvánulásai egy nagy, halálos vágnak: mindent hagyni úgy, ahogy van, újítani csak külsőségekben, hogy apró, felszínes előnyök özönében érezzék magukat, messzemenő jelentőséget tulajdonítva nekik, miközben minden: a tisztelet, a takarékoság, a többiek feletti hatalom, a hivatalok – mind az össz-szervezet legrosszabb, leghaszontalanabb, legrozsdásabb csuklóí; s ez az orgazmus éppen a ragadozó és a barom közötti fejlődésszakaszban van, tehát abban a stádiumban, amikor a ragadozók főbb jellemvonásai, mint a vadság, a kezdeményezés, a keményfejűség, a gyűlölet, a düh már készek arra, hogy átengedjék helyüket a barom jámborságának, szelídségének...

A major udvarából, a szövetkezet telepéről és az épületelemgyártól sánta éjjeliőrök jöttek a kocsmába. Mind sánta volt és szőrös, s csak kis borovicskát, szilvóriumot, vodkát rendeltek, egy-egy nagy sörrrel. Hol itt az arány?! Elkedvetlenedve gondoltad, hogy bizonyos nagy emberek nagy tézisei nevetségesen prózai helyzetekben nyernek bizonyulást. S a jámborság egy bizonyos szinten már butaságnak nevezhető, mert minden társadalom közgazdászati gépezete csak elkeseredést csikar ki az emberekből, könnyes elkeseredést annak ellenére, hogy a nehéz könnyek éppen megfelelőek arra, hogy az említett mechanizmus sokszor rozsdásodó fogaskerekeit olajozzák.

Rájöttél, mennyire a jóakaró képzelet szüleménye az, hogy elfojtott, csendes rítus minden tette ezeknek az em-

bereknek. Elvágták a köldökszínőrujukat, s a türelmes halálvárás állapotában élnek, együtt hűlnek ki a földdel. Mégis, az arcuk szinte átszellemült kifejezést ölt minden (számunkra jó vagy rossz) esztendő végén, amikor szájukon felcsendül a Te deum...

Az éjjeliőrök már a második fél deci vodkát, borovicskát vagy szilvóriumot rendelték, hümmögtek és köhécseltek, távolról sem tűntek olyan szótlanoknak, mint az etetőők. Amilyen feltűnő volt ez a tény, annyira érthető.

Érezniük kellett, hogy becsapják a világot és mindenkit, aki meghallgatja őket, de azért százszor is elmondták, hogyan ment az öreg Ollé a gútai vásárra, hogy mióta csirri-cseriek a madiak, meg amikor arról a gályáról beszéltek, amely akkora, mint négy parasztszekér vendégoldaslattal, s amely valahol az András-sziget tőzegaljú rétjei alatt szenesedik.

Tudtad, hogy akik a legtöbbet beszélnek róla, azoknak fáj a leginkább a Csallóköz történelemnélkülisége. Persze, nem olyan értelemben, ahogy ezt a nézetet már rég megcáfolták.

...meggyőződése, hogy a régi történetek, szokások, amelyekkel az emberek kölcsönösen megfertőzték egymást, nem segítik elő új napok megteremtését az emberek és nemzetek számára, mert azok a történetek és szokások mindig ugyanazt árulták el, mindig csak a halált idézték, minden szavukkal mindig csak a halál körül keringtek céltalanul, mintha az élet körútja végén nem lenne, csak egy hatalmas temető, túlszűfolva minden emberi kísérlettel, minden szerelemmel, minden reménnyel...

A főnököt hidegen hagyta, hogy a központ nyugodtan szunyókál a kazán mellett, meg az is, hogy már nem ren-

deltél több sört és borovicuskát. Érezted, hogy az elégedet-
tek minden kétszínűsége, nyomorúsága most a te arcodra
is rátelepedett, s harmatgyenge a vigasz, hogy négy-öt
arccal dicsekedhetsz, amelyekkel tökéletesen álcázni tu-
dod mozgásiszonyodat, halál utáni vágyadat.

*...a dolgok súrlódásmentes folyásáért való igyekezet
nem más, mint az elégedetlenség, az igazi becsület, az
igazi önuralom és más tárgyak feletti uralom hiányának
jele; az igazi becsületességnek egy arca van, mindig
egyetlen kiállást jelent, amelynek alapja a fejlődés utáni
vágy, mindent megváltoztatni, megsokszorozni az élet
erőit – ebben rejlik az ember küldetése...*

Egy asszony lapos üvegbe néhány deci rumot vásárolt.
Az asszony már elolvasta azt a százegynéhány könyve-
det, melyet ösztöndíjadnak abból a részéből vettél, amit
valahogy nem sikerült elinnod.

Akkor még nem tudtad, hogy lapos üvegbe vásárolja a
rumot, s örültél, hogy az asszony mindig figyelmesen
meghallgat, noha az öröme sosem tartott sokáig, mert a
nő a végén a kezét tördelve mindig szabadkozni kezdett,
hogy ezt soha meg nem érti, szörnyen sajnálja, nagyon
szeretné megérteni, úgy szeretne művelődni, tanulni, va-
lami komolyabb dologba beavatódni, hiszen milyen mu-
latságos lehet a könyvek közt turkálni, elsárgult papírok
közt kutatgatni...; én ezt soha meg nem értem, és nem-
csak a vallás miatt, de főként az után a minden után, amit
átéltem; s miután egy ócska kunyhó négy fala közt hagy-
tam a fiatalságomat, honnan vegyem most a bátorságot
ahhoz, hogy felnézzek valahová a magasba, elviselhetőbb
sorscsapásra gondoljak, és arra, hogy milyen változás tör-
ténik minden emberrel!

Kilenc óra ötven, otthagzott iskoládban valószínűleg már az újromantikusokat adja elő az Öreg a 27-es előadóteremben. Fel kellene hívni valakit... Valakit a múltból... Rózi néni lehívátná a portára.

Bementél a postára. A vonal foglalt volt. A hosszú combú postáslány unatkozott.

Egy vendéglátás emléképei

*„s időtlen éltű csillag nézett:
mennyi az, amennyit eddig éltem?”*

Radnóti Miklós

Már mindenki járt nálam, aki egy kicsit is számított. Csak ő nem, akitől az igazi elismerést vártam: a szavak nélkülit, a két mozdulat közt rezdülőt. Hívtam, biztattam, jöjjön el már végre. S jöttek mások, akik előtt még a hivalkodás sem volt az igazi. Múltak a napok, de nem jött. Pedig úgy vártam, mérhetetlen önzésemben is önzetlenül, hiszen most is csak őt akartam igazolni. Ha jól utánagondolok, még a legkomolyabb lázadásaim idején sem volt számomra közömbös, hány egységgel szerepelek vágyai, tervei, reményei, törekvései és megvalósulásai között.

Végül rászánta magát, és eljött. Útjának nem ez volt az egyedüli célja; délelőtt a kórházban járt, a doktornővel megmérte a vérnyomását. Ellenőrzésképpen. Az eredmény kedvező lehetett, mert nem vette igénybe a liftet. A valószínűbb persze az, hogy tanácstalan volt a kezelését illetően. Gyalog kaptatott fel az ötödik emeletre. Biz' isten megéreztem, hogy ott topog gyámoltalanul a visszhangzó lépcsőházban, névtáblás lakásajtóm előtt. Egy pillanatra az a kaján gondolatom támadt, hogy hagyom: topogjon csak tovább tétovázása partján, a kukkantón meg is lesem, de a gondolatot rögtön elhessegette ritkán kinyilvánított, de töretlen fiúi szeretetem, s új, immár házigazdai, mi több, vendéglátói minőségem tudata. Szélesre tártam előtte az ajtót, s láttam, hogy az összerezzenésig meglepődött. De csak egy pillanatra. Ha úgy akartam volna, nem is veszem észre. Belépett, levetette a kabátját. El-

vettem tőle, az ajtó melletti fogasra akasztottam, s őt tovább tessékeltam a szobába. Az előszobai falitükörben ellenőrizve, egy kicsit elsimítottam borzas üstökömet, s mire utánamentem, már a franciaágyszerű széles heverő peremén ült. Félseggel, természetesen. Erre a pózra előre megesküdtem volna. Nevethetnékem támadt, de türtőztettem magamat, nehogy félreértse.

Emlékszem, hosszú téli estéken sokszor elmesélte háborús sebesülése körülményeit. Kárpátukrajna, negyvennégy, lőporfüstös nyárelő, egy váratlan összetűzés, ostoba gránát, kéken, pirosan dobogó fájdalom, tábori kötözők, katonakórházak, majd néhány hetes itthoni lábadozás. Utólag mindig nevetve mondta, hogy kétnaponként bezárkózott a hátsó szobába, kifőzte a borotvát (mert az induló nyárban nyilván félt a fertőzéstől), s gondosan elvakarta combsérülését (mert a háborútól magától, érthető módon, még a fertőzésnél is jobban félt). Egy valamiről azonban sosem ejtett szót. Legalábbis előttünk, gyerekei előtt. Pedig ez is összefüggött sérülésével, lábadozásával. Mindegy, persze, hiszen még alapiskolás koromban visszaszámoltam a kilenc hónapot...

Szóval így lett máig tartó közünk egymáshoz.

A hosszú hengerű, öreg és dög nehéz Pátriát, akkori írógépemet letettem a fal mellé, az asztal szélére piramist raktam a szerteszét heverő könyvekből, összekapkodtam az üres és teleírt papírlapokat, s a dohányszemcséket is a tenyerembe gyűjtöttem. Mindezt fesztelenül, mert tudtam, hogy figyel. Vörösbort és poharakat tettem az asztalra. Bártortalan, de kifejező kézmozdulattal jelezte, hogy neki nem szabad. De azért az ő poharába is öntöttem. Néhány korty után automatikusan rágyújtottam egy cigarettára. A délutáni napfény éles szögben csapódott be a szobába, s a cigaretta füstje lomha fodrokat vetve úszott a tavaszi verőfényben.

Néztem az embert, aki életében még egyetlen cigaret-
tát sem szívott el, s részeg is csak egyszer volt: negyven-
kilenc elején, amikor a gútai vásáron a Fukszit vette. Kis-
parasztvégzetét azonban az az erőteljes lipicai sem akadá-
lyozhatta meg; nyáron, éppen aratás kezdetére, a kime-
rültségtől ágynak dőlt. Mintha egy kiégett fűzfatorzset
fektettek volna a tisztaszoba ágyának hófehér párnái kö-
zé – úgy várta az orvost. Fehér vászonöltönyében, szal-
makalapjában előbb jött azonban Truman, a jó szimatú
agitátor. Szó nélkül az utcára nyíló ablakhoz lépett, sarkig
kitárta, s döntő érvként mutatott a hegyétei traktorállo-
másnak a ház előtt várakozó Farmann traktorára és önkö-
tözőjére. Ezután kiment a konyhába, még mindig szótla-
nul, leakasztotta a szögről a kisebbik sodródeszkát, a be-
teg férfi elé fektette a párnára, s töltőtollat nyomott az
erőtlen, bütykös-eres kézbe. Bent, a hűvös szobában vá-
rakozóan dobolt a csend, kint zsirolgó gyermek- és
asszonykoszorú képződött a traktor és az önkötöző körül.
A fekete férfi némi tétovázás után aláírta az első tí-
pusút...

Tekintete egyre bátrabban pásztázta a szoba zugait, a
berendezést, biztattam hát, nézzen csak körül apróléko-
san. Kitártam az ajtókat, és visszaültem a vörösborhoz.
Az asztalomon, mézszínű cserépvázában, egy maroknyi
fűzfavessző díszlett. A szép vázával (és egy hozzávaló
gyümölcsöstállal) a szerdahelyi gimnazisták kedvesked-
tek néhány nappal azelőtt, mert ún. író-olvasó találkozó
keretében elbeszélgettem velük frissen megjelent köny-
vemről. A szomorúfűz légiesen hajlékony ágai szép ívű
áramvonalak gyanánt bújtak ki a váza szűk torkából, s
hajlottak vissza egy láthatatlan pólus óhaja szerint. Vala-
milyen új építkezésnek helyet csinálendő, a szomorúfűzt
egy buldózer fordította ki a város főterén. Munkából ha-

zajövet maroknyi gallyat téptem le a kidöntött fáról, mert a makarónivékony ágakon kis barkák és csibenyelvnyi levelek ütköztek ki. A kenyérboltban, a Bicskadobálóban és az utcán mindenki megbámulta a markomban szorongatott tavaszt...

Gondos körültekinés, terepszemle után visszaült előbbi helyére. Ekkor szinte magnéziumlámpaként villant bennem a felismerés: harminc év múlva ugyanannyi leszek, mint most ő, harminc évvel ezelőtt éppen annyi volt, mint ma én: harmincéves. Szinte napra pontosan.

Nem szegeztem arcára véleménykövetelően a tekintetemet, sőt egy kis büntudatot is éreztem. Dunaszerdahelyen dolgozva, két évvel korábban gondoltam rá először, hogy saját lakást szerezzek, s már néhány hónapja beköltözhettem. A szövetkezeti lakás, amelyben azóta is lakom, egy Bauring–Camus típusú panelház ötödik emeletén foglal helyet. Amikor annak idején először néztem ki az ablakon, arra gondoltam, hogy a későbbiek során majd azzal vigasztalhatom magamat, hogy tulajdonképpen jó fekvésű ez a ház. A környező tömbházak fölött idelátszik a tejedi és a pódafai határ egy része, s kissé távolabb a termálfürdő. Csak még nem szoktam meg az ötödik emeletről nézni a tájat. Végre elszakadtam a szülői háztól, kibomlottam egy nagyon erős vonzású szülői és falusi közösségből, s a centrifugális erő ide röpített. Akartam, nem akartam, maradt a távlatnélküli tény: névtáblajelenlétre ítéltettem egy újabb közösségben, amelyre az a legjellemzőbb, hogy nem létezik. A lakótelepi építkezés jóvoltából több mint háromszáz, időnként az erkélyre, ablakba kikönyöklő emberrel nézegethetnénk egymást, de már régen megfigyeltem: ha ezt teszem, s valaki megérzi magán a pillantásomat, nyomban fészkelődni kezd, és matatni a redőny zsinórja után...

Hörpintettem egy keveset a vörösborból, újabb cigaret-
tára gyújtottam, s már egy cseppnyi büntudatot sem érez-
tem azért, hogy aránylag könnyen, szinte suttyomban tet-
tem szert erre a lakásra. Pedig jól tudtam: a szikár, fekete
férfi hét évig építette, építgette a maga házát, garast ga-
rashoz, téglát téglához rakva. Néztam az ölében szunnya-
dó ökleit, múmiaarcát, örököltű tekintetét. S vártam a jelt,
az elismerést jelentőt, a fölmentőt, mert én is tudtam:
mindenkoron becsesebb a nehezebben megszerzett.

Támaszt kerestem a számok bizonyosságában, de
mindössze izgalom fogott el. Önsúlyával süppedt tuda-
tomba a tény: elindult, harmincévesen elpottyantott, mint
jelzőpontot a gondos földmérő, hogy időnként vissza-
visszanézzon. Miheztartás végett. Lehet, hogy öntudatlan-
ul most is ezt cselekedte, ahogy ült a heverőn, immár
fesztelenebbül, s láttam rajta, nem is sejtette a felismeré-
semet, hogy akkori életének pontos felezője voltam, lega-
lábbis időben, s hogy ez csak úgy, hatvan-harmincévesen
volt lehetséges, mert nem lehetett eldönteni, kinek van
harminc év előnye vagy hátránya a másikkal szemben.
Láttam rajta, hogy mindezt nem is sejtette, s amikor nyúj-
tottam neki a bort, elfogadta.

Könyv és táj

Több mint ezer kötete ellenére is meglehetősen szerénynek mondható könyvtáram mutatósabb, díszesebb darabjait mustrálgatva, otthonom alkalmi vendégei nemrégiben mellemnek szegeztek a kérdést: miért szerettem meg ennyire a könyveket, majd kérdésük anyagiasság természetét álcázandó, azt is bevonták érdeklődésük hálójába, hogy miért szeretem annyira ezt a tájat, a Csallóközöt, eddigi novelláimnak, elbeszéléseimnek ezt a háromdimenziós alapját-keretét, elszórt jelzésekből földrajzilag is azonosítható és meghatározó eseményterét. Már nem is emlékszem pontosan, mit válaszoltam a számító kérdésre, mely kétkezi foglalkozású vendégeim szájából – meglehet – sokkal egyszerűbb, lényegretörőbb fogalmazásban tétegett föl, így hát: könyv és táj – összefügg-e egymással? – summázom a kérdést most, utólag és meglehetősen önkényesen, s tollam máris harmincévnyit kanyarodik vissza az időben.

Hároméves voltam mindössze, amikor egy Kerényi nevű, magas, szikár termetű nyugalmazott jegyző költözött feleséggestül szülőfalumba. Néhány évig méhészkedett, hetenként egy alkalommal egyenes derékkal, az egymásra utaltság legkisebb jele nélkül megsétáltatta patinás bambusz görbebotját a kertekalja hársfasorának hűvösében, aztán váratlanul meghalt. Magára maradt felesége – jámbor, fehér hajú asszony – sorjában eladogatta a fonott szalmakupolás méhkasokat, a fölösleges bútordarabokat, használati tárgyakat, és elköltözni készült valahová az ország más részén lakó nővéréhez. A költözködést megkönnyítendő, az utazás előtt természetesen a vaskos-néhez könyveken is túl akart adni. Mit mondjak, sikerült is

neki, éppen édesapám révén, aki sose tudta azt mondani valakinek: nem. Vagy legalábbis nem elég határozottan. Kizárólag a segíteni akarás vásároltatta meg vele – igaz, nagyon jutányos áron – a vesszőkosárnyi könyvet, hiszen kisparaszt-nyomorúsága akkoriban nem nagyon tette lehetővé, hogy akár egyetlen verejtékkel megkeresett koronát is kiengedjen a markából; tudását, ismereteit akkoriban egyébként sem könyvekből szerezte. Gyorsan puhuló szíve, másokat könnyen megsajnáló természete juttatta tehát családunkat egy tucatnyi, részben díszkötésű könyvhöz.

Elég az hozzá, hogy a megvásárolt könyvek közül a legvaskosabbat Barátosi Balogh Benedek írta, aki a századforduló környékén a világ csaknem valamennyi táján megfordult. Az egykori híres lapkiadó, Tolnai unszolására írta meg ezt a könyvet. Mondanom sem kell, a könyv engem egyenesen bámulatba ejtett. Nem csoda: pontosan ezer rajz és kép volt benne! A vaskos, nagy könyv címéhez – Séta a világ körül – igazodva, a hosszú téli estéken sétára indultam Barátosi Balogh révén a világ körül; persze, ez még abban az időben volt, amikor falum mohalepte határkövein túl nemigen jutottam.

Mit mondjak, a pompás könyv segítségével csodálatos tájakat ismertem meg: az argentin pampáktól az ázsiai párkányhegységekig, az északi fjordoktól az ausztráliai sós mocsarakig. De embereket is: festői népviseletű ókasztíliai falusi férfiakat, teljes fejedelmi díszben pompázó hindu hercegeket, louisianai gyapotszüretelőket, ijesztő külsejű nyam-nyam varázslókat, ezüstöt bányászó bolíviai indiánokat, „áldozatra szánt medvebocsot szoptató” ajnó nőket, nápolyi „lazaróni” gyerekeket, pletykálkodásért kalodába zárt kínai asszonyokat – s így sorolhatnám oldalakon át. Egyéb akkori olvasmányaim (tanme-

sék, együgyű kalendáriumi történetek), emlékszem, csak arra voltak jók, hogy hallatlanul erős élményként éljenek bennem tovább az így „bebarangolt” tájak.

S elkövetkezett aztán az, amit öntudatlanul szinte minden gyerek megtesz: a „megismert” tájakat behelyettesítettem közvetlen környezetem aránylag kicsi téregységeibe. Minden nyáron liba- és tehénpásztorkodtam, s mint a tenyeremet, úgy ismertem falum rozszant határkövek közé szorított környékét, határát-dűlőit, tehát a képlet (térképlet) illetén ismeretében nem volt nehéz a behelyettesítés. Lett egy kis sivatagom, egy kis erdőm, tavam, tengerem, s így fészkelődött bele akkori falusi mikrovilágomba az egész világ. Szőrzsák suta zsombékjai, Petre tehénszagú, szikkadt „lepényekkel” tarkított legelői, Istászeg rejtelmesen súgó, gyermeki képzeletemben vérszomjas topor tyánokkal teli nádasai, András-sziget e tűzegaljú „gumi-útjai” között nyugodtan elfért a világ egy-egy szeglete. Szinte még ma is elérzékenyülök, hogy nekem ez akkor olyan nagyszerűen sikerült, és sokszor bizony még ma is a totális táj illúziójaként él bennem egykori faluvilágom térbeli létezése.

Azóta persze falum határai meglehetősen kitágultak (azonban még mindig egykönnyen meghatározható tájegység keretén belül), s annak ellenére kész vagyok védekezni az olcsó nosztalgia vádjával szemben, hogy időnként még ma is úgy érzem: van itt egy kis sivatag, egy kis tajga ezen a tájon, itt, a két Duna között. Látszólag gyermeteg vállalkozás ily módon belopni a világot abba a tájba, amelyet legjobban ismerünk, de az a véleményem, hogy a gyermekek már pusztá létezésükkel is közelebb állnak a dolgok eredetéhez. E „helyzeti” előnyüknél fogva ők hamisítatlanul gyakorolják mindazt, ami minket, tollforgatókat csak csábít: megérteni a megérthetlent,

kimondani a kimondhatatlant. Pontosabban: a nehezen megérthetőt és nehezen kimondható.

Talán mondanom sem kell, hogy az első könyv, Barátságos Balogh könyve révén nemcsak a külső, tárgyi világot ismertem meg; hatására lassan, fokozatosan étkezésre nyitotta száját az én belső, szellemi énem is. Sorra vettem tehát a potom áron megvett könyveket, de csalódás ért: nem értettem, s következésképpen élvezni sem tudtam a századforduló idejéről származó vadászati törvénykönyvet, erőszakolt vallásos nevelésem nyűgjét kompenzálандó dacosan félretoltam Giovanni Papini Krisztus-történetét (mit sem tudva akkor még a nagyszerű Fülep Lajosról, aki kismonográfia terjedelmű élvezetes bevezetőt írt a szerzőről), Kossuth Lajos Irataim az emigrációból című munkájának három díszes kötete sem bizonyult megfelelő tápláléknak.

Hasonlóképpen jártam a többi könyvvel is, de a kereséssel, kutatással nem hagytam föl többé, s így tudtam meg, hogy kis falumnak könyvtára van. Egyetlen rakodós szekrényben elfért az egész könyvállomány: a bal oldali felső sarokból elindulva öt-hat kötetnyi egyszeri kölcsönzéssel sorra vettem az összes polcot. Sokáig éltem az Illyés Gyula gyűjtötte Hetvenhét magyar népmese bűvöletében, könnyekig meghatott Tamási Áron Szívbeli barátokjának hűsége, a Pál utcai fiúk NEMECSEKJÉNEK igaz élete és fájdalmas-szép elmúlása.

Az alapiskola felsőbb osztályait már a járási székhelyen látogattam, s a főutcai szerény könyvesboltban három-négy koronáért szorgalmasan vásárolgattam az Olcsó Könyvtár sorozat legújabb darabjait: Jókai, Arany János, Móricz Zsigmond, Zola, Victor Hugo, Maupassant és mások emlékeztető műveit. Ezeket a ronggyá olvasott könyvecskéket egyébként ma is őrzöm; számomra fele-

melő emlékei annak az időnek, amikor örökre megnyert hívének a könyv, falánk fogyasztójának a semmivel sem pótolható szellemi táplálék.

Békés-boldog olvasóból végül békétlen-boldogtalan, a kifejezéssel állandó küzdelmet vívó betűvetővé váltam. Annak azonban örülök, hogy legtöbb eddigi írásom eseménytere – még ha olykor kezdetlegesen megkomponálva is – a földrajzi azonosítást is kiváltotta az olvasókból. Egyre inkább megbizonyosodom benne, hogy az én valóságövezetem az egész világot magában hordozó Csallóköz, ez a háromdimenziós táj a maga háromdimenziós hús-vér embereivel. Egyszóval: valóságigényem táplálkozik ebből a tájból, ahol – miként a költő Tóth László írja – „az akác földbe szúrt ága faragatlan villanyél”.

(Fa)iskoláim

„Minthogy már tapasztaljuk, hogy esztendőről esztendőre az erdők fogynak, és a fának szüksége öregbedik, a mi kemény parancsolatunk az – fogalmazódott meg több mint kétszáz esztendeje, valószínűleg Mária Terézia gondos erdészeti tanácsadóinak sugalmazására –, hogy minden háznak minden lakosa mindaddig, amíglen a ház, udvar, kert, pajta és rétek körül üres és a fa ültetésére alkalmas hely kínálkozik, minden esztendőben fákat és ugyana’ vizes helyekre nyír, fűz- és éger fákat; az agyagos és száraz földben pedig szilfákat, az után a fövényes és száraz helyeken pedig fenyő és szederj fákat legalább 20-at plántálni tartozzék...” Több mint két évszázaddal később itt, a Városháza téri lakótömbünk körül közel hatvan fát számolhatok meg. Zömmel hársfát és japán cseresznyét, de található köztük vadgesztenye, juhar, kőris, szomorúfűz és nyír, a ház balkonos oldalán az egyik nyárfa, a tül-ső oldalon pedig a kanadai jegenye például már elérte az ötödik emeleti magassunkat. Van mutatóba egy akác is, amely sajnálatos módon kiveszni látszik az egész Csallóközből, néhány csenevész fenyő és cédrus a bejáratoknál. S végül egy diófa, amely nem a városi kertészet fatelepítőinek jóvoltából került a mi szűkre vont zöld övezetünkbe.

Illyés Gyulánál olvastam valahol, hogy rögtön nagyobb tisztelettel és más étvággyal viseltetett a dió iránt, mihelyt megtudta (véletlenül, s nem az iskolában, akár csak az ő révén én is), hogy gyümölcsfáink közül éppen a diófa az egyetlen őshonos nálunk, és egyben a leghűségesebb. Itt volt már a diófa a vízözön, vagyis a harmadkor, a pleisztocén idők előtt, és itt is maradt. Nem úgy,

mint a pálma, a mirtusz, a babér, melyek az éghajlat elzordulásakor meleg tájakra költöztek. Akkor tűnt el innen – hogy stílszerű szófordulattal éljek – a kámforfa is. Akkor merültek föl például a Kárpátok, az Alpok, a Pireneusok. Kifolyt az Alföldről a tenger, nehéz időket kellett átélni. Ezért a diót bizonyos hálaérzettel rágcsálom, írta Illyés. Emlékszem, szavai hatására én is nyomban személyes emlékek után kutatva kanyarodtam vissza az időben. Egyébként ilyenek vagyunk: ha valami, amiről nem is gondoltuk volna, váratlanul hűségesebbnek, sőt – mint a diófa esetében – a leghűségesebbnek minősítetik, leküzdhetetlen a konfrontálás kényszere. Hogyan viseltettünk e hűség iránt mi, hűségre hűség volt-e feleletünk? Tudjuk, gyarló emberi reagálás az attól való ösztönös félelem, hogy valamit jóvátehetetlenül elmulasztottunk, nem feleltünk meg alkalmanként a számos, már soha vissza nem térő lehetőségnek..., de leküzdhetetlen.

Libapásztorkodó gyerekként én teljesen a diófák bővületében éltem. Persze nem a terebélyes, a bőven termő megmásznivalókéban. Ezek valójában csak nyárutón, termésüket hullatva keltették föl figyelmemet és étvágyamat. Az új élet indulásának csodáját – s ez akkoriban számomra a felfedezések netovábbja volt – azokon a kis diófapalántákon figyelhettem meg, melyeket Szőrzsák és Petre zsombékos, tőzegaljú lápjain s egyáltalán a kanális árterületein találtam. Nem kellett iskola és suta magyarázat; ősszel a kertünk diófáin garázdálkodó varjak, s a kanális árterében a következő évben elszórtan fősarjadzó diófacsemeték látványa közé ugyanis egyenes, töretlen ívet feszített a gyermeki képzelet. Olyannyira, hogy még a dolog mechanizmusa is teljesen kézzelfoghatóvá vált számomra. Szentül meg voltam róla győződve ugyanis, hogy zsákmányukkal a diófánkról elhessenő varjak nem

álltak meg dicsekvés nélkül: a légben kószáló első társuknak elkárogták: ká-á-ár, hogy nem tartottál velünk, Bereck Rezső diófáinak nincs pá-á-árja ezen a vidéken. Az ilyen röpülés közbeni fecsegésnek természetesen nagy á-á-ára lett, mert közben kihullt a csőrük közé szorított dió. A lényeg azonban az, hogy nem gondolkozott helyettem senki, teljesen magam jöttem rá, hogy így hullajtják el a varjak a diószemeket szerte a határban, s ott, ahol nedvűs televénybe pottyant egy-egy mag, a következő év nyarán már arasznyi szárú zsenge diófacsemeték nőttek.

S találtam is belőlük eleget, mert nem törődve a fejem fölött rikoltozó bóbicekkel, én általában leszegett fővel jártam nyaranta a lápot, a kanális árterületét. Előbb csak nézegettem, vizsgálgattam a föllelt diófacsemetéket, bizonyosságul még a dióhéjat (akárcsak az éppen kikelt kiscsibék fenekén a tojáshéj maradványait) is fölfedeztem némelyik tövéen. Az egész határ, libaőrzéseim vidéke tele volt az én csalafinta jeleimmel (libatollat szúrtam a közeli zsombékba, kákára csomót kötöttem stb.), hogy a mezei zsurló, a káka és a sás rengetegében, a bozontos zsombékok tövében másnap, harmadnap is megtaláljam gyermeki rajongásom alanyait. Később a mórvető tó környéki fagyalbokrok oltalmában kirekesztettem egy tisztást, és megható buzgalommal odatelepítettem minden fácskát. Mindezt természetesen nagy-nagy gondossággal, de mélységes titokban, s e különös faiskolámat (vagy találóbban: -bölcsődémet) gyarapítva, gondozgatva szinte magam előtt láttam a majdani diófaerdőt, amiért nyárutón, őszelön a környék összes kölyke imába foglalja majd a nevemet. Megszállott gyűjtőmunkám eredményeképpen már vagy száz diófacsemete sorjázott például rendben a tisztásomon, amikor egyszer – Szodoma és Gomorra! – Rigó Pista bácsi egészen odáig elterelte a szö-

vetkezet tehéncsordáját. Letarolt faiskolámat illőn elsíratván, persze véres bosszút esküdtem a jámbor pásztoember ellen. Csakhogy mindez még abban az időben történt, amikor keserveimet nem nagyon tudtam néven nevezni, következésképpen őszinte szándékaimnak sem érvényt szerezni...

Főntebb már céloztam rá, hogy a Városháza téren, ahol a legrégebb lakókkal immár két évtizede élünk, a tömbházunk közvetlen közelében egy árva akácnak és egy dús lombú, már régóta termő diófának is örülhetünk. Azt is elárulhatnám, kinek a révén, de ez az egész, itt, az íróasztal mellett már csak az emlékezéspróbák terrénuma, s nem a hivatkozása.

▼ FÉNY A KAPU ELŐTT

Mint a három királyok

(December 22., délidő)

Délre megszerkesztjük a Csallóköz szilveszteri számának utolsó oldalait. A rádió, természetesen, bekapcsolva. A reggeli híradásokból mindenki tudja, hogy Romániában történelem íródik. Üdvivalgással fogadjuk a zsarnok diktátor és felesége megfutamodásának hírét. Valahonnan egy üveg pezsgő is előkerül.

Ebéd már otthon. Fél szemmel a bekapcsolt televízión. Egyszer csak kintről megszólal a városi hangosbeszélő. Barátaim hangját ismerem fel, az FMK és a VPN járási koordinációs központjából. Adakozásra szólítanak fel. Az autóforgalmi vállalat kamionjai készek Erdélybe indulni a felajánlott ruhaneművel és élelmiszerrel. A Dunaszerdahelyi járás segítő kezét nyújt Temesvárnak, a forradalmi népfelkelés rászoruló résztvevőinek.

Izgalom fog el. A Városháza téri lakásunk ablakából éppen a járási népművelési központ elé látok. Mire a kamion előáll, a szomszéd Csomorékkal egy jókora élelmiszercsomagot állítunk össze. Csak segítséggel tudom a gyűjtőhelyre vinni. Itt már serény munka folyik. Egyre többen és többen hozzák adományaikat. Az arcokon látható: a felhívás nyomán a legnemesebb emberi érzések szabadultak fel a lelkekben. Meghatódok annak láttán, hogy a jnk dolgozói milyen önfeláldozóan osztályozzák, csomagolják az adományokat.

Bödők Zsiga csillagász barátom elemében van: lelkesen szervez, irányítja a berakodást. Amint meglát, máris eldönti: a körülbelül egy óra múlva indítandó kamionnal nekem kell elmennem Erdélybe! Menne ő is szívesen (miként azt később meg is teszi), de egyelőre még szerve-

zési feladatai vannak. Az akció még teljesebb sikere érdekében. El kell menned, mondja ellenkezést nem tűrő hangon. S abban a pillanatban, érdekesmód, én is ezt érzem magamban. Bólintok, itt leszek.

Otthon Zsuzsa, a feleségem, elsírja magát. Mint néhányszor az utóbbi napokban, óránként a tévé előtt, a megindító képsorok láttán. Kérésemre azonban készségesen telefőzi feketekávával a termoszt. Kenyeret, kolbászt és egy üveg konyakot teszek a válltáskámba. S a noteszt, amelybe ezeket a sorokat írom.

(Kora este)

A jnk előtti lelkes, indulást megelőző hangulat. Írott üzenetet bízna rám, amit majd Temesváron kell átadnom. Megerősítjük a kamionon a ČSSR for Romania – Dunaszerdahely Temesvárnak! feliratot, egy csehszlovák zászlót nyomnak a kezembe, fényképezkedünk, aztán elindulunk. Klempa Istvánnak hívják a kamion „pilótáját”. Bemutatkozunk, bár nem vagyunk idegenek egymásnak. Jó tíz évvel fiatalabb, mondom neki, hogy ismerem az arcát, valahol ott lakik a környékünkön, ő pedig azzal kezdi, hogy olvasott tőlem ezt-azt. Vásárútig kanyargunk, ahol föl vesszük Dohorák Jenőt, Pista külföldi utakon megszokott társát.

A gondjainkra bízott segélyszállítmány Alistálon és Nagymegyeren egészül ki mintegy tíz-tizenkét tonnányira. Mindkét helyen lenyűgöző a sürgés-forgás. Ilyen nagy, együttérző segíteni akarás emléke csupán a 65-ös árvíz idejéről dereng föl az emlékezetemben. Persze, akkor jóval fiatalabb voltam, következőképpen érzéketlen bizonyos összefüggések iránt.

Alistálon hosszú láncban, kézzől kézre vándorol a sok-sok ruha, élelmiszer a kamion gyomrába. A falu az élel-

miszerbolt egész raktárkészletét megvásárolta erre a célra. Valaki a végén még arra is felszólít, hogy beszéljek az emberekhez. Zavartan elhárítom, de azt még megvárjuk, míg a sokaság elénekli az „erdélyi himnusz”.

Nagymegyeren a városi művelődési központ előcsarnoka van teli adományokkal. Ismerős arcok a segítők között. Szervezetten, gyorsan zajlik a berakodás. Indulunk. Medvénél lépjük át a határt a vámosok megértő, segítő közreműködésével.

Tempósan haladunk a magyar főváros felé. A sötét éjszakában fénylő pontok jelzik hosszan előre az autópálya útvonalát. Pista vezet, én a jobb oldali ülésen, Jenő közepen az ágyon, cipő nélkül, törökülésben. Kényelmetlennek vélem ezt, magyarázkodom, hogy nem szeretnék semmiben a terhükre lenni, csak szóljanak, és én mindenben alkalmazkodom. A küldetésünkről egyelőre nem esik szó.

(December 23., éjszaka)

Már szombat van, gyönyörű az ünnepekre készülődő Budapest. S alig hajtunk át a Petőfi hídon, fordulunk rá az éktelenül hosszú, soksávú Soroksári útra, kinyiffan kamionunk kuplungpumpája.

Félreállunk. Pista olajos kezeslábasba bújik, szidja a szerelőket, akik németországi útjuk után, lám, ilyen trehányul javították meg a pumpát. Leszerelik a nem nagy, de annál fontosabb szerkentyűt, összemaszatolódnak a fékolajtól. Én, abszolút műszaki analfabétaként, csak szerencsétlenkedem körülöttük.

A kabinban a rádióból a romániai híreket hallgatom, amelyek a mi váratlan bajunkkal párhuzamosan egyre vadabb, torokszorítóbb dolgokról tudósítanak. Te jó isten, hát hova megyünk mi!?

A pumpa megjavítására tett kísérlet nem kecsegtet sikerrel. Éjjel két óra, az esetleges külső segítség szempontjából is a legszerencsétlenebb időpont. Aztán odafarol elének egy Volántaxi, és a rádiója jóvoltából hamarosan az egész városban szerteröppen a hír, hogy egy lerobbant cseh Liazon kellene segíteni, amely segélyszállítmányt visz Erdélybe. A Danubius rádióknak is leadják a felhívást. Sokan felkeresnek bennünket a következő óráknban, segítséget ígérnek, Virág Laci magántaxis vagy ötször is visszajön, elfurikázza ránk az egész bevételét. Közben a rádió többször megismétli a felhívást, hogy a segélyszállítmányok ne induljanak el a román határon túlra, mert ezeket a Securitate egységei megtámadják. Hát minket egyelőre ez a veszély nem fenyeget...

(Reggel)

Pista és Jenő a készséges taxisokkal a várost járvák. Aztán én megyek el Ökrös Gergellyel, aki azért jelentkezett a rádió felhívása nyomán, mert nyurga fia kamionszerelőnek tanul. A Vak Bottyán utcai üzletéből felhívom Dunaszerdahelyen a jnk-igazgató Héger Károlyt, aki megígéri, hogy a következő kamionnal küldenek utánunk egy kuplungpumpát. Közben Ökrös Gergely a homlokára csap, és gyorsan a Fővárosi Köztisztasági Vállalat egyik közeli telepére hajt velem és a fiával. A telep teli narancssárga Liazokkal. Az álmos telepőr, miután megérti, hogy miről van szó, az első Liazból kiszereleti az Ökrös fiúval a szükséges kuplungpumpát. Amire aztán nincs is szükség, mert időközben Pista és Jenő is szerzett egyet-egyet. Tíz órakor két tartalék pumpával folytatjuk utunkat, s meg sem állunk a nagylaki határállomásig.

(Késő délután)

Vegyes, nemzetközi társaság a határállomáson; azt tanácsolják, ma már ne menjünk át a határon, korán sötétedik, este pedig Aradon is lőnek. Őszintén szólva az is aggaszt bennünket, hogy még nem tért vissza a határon túlról a dunaszerdahelyi mentőautók konvoja. Gyógyszerekkel ők indultak ugyanis elsőként Csehszlovákiából, s mint mondják, csak ma tizenegykor nyitották meg a határt, akkor mentek át. Az állomáson senki nem tud felőlük semmit. Aztán jóval sötétedés után befutnak. Megkönnyebbulünk az ismerős arcok láttán. Ők is megörülnek nekünk. Világi Oszi, Barak Laci, Hrapka Tibi, Lelkes Béla, Rajzák és Farkas dokik, és a többiek. Kicsit irigyeljük is őket, hogy már túl vannak a nehezén. Rövid intelmeik, tanácsaik megnyugtатnak bennünket. Aztán, ahogy jöttek, elrobognak, hazafelé.

Magunkra maradunk. Visszahúzódnak a kamion fülkéjébe. Két személyre van méretezve, de igyekszünk elférni benne mindhárman. Iszunk egyet, beszélgetünk, hadd oldódjék az eltelt órák feszültsége. Egy ideig még hallgatjuk a rádiót, aztán hagyjuk, hogy elbánjon velünk a fáradtság.

(December 24., éjszaka)

Néhány órás alvás után a határállomás várakozójában mulatom az időt. Gyors személyautókon magyarországi és külföldi újságok, tévé- és rádióadók munkatársai suhannak át a határállomáson román területek felé, legtöbbször csupán egy vámtiszti kézlegyintéssel kísérve. A Münchenben élő Zolczer Jancsi már a román határon túlról érkezik, s most megörülök neki, pedig egyszer nagyon gorombán írt az egyik könyvemről. Azt tanácsolja, óvakodjunk a felkéredzkedő idegenektől.

Kora hajnalban megtudom, hogy odaát már nem leszünk magunkra utalva: kíséretet kapunk, elvezetnek bennünket a lerakodás színhelyére. Magyarán: kezdik megszervezni a segélyszállítmányok elhelyezését.

A hajnal hideg, a fákon, fűvön szikrázó dér. A derengő, józan égbolton a hold pengevékony karéja.

(Reggel)

A fiúk egészen hatig alszanak. Ekkor visszakászálódok a kabinba. A bekapcsolt rádióból megtudjuk, hogy Ádám, Éva napja van, advent negyedik vasárnapja, s az éter hullámain felhangzik a roráte: Harmatozzatok, égi magasok... Jenő vizet melegít a PB-gázrezsón, hamarosan jófajta kávé illata tölti be az utasfülkét. Az út menti árokban egy helybeli öreg az autókból kidobált, beváltható üvegeket szedi össze. A fiúk elszívják első cigarettájukat. Aztán a várakozó autók közül elsőként a magyar vámhivatal elé gördülünk. Beviszem az útleveleinket, aztán egy korán kelő fotósnak pózolunk. A csehszlovák zászlót is kibontjuk neki. Aztán befut a CNN csapata, bordó mikrobusszal, csinos női sofőrrel, riporterrel. Az operatőr nyomban felmászik a mikrobusz tetejére, dolgozni kezd, a többiek széles tapadószalagokból nagy PRESS és TV feliratokat ügyeskednek a kocsi oldalára és tetejére. A stempliző kiskatona elbűvölten nézi a csinos CNN-csajokat, s hozzánk nem magyarul szól, lévén békéscsabai szlovák.

Már indulnánk, amikor egy csehszlovák autóbusz és egy kamion tolakszik elénk. Nagy meglepetésünkre nagylégi ismerősök lépnek ki a buszból: a tanító Janák Gyula, Csölle Jóska, Gyurkovics László és a többiek, összesen tizenhárman. Az agrokombinát kamionjában Nagylég, Nagymagyar, Csenke, Nagyszarva, Sárosfa, Pa-

ka és Sárret élelmiszer-adományai, az autóbuszban pedig gyógyszer. Egy Szegeden felkérdezkedett nemzetközi sajtóbrigád is velük van: ausztrál, belga, francia, portugál és magyarországi újságírók, híradósok és fotósok.

Konvojja szerveződünk, az autóbusz élre áll, s irány Arad! Pécske után felvezető autó vár ránk. Gyors tempóban haladunk. Az utak mentén lelkesen integető emberek. Az ujjak Victoria, a győzelem istennőjének V betűjét formázzák. Aradi bevonulásunk látványos, már-már diadalmas. Az embereken azt látni, hogy nem elsősorban a segítségszállítmány lelkesíti őket, sokkal inkább a pusztajelenésünk, együttérző lelkesedésünk.

(Délelőtt)

Az útkereszteződésekben mindenütt nemzeti színű karszalagos és többnyire fegyveres fiatalok csoportja ellenőrzi az áthaladó autókat. Először egy tömbházak övezte szűk utcába fordulunk be. Mihelyt megállunk, konyhaszagú asszonyok futnak ki hozzánk, ölelgetnek, csókolgatnak bennünket. Sokan sírnak az örömtől. Vigyázzatok, vigyázzatok, ismételtetik szüntelenül. S már megyünk is el a szűk utcából, ahol, mint mondják, nemrég még lövöldöztek. Néhány lelőtt katonáról beszélnek. Újabb helyszínre megyünk, a megyei begyűjtési, forgalmazási és fogyasztási szövetkezet telepére. Itt is rögtön azzal fogadnak bennünket, hogy nagyon vigyázzunk! Körös-körül magas épületek, egyik oldalon a városi posta, a másikon a megyei kórház. Ezek tetejéről lövöldöznek a szekusok. Ezért, ha valahonnan fönről lőni kezdenek, azonnal bújunk fedezékbe. Erre, szerencsére, nem kerül sor.

Nagy rössel végezzük a lerakodást. Egyre több helybeli segítő is érkezik. A legtöbben kifogástalanul beszélnek magyarul, néhányan csupán törik. Később egy üveg házi

pálinkát hoznak, borzalmasan rossz. A lerakodás végén eszembe jut a dunaszerdahelyi induláskor kezembe nyomott üzenet. Szaladok a portára, jó néhányszor próbálom felhívni azt a temesvári férfit, akit 1986-ban egy karambol után a dunaszerdahelyi kórházban gyógyítottak. Az üzenet arról szól, hogy adjanak életjelet magukról itteni, aggódó barátaiknak. Egy csinos színinövendék elkéri a papírlapot: ha innen nem megy, majd otthonról megpróbálja továbbítani az üzenetet.

(Kora délután)

Útban hazafelé feszítő jóérzés a keblekben. Látjuk, hogy már Bödőkék is Arad alatt vannak az újabb kamionnal, arrébb egy veszteglő konvojból a magánfuvaros és zenész Márk Gyszi alakja magasodik ki. Makóról, ahol eszünk egy kis meleget, felhívjuk szeretteinket, hogy ha gyertyagyújtás után is, de számolhatnak velünk szenteste terített asztalánál.

A rádióban József Attila Betlehemi királyokját mondja a felejthetetlen Latinovits. Megindultan arra gondolok, hogy bár nem „aranyos ruhában”, csupán kopott farmerben, mi is, Pista, Jenő és jómagam, akár ama három királyok, fölkerekedtünk, hogy köszöntsük a megszületett Szabadság-Jézuskát. S mert minden újszülött gyámolításra szorul, elhoztuk magunkkal Dunaszerdahely-ország, Alistál-ország, Nagymegyer-ország szíves adományait, hogy a megszületett romániai Szabadság-Jézuska dacolni tudjon a megpróbáltatásokkal, erősödjön, megmaradjon...

Egyenlők párbeszéde

Helyünket keressük az Európai Házban, és nem férünk meg saját hazánkban. Így volna ez valóban?

Olvastam és hallottam az elmúlt napokban, hetekben erről-arról, kisebbségi sérelmek felhánytorgatásáról, alatomosan lázító cikkecskékről, elképesztő tudatlanságról tanúskodó olvasói levelekről, pártprogramokba rejtett finom nacionalizmusról, a kormány vonatkozó munkaértekezletéről s az ott elhangzott felszólalásokról, és olyan – a mostanihoz hasonló képlékeny időkben törvényszerűen fölerősödő – nemzetiségi súrlódásokról, amilyenekkel én itt, ebben a régióban, azóta találkozom, mióta az eszemet tudom. S ennek már több mint negyven esztendeje. S hogy mit tapasztaltam konkrétan? Őszintén szólva nem sokat. Némely olvasóink behoztak a szerkesztőségbe holmi provokáló irományokat, melyeket mind egy bizonyos pozsonyi postahivatalban adtak föl. A dunaszerdahelyi Városháza téren, ahol magam is lakom, valaki lefeszítette az utcanévtáblát. A közeli Partizánban egy részeg vendég, amolyan féltéglás magyarkodással panaszkolta el kisebbségi sérelmeit – míg teljesen el nem ázott. A névtáblát illetően teljesen tanácstalan vagyok: a fal tövébe dobott táblán ugyanis szlovákul és magyarul is ki van írva a tér neve, ahol immár másfél évtizede élünk: magyarok, szlovákok, romák, de néhány csehről és egy bolgárról is tudok... A részeggel kapcsolatban pedig csak ennyi a véleményem: ilyen ember volt, van és lesz, amíg világ a világ...

Olyan faluban nőttem fel, amelybe – életem második évében – magyarországi szlovákok települtek. Ahogy ők mondták: haza. Emiatt nekem csaknem valamennyi roko-

nom elkerült a távoli Baranyába. Négy évtizedes együtt-élésünkre visszagondolva, a törvényszerű súrlódásokat, viszálykodásokat most mégis elhomályosítják bennem a közös erőfeszítések, próbatételek, örömek és bánatok emlékképei. Arról lenne szó csupán, hogy a múltat kifényezi az emlékezés? Nem hiszem. Ennek a négy évtizedes – tulajdonképpen kényszerű – koegzisztenciának a hatása szellemileg is kimutatható, nem csak egybefonódott történetében. Nem hagyta ugyanis elszunnyadni bennünk – én legalábbis mindig így éreztem – a más népek iránti érdeklődést és érzékenységet. Ami ma, gyengéd forradalmunk folytatódó és remélhetőleg kiteljesülő folyamatában hozhatná meg igazi gyümölcsét: közös, együttes belépésünket az óhajtott Európai Házba!

Aki a múltját nem ismeri, jövőjét nem érdemli – tartja a bölcs mondás. A történelmi múlt különben sem semmisíthető meg, nem tehetünk úgy, mintha most csöppentünk volna ide valamilyen idegen bolygóról. De ha már érdemben foglalkozni akarunk vele, meg kell találnunk hozzá a kérdésfelvetésnek a mai motivációját. S ez, annak a fordulatnak és fejlődési irányvonalnak a formájában, amely az utóbbi hónapokban meghatározza életünket, tulajdonképpen adott.

Grendel Lajos írja egy helyütt, hogy amit a közös múltunk szemléletében egymást kizáró igazságoknak tekintettünk eddig, azt a mai kor globális emberi problémáinak (gondoljunk csak a világ élelmezési problémáira, vagy a környezeti katasztrófákra, melyek réme az épülő dunai vízi erőmű formájában tulajdonképpen bennünket is közvetlenül fenyeget) nézőpontjából megítélve egymást ki-

egészítő részigazságoknak is láthatjuk, s ennek fényében értelmét veszíti minden olyan kérdés, amely azt firtatja, a magyar vagy a szlovák félnek van-e igaza. Csak egymást kiegészítő (rész)igazságaink vannak, s ebből a látszólag negatív tapasztalatból kellene végre levonnunk azokat a következtetéseket, amelyek megszüntethetik kölcsönös kommunikációs bénultságunkat.

Problémáink megoldása az elvként vállalt demokratikus jogegyenlőség, és ami még fontosabb, a demokratikus joggyakorlat alapján rendezhető csak megnyugtatóan.

Hadd fejezzem be személyes hangnemben.

Az utóbbi években, túljutván az emberélet útjának felén, az a – ha nem is keserű, de mindenképpen lehangelő – felismerés kezdett eluralkodni rajtam, hogy már nem tudok, nem akarok új barátságokat kötni. Hogy már nem kívánom oly mértékben kiszolgáltatni magam eladdig ismeretlen, vagy számomra valami folytán közömbös embereknek, ami nélkül pedig ennek a sóvárgott és holtig gazdagító emberi kapcsolatnak semmi esélye sincs a kibontakozásra. Életkorommal magyaráztam ezt a belső kelletlenséget, tartózkodást, amire aztán a múlt év második fele, és főleg november 17-e utáni időszaka alaposan rácăfolt.

Szinte egyik napról a másikra fiatal, szimpatikus, szlovák értelmiségiek egész sorát ismertem meg, akiket – így, néhány hónap távlatából megítélve – bizony nagy kár lett volna nem megismerni. Hogy miképpen ítélik meg ezek a fiatal demokraták népeink együttélésének mai problémáit és jövőbeli lehetőségeit, azt jól szemlélteti többek közt Luboš Navrátil értő cikke is, amely *Most a dialnice*

medzi nami címmel lapunk 9. számában jelent meg. Sok-sok estét átvitatkoztunk a Dominó melletti ifiklubban, vagy éppenséggel sör mellett, s ezek a viták ékesen bizonyították, hogy a demokrácia nem azonos indulataink gátlástalan kikiabálásával. Mivelhogy az – miként azt a 140. esztendeje született első köztársasági elnökünk, Tomáš Garrigue Masaryk mondotta volt – az egyenlők párbeszéde.

A „kanadai kapcsolat”

Igazság szerint Párizsban kellene lennem most, amikor ezeket a sorokat írom. Mindössze négy napról lett volna szó, de nem jött össze a dolog. Nem akadt Szerdahelyen, a közigazgatási hivatalban dolgozók körében egy buszra való jelentkező. Nehéz megmondani, a pénz miatt-e. Alkalmasint nem. Az évi valutakerettel simán be lehetett volna takarni az egészet, s némi szakszervezeti hozzájárulásra is megvolt az ígéret. Meg hát: Párizs mégiscsak Párizs!

Hát ez az én formám! Itt körmölöm ezeket a jegyzetsorokat ahelyett, hogy potom 36 frank ellenében föllifteznék az Eiffel-torony tetejébe, 30-30 frankért belépőt váltanék a Louvre-ba és a Párizstól alig 50 kilométerre levő versailles-i királyi palotába – merthogy ezeket a kiadásokat mindenkinek magának kellett volna állnia. A Notre-Dame katedrális, a Pigalle városi részét és a Moulin Rouge-t (természetesen csak kívülről) már ingyen is megtekinthettem volna. Ha...

Ellenben Roger hamarosan itt lesz, arra mérget vehetünk! A minap telefonozott, hogy máris kész a gimnáziumi évfolyamvizsgálóival, a sulí mellett, kiségitő pincérként, ruhatárosként – ahogy tavaly eltökélte – keresett egy marék dollárt, s jön elkölteni. A feleségem, aki a kagylót felvette, kétségbeesetten tapasztalta, hogy a nyurga winnipégi kamaszfiú tavaly fölszedett magyar-, ill. szlováknyelv-tudása szinte nyomtalanul elpárolgott. De hát csak jöjjön ez a Roggy, hiszen ő a „kanadai kapcsolat” Benjáminja, a kedvenc, akit – bár a maga megkeregetett dollárjaival mehetne a világ sokkal érdekesebb tájaira – valami érthetetlen módon éppen ide húz a szíve.

Sose hittem volna, hogy valaha is kanadai nyaralóvendégeink lesznek. Elvi lehetősége ennek ugyan fennállt,

hiszen a feleségem nagynénje ott él, levélben és telefonon tartja velünk a kapcsolatot, de ahhoz, hogy személyesen is találkozzunk, fordulnia kellett egyet a világnak, hiszen Erzsébet asszony és a férje, Joe Kiska hatvannyolcasok, nem gondolhattak arra, hogy csak úgy büntetlenül hazajöjjenek látogatóba. Nos, mint tudjuk, nemrégiben fordult egyet a világ kereke. Erzsébet asszony és a férje már tavaly márciusban itt volt, hozzánk, Szerdahelyre csak rövid időre jöttek le, Joe-t, akit akár Jozef Kiškának is írhatok, elragadták tőlünk pozsonyi barátai és hazafias érzelmei, e téren odakint is erősen exponálja magát, vezetőségi tagja a Kanadai Szlovák Ligának, s most, hogy huszonkét év után feltöltődött a hazai ízekkel, honfitársainak lelkes politikai törekvéseivel, majdnem a liga elnökévé is megválasztották.

Ezek után, ugye, egy cseppet sem szabad csodálkozni azon, hogy Joe az első adódó alkalommal elküldte gyermekeit egy kis hazai szóra, levegőre, valahová a gyökök közelébe. Mert különben ezek a gyerekek, mint ahogy arról később meggyőződhattünk, elsősorban büszke, öntudatos kanadai honpolgárok, teli szabadon szárnyaló, merész tervekkel, akik magyar és szlovák felmenőikre tiszteletteljesen bár, de úgy tekintenek, mint életrajzuk holmi egzotikus adalékaira.

A legidősebb Kiska fiú, Larry, apja nyomdokaiban jár, 1989-ben a külföldi szlovákok politikai és kulturális folyóirata, a Slobodné Slovensko az év emberévé nyilvánította. Bizonyára ez is közrejátszott abban, hogy ő már áprilisban hazánkba érkezett, és szakértőként részt vett a Kereszténydemokrata Mozgalom választási kampányában. Vele volt barátnője is, egy helyes kis indiai származású kanadai egyetemista lány, Vanndena Milan Sood. A vakáció első napjaiban beveretett a két iker, Christopher

és Roger, a vegyes csapat egyesült. Mit mondjak, senki-
nek nem lehet kétsége afelől, hogy egy kisvárosi, ötödik
emeleti panellakás nem éppen a legideálisabb megoldás
távoli, köztudottan sokkal fejlettebb országból érkező
nyaralóvendégek fogadására. Néhány héten át alaposan
„belaktuk” háromszobás lakásunk mind a hatvanhárom
négyzetméterét.

Sokkal több gondot okozott a kommunikálás. Kislá-
nyunk már előre szabódott, hogy a valóságot sokkal meg-
haladó elképzeléseink vannak az ő angolnyelv-tudásáról.
Ez be is bizonyosodott. Jómagam és a feleségem iskolá-
ink során a némettel próbálkoztunk. A Kiska fivérek és
természetesen Vandena is szinte tobzódtak az angol
nyelvben. Nekem legalábbis úgy tűnt föl, hogy szinte él-
vezik a szövegelést. Közülük Larry úgy-ahogy beszélt
szlovákul, megtanult a szüleitől, a többiekre már itt ra-
gadtak rá a szlovák és a magyar szavak. Chris például az
első este kiírt magának egy vékonyka nyelvkönyvből né-
hány tucat szlovák kifejezést, és azzal simán elboldogult.
Kislányunk dühöngött, mert ő több száz angol szót tud, és
nem képes velük normálisan társalogni. Hát hogy van ez?
Esténként kijártunk velük a kertmoziba, emlékszem, gu-
rultak a nevetéstől A Beverly Hills-i zsaru c. film alatt,
kétszer is megnézték, mert Larry szerint fantasztikusan
élvezetes az az utcai szleng, amit a szereplők nyomnak, a
feliratozás jó, ha negyed részben vissza tudta adni. A szü-
letett angol anyanyelvű – kivált az amerikai – imádja át-
hágni a néhány létező nyelvtani szabályt, szeret mondat-
töredékeket használni, és minduntalan elharapja és el-
hagyja a szóvégi mássalhangzókat. Így aztán az egész in-
kább káosznak – az angol nyelv boldog káosza –, mint
tisztas nyelvhasználatnak tűnik. A túl sok szabály és tör-
vény különben is a rossz tanároknak való, az unalmas bü-

rokratáknak, a kisszerű zsarnokoknak. Az angol nyelv olyanoknak való, akik valahová tartanak. Valahová mennek. Valamit tesznek. Változtatnak.

Voyage, voyage... – hallik a rádióból az ismert sláger, s én nem vagyok Párizsban. Tavaly az NSZK-ba és Bécsbe – szinte mindenki! – még eljutottam, de Pestre, T. L.-hez például már nem, s ami a legabszurdabb, és az utóbbi évtizedekben nem fordult elő: még Győrbe sem! Anyám nevet; lánykorában volt olyan vasárnap délután, amikor egyszerűen átbicikliztek a közeli városba.

Hát hogy van ez? Az óhajtott fordulat nemcsak föl-szabadít, kaput nyit – egyszersmind megbéklyóz?

Terhes folytonosság?

Ahogy múlik az idő, az emberben egyre erőteljesebbek a gyerekkori emlékek, egyre inkább felismeri önmagában az apját és a nagyapját. A magam családjában is érzem, hogy létezik egy tiszteletre méltó genetikus folytonosság. Érzem ezt annak ellenére, hogy nagyszüleimet alig ismerhettem; édesapám már tizenöt évesen teljesen árva volt, anyai nagyapámat pedig – a csecsemőkor két öntudatlan esztendejét leszámítva – tulajdonképpen csak egyszer láttam. Akkor is nekem kellett elmennem utána a távoli Baranyába, ahová negyvenhét őszén kitelepítették. Konrád Györggyel együtt mégis vallom, hogy „az embernek nem lehet kitüntetőbb célja, mint fenntartani ezt a folytonosságot”.

Apai és anyai felmenőim parasztok voltak, s most kezdem érezni csak igazán, hogy én az alaptermészetemből sohasem tudtam (netán nem is akartam?) kiirtani a szelíd paraszti vonást. Készültem bár ennek-annak, tanítónak, újságírónak, írónak, dolgoztam földmérőként, vegyipari munkásként – a föld ígézetétől lényegében sohasem tudtam megszabadulni. S noha az erőszakos szövetkezesítés folytán az a világ felbomlott (hiszen a parasztember a továbbiakban már nem gazdálkodott, csak termelt), a karakteres paraszti munkákat azért még volt érkezésem megtanulni. Talán csak aratni nem arattam sose, kaszával, mert az önkötöző aratógépek és a kombájnok már gyermekkoromban megjelentek a faluban.

Emlékszem, hogy amikor a hatvanas évek közepén az első irodalmi kezdeményezéseimet tettem, s kezdtem tudatosan körülvenni magam a szükséges kézikönyvekkel, lexikonokkal, mennyire meglepett, hogy például a Magyar

Néprajzi Lexikonban rengeteg olyan dologgal találkoztam, melyek még akkor is megtalálhatók voltak a házunkban, udvarunkban, s használhatóságukkal időnként igazolták önmagukat. A paraszti lét a sok-sok munkaeszköz révén tulajdonképpen ilyen sokáig hozzánk tartozó, eleven valóság volt. Emlékszem, huszonöt-harminc évvel ezelőtt apánk még át-átrakosgatta a kocsiszínben a könnyű szerkér bármikor összerakható darabjait, rendszeresen becsírozta a tengelyvégeket, az eke egyre tompuló fényű vasát, megmozgatta a taliga csúszókáját, egyszóval rendet teremtett a hengerek, járomszögek, sarabolók, kocsirudak, fogasok, bókók, saroglyák, ökörjármok, sóderek világában – egykori munkaeszközei porral konzervált panoptikumában. S ami a meghatározó volt: télire minden évben elegendő almot, szénát, magkórót és marharépát készített be az örökös tehén vagy az időnkénti üszőborjú, illetve hízó bika számára; a kukoricagóré rendszeresen megújuló tartalmát a disznóólban rőfögő hízók, a tyúktól kendermagos állománya és az őszenként kitömésre került kacsák és libák emésztették föl; az elég gyakran felgyülemelő trágyát pedig a kertészkedők hordták el szívesen az udvarból, s természetesen apánk se sajnálta a nagy kertetől.

Azokban az időkben, emlékszem, a magukra maradt, erejevesztett utcabéli öregek gyakorta fordultak hozzánk kisebb-nagyobb jószomszédi segítségért, lévén jellemzője családunk férfitagjainak a magas, erős testalkat. Hízók lefogása és egyéb apró munkák, szívességek kapcsán tehát nagyon sok udvarban megfordultam, és nagyon sok magtárba, fáskamrába, istállóba, disznóólba, kocsiszínbe, pajtába, csűrbe betekintettem. Mindenütt ott voltak még az egykori paraszti munka eszközei: az egy-

szerű tehénvakarótól a tompulú élű szecs kavágóig, a kazalmetsző késtől a zörgő csoroszlyás vetőgépig, az eltört nyelű vonogótól a pajta átkötő gerendái fölé szúrt nyomórúdig, vendégoldalakig és petrencefákig. Én limlom voltukban is szerettem s máig szeretem ezeket a tárgyakat, eszközöket. Elmúlt évtizedek nagy-nagy nekirugaszkodásait, nyögéseit és fohászait sűrítik magukba, s ezért használatlanul sem foszthatók meg jogos rangjuktól: a legtisztább, legszebb emberi mozdulatok segítő társai voltak.

Mindezek után úgy vélhetné valaki, hogy most, amikor fordult a világ, s honatyáink ott fönt a parlamentben megalkották a szükséges törvényeket a földtulajdon rendezésében, bizonyára én is föl villanyozódtam. Márcsak a bevezetőben említett föld iránti elemi viszonyulás, ígézet okán is. Nos, nem tagadom, így történt, idős édesapánk helyett magamra vállalva az illetékes hivatalok előtti sorban állást. De a lelkesedésem máris fogyóban. Nemcsak azért, mert minden ismerősem már valamilyen üzletet nyitott, vagyis a gyors meggazdagodás útját járja, hanem azért, mert nincs abban semmi reneszánsz, ahogy az ember ma a föld-ügyeit intézi. Kismillió dologba kell beavatódnia, hogy tisztességgel megfeleljen a feladatnak. Azonban hiába van túl már a közjegyzőségen a geodézián és a földhivatalon, a gazdálkodást ma nem elkezdni, hanem abbahagyni érdemes, a földek használói, a mezőgazdasági szövetkezetek is olyan nyomorultul vannak, hogy nem tudnak haszonbért fizetni a tulajdonosoknak, esetleg ha gabonában. Mindennapi munkája mellett, határidők stresszében intézi ezeket a dolgokat az ember, miközben tudja: olyan az agrárágazat belátható jövője, hogy azt nem is érdemes leírni.

A cselekvés készítő parancsa elől azonban kitérni nem lehet, hiszen az kétirányú erkölcsi kötelesség által determinált: a múlt irántival éppúgy, mint a jövő irántival. A magamfajta balfácán parasztivadéknak pedig ott van Arany János sajnálata: „Szép öcsém, be nagy kár, hogy apád paraszt volt s te is az maradtál.”

Emlékezés kisvárosi nagyfőnökeimre

Június végével a belügyi kormányzat egész Szlovákiában – tehát a vegyes lakosságú területeken is – végérvényesen beszünteti a járási lapok pénzelését. Ezzel minden biztonnal fölbomlik e közszolgálati jellegű-küldetésű, de a totalitarizmus évtizedei alatt elsősorban (egy)pártérdeket szolgáló médiumok gondosan kiépített, sűrűszövésszerű rendszere. A kérdés ma csupán ennyi: most, amikor a helyi tájékoztatás, információközvetítés szerepe kétségkívül fölértékelődni látszik, anyagiak gyalázatos szűkében kialakul-e a regionális lapok valamiféle hasonló rendszere? A „kegyes” emlékezés ideje mindenesetre itt van.

1. A gyöngéd forradalomnak hála, másfél esztendeje már a szabad sajtó gúzsoldó feltételei között tehetjük dolgunkat itt, a dunaszerdahelyi járási lap szerkesztőségében. Tavaly a parlament gyorsan módosította a sajtótörvényt, mely szerint semmilyen tájékoztatási eszköz birtoklása nem kötődik a „társadalmi tulajdonhoz”, s a törvény nem írja elő az időszakai sajtó és a többi tömegtájékoztató eszköz „küldetését”, s nem tartalmazza a „politikai-eszmei program” fogalmát sem, amelyek a letűnt egypártrendszerben ebben a járásban is számos, a sajtó- és szólásszabadság korlátozását jelentő beavatkozáshoz nyújtottak jogalapot.

Szerkesztőségünkben még ma is többségben vagyunk azok, akik e lap (ismétlem: lap, s nem egyik, de mindenkifölötti kiadója) szolgálatában töltöttük el az utóbbi két évtizedet. Az alább közöltek tehát valamennyiünk viselt dolgai, mégha személyes hangnemben, a vélekedés vállalt szubjektivitásával folytatom is e visszaemlékező sorokat.

Két Kisfőnököm (főszerkesztőm) volt a valamivel több mint két évtized során. Nagyfőnököm (a mindenkorri járási ideológiai párttitkár, merthogy róluk lesz szó az alábbiakban) eggyel több. Működésük sorrendjében idézem föl emléküket, ám névhez kötő személyesség mellőzésével – végtére is nem népszerűsíteni akarom őket. Ellenkezőleg.

2. Legnagyobb Nagyfőnökünk közel másfél évtizedig uralkodott rajtunk (is). Hadd jelöljem ezzel az egyszerű szóval a kézi vezérlésű sajtóirányítás helyi gyakorlatát. Ami valószínűleg ilyen volt másutt is, hiszen a járási lapok mindenütt a pártsajtó rendszerébe tartoztak. Ez azt jelentette, hogy a járási pártbizottság utasított, parancsolt, értékelt, fenyített, esetleg dicsért – a járási nemzeti bizottság pedig, a tulajdonképpeni kiadószerv, tűrte –, és gavalérosan állta a kiadásokat!

Legnagyobb Nagyfőnökünkre visszatérve, azt mindenképpen javára kell írnom, hogy a hetvenes évek első felében elnézte nekünk, hogy a lapunkat fölfuttattuk (volt pl. olyan karácsonyi számunk, amely 24 oldalas terjedelemben jelent meg. A „válságos évek” utáni tisztogatások addigra elültek, maguk a párttitkárok s a „jépébé” politikai munkatársai is egyre ritkábban vagdalkoztak a „jobboldali opportunizmus” vádjával. Ebben a szélárnyékos helyzetben mi (Tóth László költő, majd Szigeti László is szerkesztőségi munkatársunk volt azokban az időkben, de „házi szervezőnknek” számított Barak László, Vajkai Miklós, Zirig Árpád és a feltörekvő fiatalok közül is számosan), az írott szó bővületében élő irodalmárok, tulajdonképpen azt csináltunk a lappal, amit akartunk.

Legnagyobb főnökünk kultúrérzékeny, irodalomszerető, könyv- és művészetbarát ember hírében állott (a hivatalos

érintkezésben természetesen a maga ideológiai korlátaival!), s ezt a nimbuszát mindvégig igyekezett megőrizni. Befolyásos embernek számított, bizonyos felsőbb nyomás ellenére mindig kiállt amellett, hogy kétnyelvű lapunk magyar oldalain magyarul, szlovák oldalain szlovákul írjuk a helységneveket (ezt nem véletlenül említem, mint később majd kiderül). Nem volt betegesen hiú, mint titkártársa, aki azért tolt le bennünket, mert rövid ujjú ingben készített fényképet közöltünk róla, s túl szőrösnek látszott rajta az alkarja (ez nem vicc!). S bár módfelett szerette kioktatni az „alattvalóit”, nem tette ezt olyan közönségesen, mint egy másik társa a járási szintű pártvezetésben, aki első könyvem megjelenése után egyszerűen szememre hányta, hogy neki valahogy hiányzik belőle az, amit ők („mi” – így mondta) itt az utóbbi időben véghez vittek („véghez vittünk” – így a politikai irányítás szférájára egyszerűsítve), s hogy novelláskönyvem megírása előtt nem ártott volna konzultálnom a járási pártbizottságon, esetleg éppen ővele...

Legnagyobb Nagyfőnökünknek tulajdonítottak akkorkorban járási értelmiségi körökben egy szellemes és akkor tájt bizony fölöttébb aktuális mondást, mely szerint a csehszlovákiai magyarságot a szlovák nacionalizmus és a magyar oktatásügy teszi tönkre (ellenségkép nélkül, ugye, nem megy!). Ezt jómagam is hallottam tőle, de érthetően nem voltam abban a helyzetben, hogy megmondhattam volna neki, amit erről valójában gondoltam. Nevezetesen, hogy a párt hű fontosaként tulajdonképpen ő is lepaktált a szlovák nacionalizmussal, s a kompromisszumot, toleranciát emlékezetesen nem ismerő ideológiai befolyásolással igencsak rövid pórázon tartotta a járás oktatásügyét! Az most más kérdés, hogy utódai még ennél is kurtábbra fogták a gyeplőszálakat...

Nincs a szívemben rosszindulat Legnagyobb Nagyfőnökünk iránt, de nem tudom elhallgatni, hogy nem egy pozitívuma ellenére mennyit ütött éppen rajtunk, íróembereken – jobbára, persze, szolgakész Kisfőnökünk útján. Például az alacsony sorból fölvergődött és tényleg egyedi tehetséget mutató Vajkai Miklóst két ízben is szilenciumra ítélte lapunkban, pedig annak egzisztenciálisan is igen nagy szüksége lett volna a rendszeres közlési lehetőségre. Ugyanígy járt az Íródiát megszervező Hodossy Gyula is, akit akkoriban néhány verséért ért ez a sors. Szigeti László „Doni harcosok”-ját, vagy kollégánk, a prózaíró Mészáros Károly „panelrengetegi jelentéseit” nem akarom egyedül az ő nyakába varrni; ezek miatti kemény elmarasztalásunknál a szerkesztőbizottság akkori tagjai és (mint mindig!) Kisfőnökünk buzgólkodott megejtő igyekezettel.

Jómagam antológiákkal és önálló kötetekkel a hátam mögött, nagyon megalázónak éreztem, amikor Vajkai Miklós általam közölt „Fésületlen gondolatok”-jáért személyesen hordott le a sárga földig. De nem ezzel alázott meg valaha is alig felejtethetően. Az ilyesmikhez az évek során hozzászoktunk. A jutalomelvonásokhoz is. Azzal ejtett a lelke-men sebet, hogy a „bűnömet” meg kellett gyónnom! Írásban! Amolyan bűnbánó hangnemben! A jó sztálinista időkre emlékeztető módon...!

Nem tudom, hol lapulhat most az az ötoldalnyi mea culpa... Egy erőszakos visszarendeződésnél akár még elő is kerülhetne. Volt már ilyesmire példa a történelemben. Az előkerült mea culpa ékesen igazolná, hogy velem tulajdonképpen már akkor is bajok voltak... Hogy lám, magam is beismerem renitenskedésemet...

Legnagyobb Nagyfőnökömről végezetül csak annyit: jól tudom, hogy bizonyos tisztségeket viselő emberek a totalitárius rendszerekben tulajdonképpen kényszerpályán mozognak, s ez határozza meg egy-egy döntésüket, magatartásukat. Én ezt – módfelett elnéző ember lévén – Legnagyobb Nagyfőnökünk esetében is megengedem. De azt nem hallgathatom el, hogy szellemiségi emberként mindenképpen csalódást okozott nekem. Olvasóink emlékezhetnek rá, hogy hosszú uralkodása idején ő írta minden ideológiai töltetű (pl. sajtónapi stb.) vezércikkünket. Ezeket rendszerint én fordítottam le magyarra, mert „szerzőjük” nagy hangon hirdetett magyar nemzetisége ellenére, ugye, eredetileg szlovákul íródtak. Ez még nem is lett volna olyan nagy baj, de mit tesz isten, mindegyikben Kisfőnökünk összetéveszthetetlen stílusára, frázispu-fogatására és sablonos szófordulataira ismertem. Magyarán: csaknem másfél évtized során nem találkoztam egyetlen maga írta mondatával sem.

Végére is, ezért volt Nagyfőnök, nem igaz?!

3. Második Nagyfőnökünk úgy tért vissza hozzánk a járásba, hogy a Nagy Kerületi Egyformásítóban (a gyengébbek kedvéért: a Nyugat-szlovákiai Kerületi Pártbizottságon, ahová az utóbbi időben minden járási funkcióvárományost sztázsolni rendelték) végül már a legutóbbi szlovákiai pártvezérre avanszált Ignác Janák személyi titkára volt. Következésképpen ez a még mindig fiatalos, lendületes Nagyfőnök már nem volt az a készséges, szimpatikus fiatalember, aki a hetvenes évek elején innen, a szerkesztőségünkkel szomszédos irodákból dirigálta a járás szervezett ifjúságát, és szembe, a Duna Szállóba hívta át némi szíverősítő frissítőkre gyakori vendégeit. De hát ez, voltaképpen még érthető is, bár hazudnék, ha azt állí-

tanám, hogy magánérintkezéseink során különösebben érezte volna velünk a hetvenes évek elejéhez képest jócskán megváltozott viszonyunkat.

Ezt hamarosan az tette feszültté, hogy Kisfőnökünkön keresztül arra kötelezett bennünket, hogy az előző gyakorlattól eltérően, magyar oldalainkon is szlovákul írjuk a helységneveket. Mi természetesen berzenkedtünk ez ellen, hivatkoztunk erre-arra, az Új Szó gyakorlatára, a törvényszerű szövegromlásra (pl. a „vajkai” helyett azt kellett írunk „Vojka nad Dunajom-i”, a „csallóközcsütörtöki” helyett meg, hogy „Štvrtok na Ostrove-i”) stb. Időről időre elszabotáltuk az utasítás végrehajtását, de Kisfőnökünk – aki időközben teljesen eladta lelkét a Nagy Kerületi Egyformásítónak – állandóan melegen tartotta a témát, merő „internacionalizmusból”, merthogy a többség fia volt a lelkem, mondanom se kelljen. Végül odáig fajult a dolog, hogy írásban kértük az utasítást Második Nagyfőnökünktől. Sejtetik: nem adta! Ellenben nem sokkal később ki akart rúgni azért, mert egy kis összeállítás keretében leközöltem a neves szlovák író, Lubomír Feldek magam fordította, két, nyúlfarknyi meséjét (Mese a helyi nemzeti bizottság elnökéről, Mese a hőemberről) és a dunaszerdahelyi szobrász, Lipcsey György Gyííí! és Hopp! című alkotásairól készült fotóreprodukciókat.

Azt már az évek során megszoktam, hogy ideológusaink mindig valami rendszerellenest sejtettek irodalmi és művészeti közleményeink háttérében. Meg hát volt is ebben valami, hiszen minden irodalmi alkotás bír bizonyos társadalombíráló funkcióval, s az a válogatás, csoportosítás révén fölerősödhet. Ám ebben az utóbbi esetben az döbrentett meg legjobban, hogy ismét mea culpáznom

kellett! És ismét írásban! Mint a régi jó sztálinista időkben! Egyszerűen elképesztőnek tartottam, hogy a velem egykorú járási párttitkár, a nyolcvanas évek második felében még mindig ezt az ortodox kommunistákra jellemző, de úgy látszik, jól bevált módszert alkalmazza. Hogy semmi újat nem tudtak kitalálni azóta!?

Erről tanúskodtak egyébként Második Nagyfőnökünk vezércikkei is. Ezeken ugyan már nem fedeztem föl Kisfőnökünk cikkeinek stílusjegyeit, a mindenkor pártzsargonból építkező mondatfűzését, feltehetően tehát önmaga fabrikálta őket. Ám feltűnt, hogy állandóan a primitív „Tanulságok...” időszerűségét forszírozta bennük. A fejlemények ismeretében azt kell mondanom, tulajdonképpen jó megérzéssel tette ezt, hiszen közeledett a „válságos évek” kerek évfordulója, aztán 1989. november 17-e... Ám ő akkor már nem volt itt, visszament oda, ahonnan érkezett.

4. Harmadik Nagyfőnökünk már nem kötelezett írásos mea culpázásra. Pedig elődjeihez képest (még kinézésre is) talán éppen őhöz képest voltna leginkább a papi reverenda. Nem volt ugyan olyan kenetteljes, mint Legnagyobb Nagyfőnökünk, sem olyan lendületesen lehangoló, mint közvetlen elődje, de a szót kétségkívül jól forgatta. A nemzetisége – meglepetésemre – szlovák volt, a neve jóhangzásúan magyar, amire különösképpen nem érdemes a szót vesztegetni, mert mindkét nyelvet a választékos szóhasználat, az árnyalt fogalmazás szintjén művelte. Ellentétben más titkártársaival. És kapásból, nem pedig előre (gondolom, mások által) megírt beszédvázlatok alapján.

A kifejezésbeli készségek szűkebb pátriánkban, a Csallóközben, de országosan is tapasztalt szörnyű lezüllése idején ez azért mindenképpen említést érdemlő erénye volt Harmadik Nagyfőnökünknek. De akit ezért semmiképpen nem kívánnánk vissza, hiszen megtévesztően szelíd modora ellenére a kompromisszumkizárás (vagy fogalmazunk inkább maibb szóhasználattal: intolerancia) pártkonvenciójához makacsul kötötte magát. Legnagyobb megdöbbenésünkre ő aztán gondolkodás nélkül írásban adta, hogy büntetés terhe alatt magyar oldalainkon szlovákul kell írunk a helységneveket! Ami miatt olvasóink nem győztek csodálkozni és méltatlankodni, hiszen mi így, ebben a magasan magyar többségű járásban még az (akkor még központi pártlap) Új Szót, a szinte minden magyar iskolába eljutó Tábornírt és sok más lapot is túllihegtünk...

Harmadik Nagyfőnökünk uralkodása a legkurtább, ráadásul egy olyan vezér (a járási pártbizottságon közismerten ez az elnevezés járt ki a mindenkori vezető titkárnak – valószínűleg csak a háta mögött, bár ki tudja) árnyékában, aki mellett bizony akármilyen „zenei” tehetséggel bírván sem lehetett csak úgy egyszerűen dudálni (s nemcsak azért, mert véletlenül éppen Dudásnak hívták az istenadtát). Így e helyütt már csak annyit írok a rovására, hogy olvasott, értelmes emberként elszomorító szerepet vállalt magára a fordulat évében, az iskolaév végi járási pedagógusértekezleten. Amikor szomorúságomat csak fokozta az a tény, hogy a jelenlevő sok tisztességes tanító (sokukkal együtt valamikor én is erre a pályára készültem) közül senki sem pattant föl helyéről, és nem kérte ki magának a többiek nevében is emez ékesszóló (persze, a kilencven százalékban magyar hallgatóságnak mindvégig szlovákul beszélő) ideológus dehonosztáló fenyegetőzéseit.

5. De hát én is csak behúztam a farkam. Megtévesztő hivalkodás lenne most bátrabbnak beállítani magam, mint amilyen valójában voltam. Utólag csak annyit konstátálok magammal kapcsolatban: nem éltem különösebben bátran, mégse gyáván. Tavalyelőtt például már éppen elég tiltakozás, beadvány, memorandum aláírói közt állt ott a nevem, hogy a járási pártvezetés némely fafejű funkcionáriusával hadakozva külön ne keressem magamnak a bajt. Különösen olyan munkahelyi viszonyok között, amikor a Kisfőnököm – akiről föntebb már megjegyeztem, hogy testestül-lelkestül eladta magát a Nagy Kerületi Egyformásítónak – néha már annyira átment demagógba, hogy meg voltam győződve róla: cirkuszban lehetne mutogatni... Pénzért!

Szerkesztői „tízparancsolat”

Csak osztani tudom Tóth Károly véleményét, amikor azt írja (A sajtó szabadsága, szabadságunk a sajtóban – Nap, 1991. február 22.), hogy mint annyi égető gondunkról, alig esik szó a sajtóban magáról a sajtóról, a sajtó szerepéről. Mintha legalábbis nem lenne semmi baj a sajtónkkal, mintha a sajtó régi és új munkatársainak az elmúlt időszakban módjukban állt volna e rendkívül fontos mesterséget a kíváncsian formában kitanulniuk és gyakorolniuk, minek következtében „vérükbe ivódtak volna azok a normák, értékek, melyek nélkül nemcsak szabad és független sajtó nem lehetséges, de sajtóról is alig beszélhetünk”.

A minőség, felelősség, szakmai hozzáértés és erkölcsösség alapkövetelményeit hangoztatván Tóth Károly említést tett arról, hogy Magyarországon megjelentetni kívánják a BBC újságírói etikai kódexét. Önállóan, könyv alakban, vagyis nem csupán a szakmabeliek számára, hanem úgy, hogy mindenki megismerkedhessék vele. Addig is, amíg ez a könyv eljut hozzánk, nem minden haszon nélkül megismerkedünk az alábbi „tízparancsolattal”, melyet a New York-i THE SUN napilap kiadója, Charles A. Dana 1868-ban állított össze a szerkesztői számára, s melyet az újságírói etikai kódex megfogalmazására tett első kísérletnek tekinthetünk:

1. Szerezz híreket, minden hírt, csakis hírt.
2. Ne végy át semmit más kiadványból tökéletes megbízhatóság nélkül.
3. Ne közölj soha interjút a megkérdezett személy tudta és beleegyezése nélkül.
4. Ne közölj soha fizetett hirdetést eredeti tudósításgyanánt.

5. Ne támadj a gyengékre és védtelenekre – se cikkel, se támadással, se gúnyolódással –, ha világos, nyílt kényszere nincs annak, hogy megtedd.

6. Állj ki a véleményedért, de közben ne gondold, hogy ez a vélemény teljesen igaz, az egyedül igaz.

7. Támogasd pártodat, ha valamelyiket magadénak valod, de ne gondold, hogy a jó emberek valamennyien ennek pártján állnak – a rosszak pedig mind azon a másikén.

8. Mindenekelőtt tudd és hidd, hogy az emberiség fejlődik; hogy az élet és az emberek dolgai előre haladnak; s hogy ugyanúgy, miként az Isten fölöttünk áll, a jövő is nagyobb és jobb lesz, mint a jelen vagy múlt.

9. Soha ne siess.

10. Légy hű az alkotmányhoz.

11. Állj szilárdan az amerikai lobogó mellett. Állj szilárdan mindenekelőtt a szabadság mellett, bármi történet is.

12. A kimondatlan szó nem szül rossz vért.

13. A jó tojás minden előnye nem képes feledtetni egyetlen záptojás romlottságát.

14. Ha rájössz, hogy hibát követtél el, ne félj azt megmondani.

Ennyi.

Összedől(jön)-e a DAC-piramis?

E cikkkel kapcsolatos szerkesztői felkérés egyszersmind egy fogadást is ajánlott arra nézvést, hogy a DAC kiesik az I. ligából. S hogy miért „törvényszerű” ez, arról más központi lapokat megelőzve nekünk illik elsősorban írni.

Való igaz: A DAC-jelenséget az eltelt évtizedben nem volt szokás így vizsgálni. Tulajdonképpen nem is lehetett. Ahogy teltek a nyolcvanas évek, alulról (és persze kívülről) nézve a DAC hajója egyre magabiztosabban illegett-billegett a lelkesedés hullámain, s tört egyre meghökentőbb célok felé. Költőbarátom az évtized elején azt írta egyik versében, hogy a koldus, ha palotába téved, először csak pislog, köhintget, aztán otthonosodni kezd, végül már a trónra vágyik... A nyolcvanas évek közepe felé a DAC már az I. liga ajtaján dörömbölt, kétszer is megbotolva az utolsó lépcsőfokban. Akkoriban Dél-Szlovákia-szerte a következő axiomatikus mondás járta szurkolói körökben: A Slovan nem eshet ki, a DAC nem kerülhet fel! Mármost az I. ligából, illetőleg az I. ligába. Aztán mind a két vonatkozásban megtörtént a CSODA!

Azokban az eufórikus időkben természetesen senkinek eszébe sem jutott bizonyos vonatkozások, összefüggések, idegesítő gubancok bogozgatása. Meglehet, voltak ilyenek, de ezeket a nem gondolkodó szurkolók elkergették maguk mellől a gyorsan épülő-bővülő lelátókon. A gondolkodók pedig elismerték ugyan, hogy a pesszimizmus hosszabb távon beigazolódik, de nincs belőle különösebb öröme az embernek. Következésképpen az egyre magasabb régiókba törő DAC-cal kapcsolatos optimizmus – mindenkire nézve kötelező! Többnyire a földműves-szövetkezetek koránkelő állatgondozói, csúcsmunkák idején

14-16 órát is lehúzó traktorosai, kombájnosai is úgy vélték: üsse kő azt a pénzt, ami üzemük részéről fölládoztatik e közösségszervező népszórakoztatás (szimpatikus ideológia, ugye!?) oltárán. A ligás foci az ligás foci, itt van helyben, az ember kikapcsolódik, szórakozik általa, s a patrióta, esetleg sovén büszkeség érzése is megfeszítheti időnként a kebelét... Az a pénz úgyis elmenne, jönnek az ilyen-olyan küldöttségek, kubai újságírók, szovjet turistacsoportok, mindig a szövetkezet nyakába varrják őket, legtöbbször disznót, borjút kell vágni nagy-nagy barátságunk igazolására... Akkor már inkább legyen a foci!

Egyszóval: nyílt titok volt az efsz-ekből, üzemekből pártnyomással kisajtolt százezrek beáramoltatása a DAC falánk bendőjébe. Hasonlóképpen az egyesületi gazdálkodás „hézagjainak” pártsegédlettel történő betömése, elsimítása is. Az így összehozott pénzeket ugyanis marta, aki érte. S ilyenek (nem csupán a sztárokra, neves szakvezetőkre gondolunk!) voltak, vannak és vélhetően továbbra is lenni akarnak a DAC háza táján. Mégpedig garadával. Ez általános jelenség labdarúgásunkban. Amihez a DAC, fenn- és bennmaradása érdekében, tanulmányon hozzáigazodott.

Ám szóljunk e helyütt a dolog sejthetően tisztán politikai (nemzetiségpolitikai) vonatkozásairól is. Az ország távoli részeiben járva jó volt tapasztalni a DAC iránti érdeklődést, de nem lehetett nem észrevenni az alig titkolt felháborodást: Honnan tud ez a járás annyi pénzt beleölni a fociba? Ki áll emögött? Normális viszonyok között létezhet-e ilyesmi?

S a kérdéseket magunk is szaporíthatjuk: Véletlenszerű-e az összefüggés a dunai vízlépcsőrendszer építése és a DAC látványos felemelkedése között, ugyanis e két dolog időbeni történései (volumen, intenzitás stb.) félel-

metesen megegyezhetnek! Nem a „kenyeret és cirkuszt a népnek” jelenség alig álcázott változatával állunk-e szemben? Nem arról volt és van-e szó, hogy a focival el kell vonni az itt élők figyelmét egy gigantomán építkezésről, amely őket tulajdonképpen létükben fenyegeti? Hogy a véleményelfojtás következtében felgyülemlett túlnyomást, „gőzt” vezessék el a meccsek? Hogy a mindennapi kenyérkereső munka, az esti és hétvégi nekivadult kertészkedés, s a vasárnapi foci, illetőleg az utána való szüntelen vándorlás mellett már ne maradjon idejük és energiájuk létezésük sajátos vonatkozásaival törődni? A lélek és a test dolgaival? A szellem dolgaival? Nem arról a mögöttes, tételesen talán meg sem fogalmazott szándékról volt-e szó, hogy ez a rövid pórázon tartandó nép elfelejtse hagyományait, ne törődjön iskolai elsorvasztásával, ne törődjön egészségével, környezete pusztulásával? De mindenekelőtt: minimális ideje maradjon a dél felől beszivárgó nemkívánatos eszmék befogadására és feldolgozására?

Bár az ilyen kérdések sora még jócskán folytatható lehetne, térjünk vissza a címbeli kérdéshez: megváltozott s várhatóan tovább változó társadalmunkban fönnmara-d-e, fönnmara-dhat-e az a képződmény – a szemléletesség kedvéért nevezzük piramisnak –, melynek magasba emelkedő csúcsa, az I. ligás felnőtt csapat egy tucatnyi ifjúsági és utánpótlás-együttes lefelé szélesedő alapzatáról mutatgatja magát ország-világnak. Fönnmara-dhat-e továbbra is az állampárt oltalmazó támasza nélkül, aminek tulajdonképpen létrejöttét és felemelkedését köszönheti?

A dolgok logikája szerint nem. Saját, úgymond különbejáratú véleményünk szerint azonban igen. Bármennyire furcsa és ellentmondásos is, de legszerencsésebb a dologban éppen az, hogy a DAC már LÉTEZIK. Nem kell

újra kitalálni és fölfuttatni. Ez most aligha menne. Köztudott, hogy az egyik legszélesebb és még mindig jócskán szélesíthető közönségbázissal rendelkezik az egész I. ligában. S mert vállalkozói időknék nézünk elébe, itt sem hallgathatjuk el, hogy Weisz Mihály révén már a kezdet kezdetén egy ilyen gondolat indította el az akkori kisvárosi csapatot a látványos felemelkedés útján. Mert végül is mi kell egy I. ligás csapathoz? Tizenegy jó játékos. Hogyan lehet tizenegy jó játékoshoz jutni? Neveléssel és szerződtetéssel. Mi kell a neveléshez és szerződtetéshez? Szakértelem és pénz. Hogyan lehet a legegyszerűbben pénzhez jutni? Sok-sok nézővel. Hogyan lehet sok nézőt a stadionba csalogatni? Jó játékkal. Mi kell a jó játékhoz? Tizenegy jó játékos...

S ahhoz, hogy ez a körkörös folyamat zökkenőmentesen, a benne részt vevők teljes megelégedésére „működjön”, meg kell teremteni a focinak és a fociból élők, valamint a támogató és pártoló klubtagság széles körű konszenzusát. (Büntetendő felelőtlenség ugyanis, hogy egy I. ligás csapatot fenntartó szakosztálynak alig több mint ezer tagja van, amelyből háromszáz a játékos és szakvezető, s további százak is csak azért fizetik a tagdíjat, hogy szabadjegyhez jussanak. Érzésünk szerint korszerű propagációval, számítógépes tagnyilvántartással, a klubszimbólumok és jelvények rendszeres elküldésével akár félszázszerecs tagja lehetne a DAC-nak egész Dél-Szlovákiából.)

Nem kétséges, hogy el kell űzni a klubvezetésből a politikailag és erkölcsileg diszkreditált személyeket, a pénzéhes sakálokat, az üresfejű szájtépőket, akik csak arra jók, hogy gátlástalanul kiszorítsák a külföldi mérkőzésekre utazó csapatból az orvost, gyúrót, tartalékjátékost. Ezeket menedzser típusú emberekkel kell felváltani, akik olyan arányban részesüljenek a felsőszintű labdarúgás nyújtotta

népszerűségből és anyagi javakból, amilyen arányban tudást (játékot, szakértelmet) és tőkét (reklámszerződéseket, jövedelmező vállalkozásokat), valamint tisztességet (ellenőrizhető játékosgazdálkodást és nem suba alatt intézett átigazolásokat) visznek a klubtevékenységbe.

Magyarán: a DAC-ból pontosan (és profimód!) azt kell csinálni, aminek hiszik szerte az országban. S amire hivatott ebben a térségben. Semmi más!

Tiszta Amerika!

Fiatal mozis barátom restelkedve vallotta be, hogy nem olvassa lapunkat. Megkérdeztem tőle: miért még mindig a régi rendszerben kialakított és megszokott módon küldi meg szerkesztőségünknek a Lux mozi műsorát, hiszen a Csallóköz már nem az a lap, ami volt, az utóbbi hónapok során észre kellett vennie, hogy megváltozott többek között a kulturális műsorkínálat szerkesztése is. – Az az igazság, hogy nem olvasom a lapotokat – mondta enyhe zavarral –, de te sem jársz moziba!

Nos, a Csallóközöt nem kötelező mindenkinek olvasni, és hát magam sem jutok el annyiszor moziba, ahányszor szeretnék, de a figyelmemet azért nem kerüli el az az ádáz küzdelem, amit mozijaink ez idő tájt a néző kegyeiért vívnak. Nem újkeletű ez a küzdelem, hiszen a televízió általános elterjedése már a mi tájainkon is évtizedekkel ezelőtt megtörtént. Az utóbbi időben ehhez jött még a video, mely egyre könnyebb hozzáférhetősége révén rohamosan toborozza híveinek táborát; nem kis részben újfent csak a moziba járás rovására. S jön majd a kábeltelevízió s ki tudja, mi még a legkorszerűbb telekommunikációs technika fenoménjai közül...

Jómagam ahhoz a nemzedékhez tartozom, amelynek tagjai még nem ülték át gyermek- és ifjúkoruk éveit a televízió előtt. Számunkra a filmvetítés a városkák és a falvak mozijaiban, művelődési házaiban egyik legfőbb szórakozási, kikapcsolódási és ismeretszerzési lehetőség volt, felejtethetlen élményekkel, feszültséggel, izgalmakkal fűszerezve. A mozi, filmszínház a széles néprétegek számára akkoriban tulajdonképpen az egyedüli exkluzív kultúrát jelentette.

Mára az emberek viszonya a mozifilmek vetítéséhez alaposan megváltozott. A néző kényelmessé és finnyássá vált. De moziba azért még járunk, szerte a világon. Persze, annak bizonyítására nem a legszerencsésebb éppen régióink mozi-jait venni, melyeket általában az amúgy is súlyos anyagi gondokkal küszködő művelődési házak működtetnek, bár hallani már önállósultakról is.

Nem mondunk újat azzal, hogy a mindenkori filmforgalmazás milyen nagy szerepet játszik a nézőért folytatott küzdelemben. Az előző rendszer, közismerten, ezt is kisajátította politikai és ideológiai célkitűzéseinek támogatására. Az egykor egységes és monopolhelyzetben levő, az állam által ellenőrzött Szlovák Filmkölcsonző Vállalat új helyzetbe került: a konkurencia viszonyai között kell bizonyítania életképességét, ami a mai haszonelvű világban nem jelent mást, mint jövedelmezőséget. S ezt mozijaink műsorán már nem sokkal a társadalmi fordulatot követően kezdtük érezni. Csupa krimi, horror, erotika, kalandfilm, detektívtörténet, vígjáték. A dunaszerdahelyi Lux mozi is gyors egymásutánban „rávilágított” néhányszor túlerotizált, meglehetősen olcsó módon izgató játszadozásaira, jött ömlesztve a horror, a pofozógép Bud Spencer, a krimik, az akció- és kommandófilmek sora... Talán nem is lehet ezen csodálkozni a kínálat száraz, steril évtizedei után. Ha egyáltalán valamin csodálkoznunk lehet (és kell!), az az, hogy az elmúlt évtizedek olyan gazdagon, nagyvonalúan dotált kultúrája mit csinált a nézőközönség ízlésével, hogy csak az ilyen filmkínálatra vágyik.

S ez a továbbiakban csak romlani fog, hiszen az értő filmszakemberek előrejelzései szerint a mi mozijaink műsorkínálatát sem kerüli el az ún. amerikanizálódás, amely ellen hiába védekeztek a legnagyobb és legerősebb hagyományokkal rendelkező európai filmkultúrák. Ha a szerdahelyi Lux mozi januári és februári filmkínálatát nézem, ak-

kor ez az állapot máris bekövetkezett, ugyanis ebben az évben még nem vetített más filmet ez a mozi, mint amerikaiat. Egyszóval: tiszta Amerika! Az előbb említett erős hagyományú európai filmkultúrákkal ellentétben nálunk azonban az a legsajnálatosabb, hogy nincs kifejlesztve kellő mértékben az alternatív stúdiómozik, filmklubok hálózata, amely részben ellensúlyozni tudná az egyoldalú filmforgalmazást. Az amerikai filmek áradata előbb ért el bennünket, mintsem az igényesebb mozinéző megismerkedhetett volna a hazai filmgyártás „tiltott gyümölcseivel”, pl. azokkal a szlovák filmalkotásokkal, melyek – politikai okokból – évtizedeken át dobozban rejtőztek (a budapesti MTV 2 éppen az elmúlt hónapokban eresztett meg belőlük egy tízes sorozatot).

Végezetül pedig az is sajnálatos, hogy tulajdonképpen a már eddig is tapasztalható teljes eszmei, tematikai műsor-szabadság sem állította meg a mozik látogatottságának rohamos csökkenését. Egy statisztikai kimutatásból olvashattuk, hogy mozitermeink kapacitása átlagosan mindössze 21,5 százalékra van kihasználva, s hogy például Pozsonyban legnagyobb ez a csökkenés. Meg aztán: bár fizetéseinkhez mérten mindent túlságosan drágának találunk mostanság, kimutatható, hogy a jegyárak nálunk a legalacsonyabbak (még most is) az egész világon.

Bizonyára a kultúra e sajátos területére is új törvény készül, amely többek között arra is hivatott lesz, hogy a nézőt védelmezze, s megteremtse az előfeltételeit annak, hogy a filmforgalmazás kulturális küldetéssel is bírjon, s tevékenységében ne egyértelműen a kommersz szempont domináljon. Arról van szó, hogy a forgalmazás törődjön az eredeti filmekkel, az igényesebb nézőknek szánt filmekkel, s egyáltalán a filmgyártásnak azzal a részével, amely sohasem lesz jövedelmező, de fejlett, kulturált társadalomban nem lenne szabad hiányoznia.

Tavaszi tamáskodás

Az ünnepek szünetei után mindenki számára újra-kezdődött a szegény és szürke napok sürgése-forgása. A tanítványok hittek a feltámadásban, azonban úgy képzelték, mint az utolsó világfelfordulás egyik előjelét, midőn immár minden beteljesedett. A megjelenések, az a számos bizonyosság nem volt elegendő arra, hogy valamennyinek valamennyi kétségét eloszlassa. Némelyikük szemében ez a hirtelen, ez a rendestől annyira elütő feltámadás, amely a jövendölések szerint törvényszerűen, de titokzatos és olyan hihetetlen körülmények közt következett be, inkább a fájdalom és a vágy rémlátomásának tűnt, mint valóságos igazságnak.

A feltámadásnak az a gondolata, mely szerint az élet visszatért a testbe – és pedig abba a testbe, amely nem szenderedett át nyugodtan az utolsó álomba, hanem amelyből vassal tépték ki az életet –, ami gondolat így a távoli jövőből a közvetlen jelenbe került, beleütközik minden egyéb képzetbe, ami a lelkük szövedékét alkotja. És ami már előbb is benne volt, de a kettő nem tűnt ellenkezőnek mindaddig, amíg be nem következett a két egymásba fekvő rétegek: a távoli csodának és a jelenvaló ténynek ez a mehökkentő egybeolvadása.

Tamás egyike volt azoknak, akiket mélyen megrendített a véráldozat gyalázata; ámde mint az oly sok vele egyvágású, az érzékek embere volt. Reménykedett az eljövendő Országban, különösen mikor a hívó szavak mennyeivé avatták földi szívét; egyszersmind olyan magasságba, világba ragadták, amely azonban már nem volt az övé. Mert ő tulajdonképpen olyan Országban reménykedett, amely nem a tiszta lelkek országa, amely átsuhan

az égboltozaton a felhők foszladozó szigeteivel együtt, hanem olyanban, amelyben élő emberek esznek és isznak szilárd és kézzelfogható asztaloknál, olyan emberek, akikben meleg vér csörgedez, és akik új törvények szerint kormányoznak egy szebb földet, mely nekik ítéltetett.

Tamás, ki egyébként Kettősnek mondatik (Ján. 11, 16 és 20, 24), a kereszt botránya után minden egyébre inkább hajlandó lett volna, mint elhinni, csak úgy hallomásból, a feltámadást. Úgy érezte, hogy sokkal durvábban csatlakozott két évtized előtti első bizalmában, mintsem hogy most megbízhatnék azokban, akik testvérei voltak a csalódásban. A lelkendező hírhozóknak gyorsan visszavágott, nem is gondolván szegény feje, hogy ez a mondat őt a világ leghíresebb emberei sorába emeli.

Később megadatott neki, hogy megbizonyosodjék kétkedésében – amit, meglehet, elhamarkodottan formált szavakba, hiszen ki kívánná, még a gyalázatos történetek után is, a testi megbizonyosodásnak ezt a nyers és kegyetlen próbáját – s lám, ő egyszerű, szokásos üdvözlésnek látszó szavakkal elhárította a felkínált lehetőséget. Magyarán mondvá: bevallotta vereségét.

A következmények könyörtelensége azonban elháríthatatlan. Híres mondata nyomán védőszellemének és pártfogójának választotta őt a szellem valemennyi patópálja, valamennyi tucatkétkelő, a katedrák és az akadémiák szörszálhasogatói, az elfogultságokkal és előítéletekkel kitömött lagymatag hülyék. Mind a gyanakvók, a szofisták, a cinikusok, a tudomány tetvei és a tudósok árnyékszékei. Végül valamennyi mécs, amely irigy (s ezt ezeken a hasábkon hangsúlyozni illik!) a NAP-ra, valamennyi liba, amely görbe szemmel nézi a sólymok szárnyalását.

Nem tudnak Tamásról semmi mást, csak ennyit: ha nem tapint, nem hisz. Az ő szemükben ez a felelet az em-

beri ítélőképeség netovábbjának tűnik. Felőlük ugyan lehet akármilyen ember. Láthat a sötétben, hallhat a némaságban, beszélhet a magányosságban, élhet a halálban. Eldugult kobakjuk felfogóképessége nem ér odáig. Az ő területük az ún. Valóság, és erről nem térnek le. Valójában az aranyra fáj a foguk, amely nem csillapítja az éhséget, a földre, amelynek oly kicsiny zugát foglalják el a dicsőségre, ami csupán egy rövidke zizzenés az örökkévalóság némaságában. A húsrá, amely majd sárrá fergesedik, és legfőképp ama mágikus és lármás felfedezésekre, amelyek miután rabszolgákká tették őket, meggyorsítják számukra a halál félelmetes fölfedezését. Ezek és ezekhez hasonlóak azok a „valóságos” dolgok, amelyekben Tamás fogadatlan hívei oly előszeretettel kéjelegnek.

A feltámadás ténye immár elvitathatatlan. A tamáskodók száma mégsem fogy. Sőt. Azt mondhatnók: mert sekélyes a lelkiéletük, nem merül el az élet s az istenség örök misztériumában. El-eltántorodnak a valóságtól független értékű igazságoktól, mert testi szem nem láthatja és testi kezek nem tapinthatják azokat soha.

Múlnak, zajosak a napok. Ama „ötvenedik” meghozza-e a kétségoldó pünkösdi tapasztalatot?

Fény a kapu előtt

Sorjázó évek fordulóin, az évváró ünnepek lelassult, bensőséges, önmagunkra figyeltető óráiban rendszerint eszembe jut az a vidéki ember, aki az egyik Kafka-novellában odamegy a törvény kapuja előtt álló őrhöz, és engedélyt kér, hogy beléphessen. Az őt azt mondja, most nem engedheti be. Az ember napokig, évekig várakozik. Még zsámolyt is kap az őről, hogy leülhessen, a holmiját az őrnek adogatja, aki mindent elfogad. Emberünk úgy véli, hogy bebocsáttatásának egyetlen akadálya ez az első őr. Vár és vár, közben megöregszik, már haldoklik, merevülő teste felemelkedni se tud már, az őrnek kell lehajolnia, hogy értse a haldokló beszédét. „De hát mindenki a törvény felé igyekszik – mondja az ember –, hogyan lehetséges, hogy ennyi év alatt rajtam kívül senki sem kért bebocsáttatást? – Az őr látja, hogy az ember már a végét járja, s hogy hallását elmúlóban még utolérje, ráordít: – Itt rajtad kívül senki be nem léphetett volna. Ezt a bejáratot csak a te számodra jelölték ki. Most megyek és bezárom.”

Az ember tehát kívül maradt... De hát micsodán kívül? Önmaga lehetőségein kívül? Az igazságon kívül? Üldöngélt csak azon a zsámolyon, bámészkodott, várt, közben az esztendő kinos, mégis kényelmes várakozásában a talentumait is elkótyavetyélte? Most már sohasem tudjuk meg, mi válhatott volna belőle...

Milyen ez a vidéki ember? Minden bizonnyal túlzottan tisztelte a hatalmat. A gyávaság és a lustaság sem hiányozhatott belőle. De mégis, mitől volt ennyire tehetetlen ez a szegény mafla? A biztonság, a kis kockázat, az egyszerűség, az egyértelműség, a kicsi konfliktus stb. az, amit az ilyen kisember szeret. Mindig úgy rendez az éle-

tét, hogy efféle paraméterek határozzák meg sorsát. El-lentéte az a bizonyos „hajtson a szentlélek, vagy a koc-sma gőze” személyiség, akivel bizonyára rémes egy fedél alatt élni, máskülönben nagyszerű karakter lehet, kivált, ha jobb ügyekért vállal kockázatot, kerül konfliktusokba. A szegény mafla vidéki ember helyzetétől, ott a törvény kapujában, valószínűleg megőrülne. Minden rizikót vál-lalna, hogy bejusson a kapun. A természettudósok sze-rint: minden ember központi idegrendszere más-más fe-szültségi szinten „válaszképes”. Akkor jó a közérzetünk, ha ezt az aktivációs szintet beállítjuk a nekünk éppen megfelelő feszültségre.

Akkor most becsörtessünk-e azon a kapun, vagy kívül maradjunk?

Új év indult, jó lenne tudni!

De vajon annyira fontos ez?

A fény ugyanis kijön a kapu elé. A törvény kapujában várakozó vidéki embernek vénségére meggyengült a látá-sa, vaksin várakozik a kapun kívül, és „...észrevesz a ső-tétségben valami fényt, mely kiolthatatlanul árad a tör-vény kapujából”.

▼ HATÁRESETEK

Vidékiségszindróma és sérelem

Íróembernek nem könnyű arról beszélni, hogy nem megy a munka, hogy egy ideje alig-alig írt prózát. Ezért is emlegeti aztán többnyire a másodlagos okokat.

Kisebbségi irodalmunk peremvidékén, regionális lap szerkesztőjeként hálátlan újságírói robottal pergetve a napokat, lelkiismeretem nyugtatására időről időre nekiveselkedem, de rendszerint az a vége, hogy lecsapom a tollat. Pontosabban félretolom az írógépet, de ez mindegy. A lényeg, hogy előbb csak magamat szidom, a témát, a módszert, a rossz kiindulópontot. Aztán hónapokra hátat fordítok az egésznek. Közben azonban – nyilván ilyenén tétlenkedésem igazolására – előszeretettel kérdezgetem a társakat, hallgatom az irodalmi szerkesztők sirámain, olvasom az írói nyilatkozatokat. Arról, hogy miért nem írnak. Mert többnyire nem. Vagy alig írnak. Ha netán mégis, akkor nem azt írják, ami irodalom, hanem valami helyette valót.

Pályi András írja a magyarországi írói-irodalmi válságállapotok jellemzésére az alábbi, nálunk is tapasztalható tüneteket: „Akad olyan – mármint író –, akit az irodalmi babérok gyűjtése helyett a lelkiismerete politikai pályára parancsolt; akad olyan is, aki épp fordítva, nagyon is író szeretne maradni, de nem tud szabadulni a botcsinálta politikusi szereptől. Van, aki egyáltalán nem politizál, legfeljebb kibicel a pálya szélén, ám erre is rámegy az ideje; van, aki a tévét se nyitja ki, gyűlésekre se jár, sőt a földet túrja és gyönyörködik a naplementében – mégsem akaródzik neki regényt írni. Van, aki szerkeszt, vitatkozik, agitál; van, aki utazik, konferenciázik, diplomata lesz; aki az egyre kiszámíthatatlanabb kritikára panaszkodik; van, aki az olvasói visszajelzés elmaradására. Egy a közös bennük: egyik sem ír.”

Miként én sem. De ezt már említettem, s különben sem akadálya annak, hogy rendszeresen megkapjam a CSMÍT – az avatatlanok kedvéért: Csehszlovákiai Magyar Írók Társasága – meghívóit, küldeményeit (legutóbb éppen néhány ankétkérdést is tartalmazó körlevelét), s hogy irodalmi pályázat zsűrijébe invitáljanak. Azért említem csupán e két dolgot, mert ezek adták jelen írásom ötletét, bár az ankétkérdésekre adandó válaszok beküldési határidejét már lekéstem, a zsűrizés feladata pedig még odébb van. Az említett körkérdések közt ugyanis volt egy olyan, hogy kisebbségi íróemberként a konszolidáció éveiben ért-e valamilyen sérelem? Nos, különösebb nem, legfeljebb Magyarországon voltam kénytelen megjelentetni néhány elutasított novellámat. Egy esetet azonban hadd elevenítsek föl, annál is inkább, mert irodalmi pályázattal kapcsolatos.

Az első, szépirodalmi igénnyel megírt kisprózai munkámat elküldtem – még a hatvanas évek közepén – a Szabad Földműves novellapályázatára, ahol nagy örömömre díjazták, s egy magnóval jutalmazták. Valószínűleg innen eredhetett az a késztetés, hogy az elkövetkező időkben gyakran részt vegyek a különböző újságok, folyóiratok által meghirdetett irodalmi pályázatokon. Egészen a legutóbbiig, melynek meghirdetését az Irodalmi Szemle számára az tette lehetővé tavalyelőtt, hogy Turczel Lajos neves irodalomtörténészünk az 1988. évi Fábry Zoltán-díjnak összegét följánlotta erre a célra. A bírálóbizottság e pályázaton is kitüntette beküldött munkámat. Akárcsak minden olyan pályázaton – csak látszatra hangzik ez szerénytelenül –, amelyen az évek során részt vettem. Egy kivételével, de erről majd később...

Sokat gondolkodtam rajta, hogy az első ilyen siker önbizalmat adó, ösztönző hatásán túl, miért vettem részt

olyan gyakran pályázatokon. Mert túlnyomórészt jeligések voltak, biztosítva így a pályamunkák elfogulatlan esztétikai megítélését? Vagy talán azért, mert mindig volt éppen egy megírt, elküldendő elbeszélésem? A kérdéseket tovább folytathatnám, de inkább arra hajlok, hogy ez az egész amolyan vidékiségszindróma. Az évek során megfigyeltem ugyanis, hogy a résztvevők, a díjazottak között túlsúlyban vannak a fővárosi irodalmi központoktól, műhelyektől távol, vidéken, egyfajta elszigeteltségben élő alkotók. Akik számára a mindennapi irodalmi történésekhez való élő kapcsolódást jelenthetik ezek a pályázatok.

Utólag, főként a megélt forradalmi változások után visszagondolva: volt valami feszélyező, a dilettánsok hatását megmozdító hatása is ezeknek a pályázatoknak, hiszen – rendszerint valamilyen kerek évforduló kapcsán – ilyen sablonszövegekkel szokták meghirdetni őket: „...a pályázók művészi szóval és eszközökkel ábrázolják korunk családjainak és asszonyainak életét”; vagy? „...pályaművek, amelyek a szocialista társadalmi viszonyok között élő, dolgozó ember örömeit, törekvéseit, egyéni és közösségi gondjait, érzelmi és gondolatvilágát, a szocialista valóság emberformáló erejét, az együttélő nemzetek és nemzetiségeink kapcsolatának egy-egy mozzanatát tükrözik”.

Jó, mi?!

Szerencsére az ilyesmiket nem kellett komolyan venni. Legalábbis úgy hittem. Egészen addig, amíg – úgy tíz-tizenkét esztendővel ezelőtt – nyilvánosságra nem hozták az Új Szó jubileumi novellapályázatának eredményeit. Barátaim jóvoltából természetesen én már ezt megelőzően értesültem róla, hogy beküldött elbeszélésemmel megnyertem a gavallérosan díjazott pályázatot. Sőt, a ju-

bileumi számban történő leközlése érdekében az irodalmi szerkesztőnek ilyen engedményeket is tettem, hogy pincértanuló novellahőszám szabadszájúságának élén néhány triviális szó erejéig tompítson. Bevallom, a néhány ezer koronányi díjat előre beterveztem az ekképpen gondatlannak ígérkező karácsonyunk családi költségvetésébe. Ezekután nem csoda, hogy derült égből mennykőcsapás módjára ért az Új Szó szerkesztőségének általánosítható, személytelen, néhány soros alábbi közleménye („kedves” emlékként kiollóztam és megőriztem): „A felhívásra 44 pályamű érkezett. Sajnos azonban ezek az írások sem a témaválasztás, eszmei mondanivaló, sem pedig irodalmi, esztétikai szempontból nem felelnek meg a szerkesztőség által meghirdetett elvárásoknak. Ezért a szerkesztőség a pályadíjak kiosztásától eltekint. Viszont ezúton is köszönetet mond az öttagú bírálóbizottságnak, amely a pályázat sikertelenségétől függetlenül érdemleges munkát végzett.”

Talán eddigi legjobb novellámmal, a Pásztorórákkal jártam így, amely azóta megjelent hazai és külföldi lapokban, antológiákban, tallózó folyóiratban és regényújságban, lefordították más nyelvekre, fölolvasták a rádióban stb.

Határeset

Bolondul szeretted a filmjeit, mert óriási keblekkel megáldott nők rohagáltak bennük, mert olyanok voltak, mint a mesék, és a számodra mese volt tulajdonképpen az eltelt három hónap is, kegyetlen ugyan a maga hétköznapi valóságában, mint nem ritkán a mesék is, annál felemelőbb a lélek tartományaiban, ahol, lám, mit tesz a véletlen, a kegyes-kegyetlen mesesors, együtt tölthetted a nyárutó és a kora ősz e keserédes három hónapját a Maestróval, akivel egyugyanazon napon kerültek kórházba, s a hangsúly annak ellenére az együttön van, hogy ő a maga mediterrán hazájában, te a magad Csallóközében, és hogy a te baluljárásodat vele ellentétben nemcsak azért nem kürtölték világgá a médiumok, mert a bősi vízlépcső kétségtelenül nagyobb (határ)eset, meg aztán hogy jön egy ötven alatti pancreatitis az időskori szélütéshez, amit már a szív korábbi engedetlenségei amúgy is megterheltek, noha a maga módján mindkét baj annak a határnak a közvetlen közelébe juttatott el benneteket, ahol az élni akarás valójában már csak pókhálóból van szőve, ahol már olyan kevés, olyan hihetetlenül kevés elég ahhoz, hogy az ember a határ másik oldalára kerüljön, ahol minden elveszti értelmét: a szerelem, a meggyőződés, a hit, a történelem, mindazonáltal nem szeretnéd, ha bárki is a te szellemi kérkedésedül róná föl e két véletlen határeset rokonítását, párhuzamba vonását, mert történetesen bolondul szeretted a Maestro filmjeit, hát ki nem, és távolról sem csupán azért, mert óriási keblekkel megáldott nők rohagálnak bennük, tény viszont, hogy attól a perctől kezdve, amint megtudtad a hírt, noha magad is infúziós indák béklyójában, elesett-kiszolgáltatottan ugyan, de rádióban, újság-

ban, mindenütt az ő állapotáról érkező híreket vártad, kerested, mintha tudat alatt abban reménykedtél volna, hogy ez a nagy latin mágus és misztifikátor, moralista és próféta, tanú és bohóc néked is segít kimászni a slamasztikából, a kettőtök kétség kívül rokonítható szorult helyzetéből, mert hiszen őbenne hogyan is hozhatna immár jóvátehetetlen kárt holmi földi nyavalya, hiszen emlékszel, orvosbarátai kérésére egyszer még a liszerdzsik eszid dajkulemájdót, közismertebb nevén az LSD-t is nyugodt szívvel kipróbálta, hogy hatásáról a felemelő és lesújtó látomások, víziók letéteményeseként mondhasson véleményt, s téged már-már a forró hála érzéséig meghatott annak tudata, hogy még elképzelned sem kellett, hogyan hajolnak betegágya fölé az édes nővérek, hogyan simítják el fejevánkosa gyűrődéseit, emelik szájához az enyhítő poharat, törlik le homlokából a verejtékgyöngyöket, hiszen mindez a te anygaid, Ildikó, Mária, Denisa és Tímea mozdulataiban is megelevenedett az ő finom, hűvös ujjai érintésében is testet öltött, s bár őszintén megdöbbenél azon, milyen érthetetlenül törekeny az emberi szervezet, legbelül, a lelkedben azért ujjongtál, hogy ugyanakkor milyen érthetetlenül sokat kibír, hiszen még az sem dőlt el valójában, hogy az anyagtalan és megfoghatatlan határ melyik oldalán folytatódik majd az eseted, már az íráson járt az eszed, a felismerés, a megsejtett misztikus élmény fogalmi megragadásán, és mindannyiszor heves megindultsággal a szívedben hallgattad a rádióban a Sose halunk meg óriási filmslágerét, a Nagy utazást, s a kórházból otthoni kezelésre bocsáttatván a Maestróról is azt olvastad az újságokban, hogy máris új film ötletét forgatja a zseniális fejében, naná, hogy a betegségéről, mert igaz ugyan, hogy tolókcocsra szorul, de nem tud szabadulni az intenzív osztályon eltöltött napok feltoluló em-

lékképeitől, újra átélte a mennyei boldogságnak azt a pillanatát, amikor a nővér közeledett az ágya felé, tiszta fehérben, gyönyörűen, mint egy angyal, s ő már azt hitte, hogy meghalt, hogy a paradicsomban van, s ezt az érzését, hogy már meghalt és a mennyországban van, az érsek barát Silvestrini emlékképe is megerősítette benne, akit a Maestro a kórházi ágya mellett látott térdelni és imádkozni az ő lelki üdvéért, s ahogyan te már azt is tudtad, hogy Határeset lesz a címe a majdani írásodnak arról, hogy az emberi élet titka elsősorban abban rejlik, hogy annak az anyagtalan és megfoghatatlan határnak a közvetlen közelében, sőt egyenesen azt érintve folyik, hogy nem kilométerek választják el tőle, hanem csak egyetlen milliméter, a Maestro is az említett, és a kórházi öntudatlan állapota további reminiscenciáiból-hallucinációiból akarta megírni az élet és a halál határmezsgyéjén játszódó új filmjének forgatókönyvét, s te, aki továbbra is meghallgattál minden róla szóló hírt a rádióban és tévében, elolvastál minden sort az újságokban, tudtad, hogy akár a többi, ez a film is elkészül, ugyanúgy az őszinteség és kitaláció, meghökkenteni akarás és vallomásvágy, föloldozást kívánás és szemérmetlen kéjsóvárság, a nevetetni és megindítani akarás kibogozhatatlan keverékével elmesélve, csak most éppen a Gép indul! Tessék! Ennyi! mellőzésével, s hogy a megborzongató kóma ugyanúgy hozzátartozik, mint az aranylakodalom Giuliettával, amely filmes körökben tényleg unikum, s amelynek meghívójára maga a Maestro rajzolt egy ünneplő párt, öltönyös férfit rózsával a gomblyukában és egy nőt esküvői ruhában, amint két út, a férfi kitérőkkel teli, a nő sokkal egyenesebb útjának kereszteződésben térdepelnek, s fölöttük az angyalok tulajdonképpen azok a gyerekek, akiket a sors megtagadott tőlük, s ennek a filmnek a végére, pontosan három

hónapos és kívánt hatásában, lám, egyoldalú lelki szimbiózisotok utolsó napján, csak azért nem került oda a szokásos Fine, mert alkotója és fő protagonistája a valóságból mindössze az örökkévalóságba billent át azon a bizonyos határvonalon, amelynek közelében az élni akarás már csupán pókhálóból van szőve, úgy is mondhatnád tehát, hogy a kép a végén örökre kimerevedett, ami pedig téged illet, ha hinni lehet orvosaid szavának, ezúttal megúszta.

Minden ember egy novella

Válaszok Kövesdi Károly kérdéseire

– *Kiegyensúlyozott ember benyomását kelted, környezeted inkább ismer vidámnak, mint szomorúnak. Az öt iksz azonban óhatatlanul mérlegelésre késztet, milyen érzés ötvenéves írónak lenni Dél-Szlovákiában, pontosabban Dunaszerdahelyen? Ha jól tudom, huzamosabb ideig sosem hagytad el a Csallóközt. Mi köt ide ennyire – vagy csak így alakult?*

– Meglehet, a külső szemlélő számára kiegyensúlyozott ember benyomását keltem, mert nyugodt, békés természettel áldott meg a sors, de én azért tudom, hogy belül, a lélek tartományaiban ez egészen másként fest. Valójában tartózkodó, magamba forduló, visszahúzódo alkat vagyok, inkább örökös álmodozásra, finom, amolyan kunderai szomorkodásra, mélabúra hajlamos, semmint szertelen vidámkodásra. Én is a kishitűségben és önbizalomhiányban gazdag emberek közé sorolom magamat, és ebből eredeztethetők tulajdonképpen az irodalmi kezdeményezéseim is. Mivel sosem bíztam igazán önmagamban, rendszerint visszahúzódtam, kerültem a spontán, közvetlen megnyilvánulásokat, az irodalom hitelesített, bevált nyelvi formáival, eszközeivel próbáltam pótolni hiányzó önbizalmamat. Így, az öt iksz táján illenék azt is mérlegre tenni, hogy milyen sikerrel, de ez nem az én feladatam. S hogy milyen érzés ötvenéves írónak lenni itt, vidéken, távol az irodalmi központoktól, egyfajta – vállalt vagy kényszerűen kialakult – elszigeteltségben? Nos, ha ez a megfeszítő érdeklődés nem pusztán a ténynek szól, akkor egészen tűrhető. Leszámítva azokat a korral járó felismeréseket, amelyek tehetségem korlátaira, műveltségem hiányosságaira figyelmeztetnek egyre gyakrabban.

– Nagyon erős és tehetséges nemzedék tagjaként indul-
tál a hetvenes évek elején. A Fekete szél című antológiá-
ra az egész magyar nyelvterületen felfigyeltek, hasonló-
képpen az Egyszemű éjszakás nemzedék jelentkezéséhez.
Az akkori nagy elvárásoknak szerinted meg tudott-e felel-
ni a nemzedéked?

– Az „egyszeműsök” feltétlenül. Elég csak Tóth László, Varga Imre, Kulcsár Ferenc szépen ívelő költői pályáját, kiteljesedő munkásságát említeni. Ők és társaik már az indulásnál érettebbek, kiforrottabbak voltak, egyszersmind felkészültebbek és sokoldalúbbak is, hiszen többen közülük például a mi prózaantológiánkban is helyet kaptak. Az ő színrelépésük erőteljes és a maga módján hódító volt, hiszen hamarosan ott találhattuk őket kisebbségi irodalmunk legfontosabb alkotóműhelyeiben. Szerkesztőként, kritikusként, irodalomszervezőként cselekvő részt vállaltak abból, hogy a nemzedék által képviselt korszerűbb világlátás és minőségszempények meghonosodjanak az irodalmunkban. Ez a mi prózaíró-nemzedékünk esetében nem következett be, noha a Fekete szél megjelenését szintén kitüntető érdeklődés fogadta. A kritika egybehangzóan sokat ígérőnek találta elsősorban Kovács Magda, Wurczel Gábor és néhányunk bemutatkozását. A folytatás azonban elmaradt a várakozástól. Emlékszem, szinte szerencsétlennek éreztem magam, amikor két évvel az antológiát követően én jelentkeztem elsőként önálló kötettel. Nem a túlzott szerénység mondatja ezt velem, de akkor tényleg úgy éreztem, hogy az együttindulás ösztönző élménye ellenére inkább követnem, semmint megelőznöm illett volna a kiemelkedő tehetségű Kovács Magdát és Wurczelt. Akiket szívbéli barátainként is követendő példaképeimnek tartottam. Máig értetlenül állok Wur-

czel teljes elhallgatásának ténye előtt, aki egyébként szintén csallóközi, s akinek már az antológia megjelenése előtt egy kötetre való érett, a prózairodalom modern irányzataival rokonságot mutató írása volt. No de hagyjuk... Most, ötvenévesen azért úgy érzem: elmagányosodásunk, elbaltázottságunk, frusztráltságunk és minden tökéletlenségünk ellenére mi nagyjából elég stramm gyerekek vagyunk. Csak hát az élet, az élet! Annak van immár híja...

– *Első köteted borítóján volt olvasható: „Írásaiból a Csallóköz levegője árad, ami történeteit helyhez köti és jellegzetessé teszi.” El tudod fogadni ma is a csallóközi jelzőt? Egyáltalán, mit jelent számodra a szülőföld, anyanyelv fogalma?*

– Nem tartom különösebb erénynek, de szerencsétlenségnek sem, hogy leszámítva azt a néhány főiskolás diákévet, amit Nyitrán töltöttem, továbbá dél-csehországi katonáskodásom idejét – hosszabb időre még nem hagytam itt a szülőföldemet. Mindnyájan tudjuk, hogy a szülőföld csupa forma és vonal, illat és szín és hang, amivel lényegi kapcsolatba kerülve, kommunikálva az érzéseink ki-fejlődnek. Nekem a maga tárgyi világával, nyelvével, hagyományaival és persze létezni akaró szellemiségével a Csallóköz vált a sorsommá. Beszűkítő értelmében sosem szerettem és ma sem tudom elfogadni a csallóközi jelzőt. Az a véleményem, hogy a mostani szabadabb világunkban a végleges megfeneklés, provinciális világlátás fenyegető veszélyei könnyebben elűzhető-kikerülhető azáltal, ha a fizikai létezés szűkre vont, sokszor ingerszegénynek tetsző köreit a szellem táncoltató ereje megfelelően kitágítja.

– *Kiket tartasz mestereidnek, kik hatottak rád legerősebben? A kérdésben sunyimód benne foglaltatik a*

szlovákiai magyar irodalom is. Egyik remek novellád – vagy legalábbis a címe – többek közt Heinrich Böllre utal...

– Fiatalabb koromban, az első próbálkozásaimat megelőző időszakban nagyon sokat, de válogatás nélkül olvastam. Mindent fölhabzsoltam, amihez hozzájutottam. Alapvető változást ebben Nyitra hozott, a Fórum diáklapot írók és szerkesztők – többek közt Batta Gyuri, Kovács Magda, Megyeri Andrea, Agócs Vali, a képzőművész Szilva és Janiga Jóska és mások – társasága. Mindezen felül pedig a csoporttal foglalkozó Szeberényi Zoltán intelmei és tanácsai. Akkoriban például bele voltam bolondulva az „elveszett nemzedék” íróiba, elsősorban Hemingwaybe, és Szeberényi tanár úr nem győzte a fejemre olvasni őrült utánérzéseimet. Mivel nem nyelvtant és irodalmat tanultam Nyitrán, a könyvtár és a főiskola olvasóterme lett az állandó tanyám, ahol először találkoztam például a legfontosabb magyarországi irodalmi folyóiratokkal. Micsoda meglepetések értek! Faulknert, Fitzgeraldot és másokat olvasva azt sem tudtam, kicsoda Déry, Örkény vagy Ottlik, mint ahogy Csáthról, Cholnokyról, Gozdsu Elekről és számos más ragyogó „kismesterről” is csak évekkel később szereztem tudomást. Mészölyt például előbb olvastam szlovákul, mint magyarul. A kérdésben említett nagyszerű német író főbb műveit pedig csehül olvastam el katonáskodásom idején. Ilyen szertelen, csapongó volt az én szellemi készülődésem. Aminek aztán a hetvenes évek elején az Irodalmi Szemle általam igen nagyra becsült szerkesztőhármasa, Tózsér, Duba és Koncsol megpróbált a készségeimnek megfelelő irányt szabni. Amúgy is meglehetősen tekintélytisztelő vagyok, de az ő akkori ösztönzésüket, tehetséggondozó munkájukat példaértékűnek tartom irodalmunkban. Duba Gyula

egyébként prózaíróként is letagadhatatlan hatással volt rám. Rajta kívül akkoriban elsősorban Gál Sándor novelisztikája ragadott meg. Később aztán a mágikus realizmus dél-amerikai írói nyűgöztek le, a kortárs amerikai próza jelesei, a magyarországi Péterek, vagyis Nádas, Esterházy, Hajnóczy és így tovább...

– *Mi a véleményed a posztmodernről, avantgádról? Úgy tűnik, téged kevésbé vonz a kísérletező próza, inkább maga a történet érdekelt. Kifejezi ez a prózaeszményedet is?*

– A divatos irányzatok, az írásművészet lehetőségeinek kitágítására tett kísérletek mindig is érdekelték, de tulajdonképpen egyiknek sem kerültem az uszályába. Alapvetően az ábrázolás realista hagyományait követem. Az emberi lélek iránti fokozott érdeklődéssel, persze, hiszen ez a modern próza legfontosabb jellemzője. A történetről magáról legtöbbször ugyan nem mondok le, de sikerültebb írásaimban talán észrevehető, hogy például a sajátos „regionális realizmust” (Zalabai) mutató helyi szín, a csallóközi atmoszféra jelentősége rendszerint visszahúzódik, a tájból meghatározott történés rövid úton mindig átúszik a lélek mögöttes régióiba, s a meghatározó a pszichikum világa lesz. Legalábbis arra törekedtem, hogy az legyen. Különben az önvallomásos próza felé is tettem lépéseket, de ezzel kapcsolatban azt vallom, hogy mivel a magam tapasztalatát is csak valamilyen közösből nézve tudom elfogadni, íróként lehetek én bármennyire magányra kárhozott és autonóm, csak ebben az együttállásban tudom azt hitelesen elbeszélni. Ahogy Esterházy írja valahol: elbeszélni csak a közösen tudottat lehet, éppen azon célból, hogy ez közösen tudott legyen. Művészeti irányzatként tehát valamiféle posztrealizmust tudnék elképzelni, ha egyáltalán lenne ilyesmi.

– *Kritikusaid, olvasóid nagyon régen regényt várnak tőled. A nemzedék regényírójává, ugye, Grendel Lajos vált, aki hajszállal követett benneteket. Egy kisregényen kívül azonban (Öregem, az utolsó), amely elég vegyes kritikai fogadtatást kapott, nem próbálkoztál a nagyepikával. Megmaradsz novellistának?*

– A regényírásról természetesen nem mondtam le végleg, de minek tagadnám, eléggé elkedvetlenített az említett kisregény vegyes fogadtatása. Olyan otromba sajtókritika is érte ezt a szegény kisregényt, amelyen már bosszankodni sem tudtam, főleg annak ismeretében, hogy a kiadó lektorai között irodalmunk két olyan jelese véleményezte a regény kéziratát, akiknek az értéktételezésben aligha lehet kételkedni. Utólag az sem vigasztalt, hogy a kisregényt lefordították szlovákra, mert magam is rájöttem, hogy – elsősorban technikailag – elpuskáztam az egészet. Így utólag megítélve, az akkori világképpemmel és tudásanyagommal kellőképpen fedezett regényfigurát teremtettem és állítottam a történet középpontjába, csak nem bíztam abban, hogy egyedül is megbirkózzhatna a regénytörténet szervezésével. Bizonyára ez a sikertelenség is közrejátszott abban, hogy egyelőre maradtam a novellánál. Különbözik, ha úgy írjuk a novellát, ahogy kell, ez a legnehezebb az összes prózai műfajok közül, mert minden egyébnél nagyobb önfegyelmet igényel. Ha bírok némi önkontrollal és technikai felkészültséggel, akkor azt ennek a műfajnak köszönhetem. Meg aztán úgy veszem: az emberek, akarataik ellenére, maguk is mind novellák. Járnak a világban, és olvassák egymást. Ki rossz novella, ki jó, ki szomorú, ki vidám... A regényírás elsősorban azért csábító mindenki számára, mert mai és holnapi kihívásokkal szemben rangot őrző, szerepet biztosító formája a művészetnek.

– *Hogyan élted-éled meg a rendszerváltozást? Sokan azt vallják, joggal, hogy legszebb éveiket vette el a régi rendszer. Te hogy vagy ezzel? Érdekel a politika?*

– Sosem tartoztam a termékeny írók közé, általában három-négy évenként szokott a kezem alól kikerülni egy-egy könyv. Ebben a rendszerváltás, a bársonyos forradalomnak is nevezett társadalmi fordulat sem hozott – egyébként várakozással ellentétben, hiszen tagadhatatlanul lelkesítő élményként éltem meg az események kezdeti szakaszát – változást-javulást. Ellenkezőleg. Nem voltak különösebb szerepvállalásaim, esetleg csak helyi szinten, de valahogy azért mégis elragadtak az események a rendszeres szépírástól. Hagytam magam elsodortatni valahová az anyagi(assá váló) világ boldog tudatlanságába, együgyűségébe. Szóval olyasféle állapotba jutottam, melyből nem is olyan könnyű kievickélni, amely nem ihlet írásra. Mert ahogy Tőzsér is megfogalmazta ennek kapcsán egy helyütt: írásra valójában csak az írott szó indít – az úgynevezett valóság legfeljebb élni sarkall... Ami pedig a politikát illeti, egyáltalán nem vagyok boldog tőle, hogy a kenyérkereső foglalkozásom miatt mindennapi kapcsolatban kell, hogy legyek vele. Nem állítom ugyan, hogy a politika az életben a legkevésbé lényeges és a legkevésbé értékes valami, de a sok politikai acsarkodás, vagdalkozás láttán sokszor okkal érezhetjük úgy: csupán mocskos hab a folyó felszínén, míg a folyó tulajdonképpen élete sokkal mélyebben zajlik.

– *Mi a véleményed a szlovákiai magyar irodalomról? Képes-e gazdagítani az egyetemes magyar irodalmat, s ha igen, mivel? Szerinted mi a specifikuma a kisebbségi irodalomnak, ha létezik ilyen kategória, elfogadod-e a kisebbségi jelzót, vagy sértőnek találod?*

– Ha úgy vesszük, hogy nemzeti kisebbségünk kultúrája – benne az irodalom szeletével – szerves, elválaszthatatlan, leoperálhatatlan része a nemzeti kultúra hatalmas organizmusának, akkor a szlovákiai magyar irodalom létezését olyan természetesnek kell vennünk, mint az örökké fejlődő tudatot, melyet az ember formál önmagáról és arról a világról, amelyben él, dolgozik és küzd. Ilyeténképp önmagától értetődő, hogy produktumaival képes, és szerintem gazdagítja is az egyetemes magyar irodalmat. Csak az sokszor nem vesz róla tudomást. Abból az elterjedt vélekedésből kiindulva, hogy néptöredékek, etnikumok, kisebbségek sajátos világának, léthelyzetének ábrázolásával, irodalomba emelésével rendszerint másod- vagy harmadrangú írók szoktak foglalkozni. Az igazi menőket mindig a létezés egyetemes kérdései foglalkoztatják. Az ilyen értelemben használt kisebbségi jelzőt akár sértőnek is találhatja valaki. A kisebbségi irodalom specifikumának pedig – s hadd ismételjem meg én is: ha egyáltalán létezik ilyen kategória – legszívesebben a fertőzésveszélynek, csüggedésnek fokozott mértékben kitett lelkiületünk tisztántartását, ha úgy tetszik, higiéniáját tartanám; de ez inkább óhaj, mint vélemény. Mindenesetre szembe kell néznünk a ténnyel, hogy az irodalom helyzet adta szerepe véget ért. Az olvasó négy évtizeden át a mi tájainkon is a sorok között kereste a maga igazát és vigaszát. Az író-olvasó találkozókra azért jöttek össze az emberek, mert ott gyakran hallottak őszinte szót, és maguk is kiönthették a szívüket.

– *Első elbeszélésköteted, a Vihar előtt óta öt könyved jelent meg. Elégedett vagy ezzel a teljesítménnyel? Mit tervezel a közeljövőben, egyáltalán szoktál-e terveket csinálni?*

– Természetesen sem mennyiségét, sem minőségét tekintve nem vagyok elégedett eddigi teljesítményemmel. Kishitúságemből eredően sokszor még abban is kételked-

ni szoktam, hogy tudok-e írni egyáltalán. Innen nézvést viszont már jobb a helyzet: néhány novellámnak, úgy tűnik, esélye van, hogy fennakadjon az idő rostáján. Lassan, nehezen és rendszertelenül írok, ezért aztán nem szoktam nagyszabású terveket csinálni. Életem második fél évszázadában szeretném naplóírássra fogni magam. Vannak dédelgetett regényterveim is, csak egy komolyabb betegség után egyelőre nem vagyok biztos abban, hogy kellő testi és szellemi erőnléttel rendelkezem a regényíráshoz. Leghamarabb talán a régóta tervezett gyermekkötetemet csinálom meg. Az elmúlt másfél-két évtizedben az úgynevezett eldöntetlen évek élményköréből nem egy ifjúsági elbeszélést is írtam; kiegészítve, felfrissítve ezeket szeretném könyvbe szerkeszteni. Úgy tudom, az ilyen könyvekből mindig is hiány volt irodalmunkban. Persze, igyekeznem kell, nehogy az esetleges olvasóimat időközben teljesen elrabolja a tévé és a video. Érdekesképpen azt is megemlítem, hogy szülőfalum polgármesterétől pedig egy falukönyv, amolyan monográfia megírására kaptam ajánlatot. Ilyet még nem csináltam, viszont tény, hogy elég sokat tudok szülőfalum múltjáról.

– *Vannak-e álmaid? Mit szeretnél elérni, mi az, ami hiányzik az életedből?*

– Álmaim? Például szívesen kipróbálnám magamat a teljes anyagi biztonság, függetlenség állapotában. Hogy mihez kezdenék? Mint élnék vele? Mire használnám ki és milyen hatásfokkal? A tévét nézve gyakran gondolok hajókra meg utazásokra: a képzeletbeli utazások nagyon kényelmesek, minden bosszúságtól mentesek. A belülről korlátlan ember idővel ugyanis szerény lesz; kevesebbet utazik, s már-már beéri egy falragasszal, mely az utazási iroda ablakában a végtelenre figyelmezteti...

A balkonember

Elbeszélőnk napok óta az írói újakezdés kinkeserveivel küszködik. Tom Georchnek is nevezhetnénk őt, hiszen legtöbb művének címe fölé ezt az írói álnevet kanyarította, elhagyva, illetőleg kizárólag baráti levelezésre korlátozva a szintén anyai felmenőitől származtatott de Doudecim Karcha nemesi előnevet. Szűkebb környezete mindeközben nem Görcs, hanem Alabár Tamásként ismerte őt, ahogy az a személyi okmányában is állott.

Tom egy keményfedelű füzettel a térdén, maroknyi számárfüles kéziratpapírral az ölében, golyóstollal a kezében naphosszat a balkonon üldögél. Egy kimustrált, de betegségtől elgyötört testének így is oltalmas nyugalmat biztosító forgószekben, amely azonban – s ez lehetett kimustrálásának valódi oka, nem az elhasznáultság – már elveszítette ezt a tulajdonságát. Ezért Tomnak a nap égi útját követve időről időre fordítania kellett rajta, hogy sápadt arcát állandóan a fanyar-ködös reggelekből kiderülő kora őszi verőfényben fürdethesse. A hosszú kórházi kezelés után betelhetetlenül vágyik a szabad levegő után, mégha azt csupán egy panelházi balkon néhány négyzetmétere nyújtja is. A balkon virágai, a futómuskátli rózsaszínű és halványlila zuhatagjai még legszebb pompájukban díszlenek, legyek és méhek döndögik tele a szűk, enyhén huzatos térség szögleteit, s a finom légörvény időnként érett gyümölcsök és szőlőmust szagfoslányait lendíti föl a toronyházak magasába.

Mindez a kellem bágysztó érzésével tölti el Tomot, de egyszersmind furcsa önsajnálatot is ébreszt benne. Gondolatban az utóbbi néhány esztendőt s a rákövetkező sú-

lyos betegségét így, ötven felé közeledve olyan vízválasztónak tekinti, amely visszavonhatatlanul elindította őt az időből kifelé vezető úton. Nem szívderítő felismerés ez, amikor például ilyen erővel szól hozzá a természet, minden, amit az életben szeretett. S nem vigasz az sem, hogy a betegségével – pancreatitis – tulajdonképpen rosszabbul is járhatott volna.

Tom szinte mindennap egészen addig kint ül a balkonon, míg a nap ugyanolyan fanyar-ködös estébe nem fordul, mint amilyen a reggel volt. Ott szeretné felvenni az írás fonalát, ahol azon a négy esztendő előtti csodálatos őszön elejtette. Az ölében heverő papírhalmából előkerekesi – immár sokadszor – azt a lapot, amelyen csupán az alábbi szöveg áll:

(nov. 17.)

A fehér galamb sokáig bóbiskol a balkonkorláton. A felkelő nap hamarosan a lakótelep fölé emelkedik, s a madár bávatagon úgy tesz, mintha ezt nem is érzékelné. Csupán finom remegés, borzongás fut végig időnként a testen. Egyúttal szempillái is szétnyílnak; nem is igazi szempillák ezek, inkább két gumyszerű kitüremkedés. Mintha csupán a semmiből kinőtt ajkak mutatnák meg egy pillanatra, s nyelnék el ismét a lencseszerű szemet. Fönről le, lentről fel...

Tom rendületlenül bízik benne, hogy tehetsége előbbutóbb áttör azon a bénultságon, amit az írás iránt most érez. A tehetség, mondják, nem vész el, bár vannak, akik nem hisznek ebben. Ha valakinek nincsenek világos elképzelései a hivatásáról, netán föl sem ismeri azt igazából, ha tehetségét nem a megfelelő módon használja, ha valamilyen erős hatásra irányt téveszt, ha elhivatottsága szertefoszlik, mert például anyagilag sikeresen alakul az

élete?... Őbenne persze ilyen megfogalmazásban márcsak azért sem merültek fel kétségek az eltelt meddő évek alatt, hiszen sosem volt hivatásos író, mellékfoglalkozásként három-négy évenként szokott megereszteni egy-egy könyvet. Ami még így is olyan lassú alkotói tempót sejtet, amikor újrakezdésnek számít tulajdonképpen minden egyes nekiülés.

Tomot, emlékszik, inkább a dolog könnyedsége lepte meg. Az, hogy bármennyire aggályos lassúsággal szötte is írói életművét – egyébként nem minden olvasói és kritikai visszhang nélkül –, egy időre mégis könnyedén megtudott nélküle lenni. Más, például utólagos megítélés szerint a könnyelműen kifejezés meglehet sokkal találóbb lenne itt, de Tom jól emlékszik rá: azoknak az őszi napoknak, heteknek éppen a dolog könnyedsége adta meg a szinte ragályos varázst. „Csak könnyedén, éppen hogy érintsd...” S a rendszer megdönthetetlennek vélt bátyái összeomoltak.

Csakhogy ez a ragályos könnyedség egyszersmind hajlamos kétségeket is támasztani bizonyos tett, cselekvés igazi értékével és értelmével szemben. S Tom, emlékszik, alig néhány hónap elteltével gyakran felidézte magában gyerekkora egyik élményét. Alapiskolás volt még, mindennap rettegve osont el a Csiba-telep mellett, félt a kutyától, az iskolába járás minden örömét elrontotta az a százméternyi rettegett útszakasz a régi udvarház mentén. Aztán egyszer, amikor már nem tudott elmenekülni, kétségbeesetten az udvarból előrontó kutya felé rúgott. Pontosan a vicsorgó pofáját találta el a cipője, s az állat nyüszítve elmenekült. Hitetlenkedve nézett az inaló eb után, nagyon könnyűnek érezte magát, s azt hitte, hogy valami csoda történt, érthetetlen, de jóleső csoda, mint a mesékben. Abban a pillanatban még az is megfordult a fejében,

hogy semmi köze az egészhez, hogy csak a végeredményt kívánta, azt sem tudatosan. A kutya megfutamítása fölött érzett öröme azonban nem tartott sokáig. Miután ráeszmélt, hogy milyen hosszú ideig rettegett a félelmetes dög-től, lényegében alaptalanul s nagyon megalázó módon – szégyenérzet kerítette hatalmába. Emlékszik, továbbra is került a kutyával való találkozást, de ezúttal már más okból. Hónapokkal (vagy évekkel?) később megkönnyeb-bűlten hallotta az édesanyjától, hogy a kutyát elgázolta egy kirándulóbusz.

Tom megborzong, feszesebbre húzza magán a vastag, bolyhos háziköntöst, s lehuny, fázósan remegő szempil-lákkal várja, hogy a nap ismét előússzon az útjába höm-pölygött felhő mögül. Bizonyos értelemben ő is kény-szerpályára került, a forradalom örvénye magával ragad-ta, de arra egy pillanatig sem gondol, hogy szerepvállalá-saiért utólagosan kárhoztatnia kéne magát. Demokrácia, szabadság?... Az embereknek védettség kell, semmi más. A terekre kimennek ugyan, önfeledten kiabálják, hogy jobb jövőt akarnak teremteni, de ez nem igaz. Az embe-rek csak azért akarnak a jövő urai lenni, hogy megváltoz-tatottnak mondassák a múltat, ha már azt igazából meg-változtatni úgysem tudják. Mert valójában nem szabadsá-got várnak az új rendszertől, hanem elsősorban csak vé-dettséget. És ezért a tömeg mindig hajlandó feláldozni a szabadságot. Ahonnan aztán már csak egy lépés az igazi menekülés-eufória: a hatalom általi felmentetés a gondol-kozás, a véleményalkotás mindig szellemi és jellembeli erőfeszítést követelő igénye alól. Ez ám az igazi csáberő!

Nincs mese: csak az egyénnek, az örökké nyughatatlanoknak, az eretnekeknek kell a szabadság. Mindennap, újból és újból csak ezek hajlandók megfizetni az árát. És ez az ár olykor nem kicsi...

Tom elgondolkodva forgatja ujjai között kedvelt, Parker márkájú golyóstollát. Amolyan szépíró tollaként pihentette a kihagyott időszakban, hogy majdan, ha eljön az ideje – mert ebben azért soha egy pillanatig sem kételkedett –, a rendelkezésére álljon. Amikor most előkereste, és először ült ki a balkonra, térdén a keményfedelű füzet-tel, ölében a számárfüles kéziratpapírokkal, szorongva írta le vele az első sorokat: „A santa fiatalembert magában már régóta Sántafikának nevezte...” A toll tehát nem száradt ki, de Tom szorongása ettől a ténytől vajmi keveset oldódott.

Kusza, idegennek tűnő jegyzetsorok alapján igyekszik rekonstruálni egy történetet, amelynek az életéhez, úgy tűnik, csak annyi köze van, hogy ismerős kézírással rögzült a papíron. Valahogy mégis a magáénak érzi az egészet. Ha most nem érti is a mindig megbízhatónak vélt fantáziája egykori logikáját, a töredékeiben maradt történet azért még jó, vagy pontosabban fogalmazva: használható alapul szolgálhat, ha mindenáron ott akarja folytatni – tehát nemcsak képletesen, hanem a szó valódi értelmében –, ahol egykor abbahagyta. Igen, gondolja Tom, hiszen nincs egyébről szó, mint a lélek örökös álmodozásáról múlt és jelen között. S ez a gondolat egy kicsit megnyugtatja.

Mindjárt jobban érzi magát a rozsdá- és kőszagú, szél-sikálta panelfalak között. Az égen, szinte karnyújtásnyira, szellőzőkődő, bumfordi bárányszerű felhők. Valahol harangszó. Aztán az utána maradt csöndben aprócska körmök csikor-dulása a fém balkonkorláton; mire a tekintetét odarántja, a madár elrebben. A toronyházak között kelet felé ki lehet látni a városból. Ki a távoli mezőkre. Egy csaknem szabályos légi sugárúton át. A túlsó végétől tavasszal biztos bevirít kénsárgán a repceföld. Késő ősszel beúszik a

tehéntrágya betlehemes szaga. Nyári estéken pedig jönnek nagy csapatokban a cserebók – ahogy gyerekkorukban nevezték a cserebogarat –, s csak hajnal felé hagyják abba a szikkadt panelfalak dőre ostromlását. A hold pengevékony vagy testesedő karéja is ebben a légi folyosóban kúszik föl éjszakánként a végtelen égi fennsíkokra. Bőregerek hussogó díszkíséretében....

Tom oldalra csúszott fejfel, aprókat szusszantva alszik. Amikor felébred, restelkedő mozdulattal kapja föl a fejét, mint aki palástolni szeretné röpké elgyengülését. Aztán maga is meglepődik, hogy milyen nagyot kell fordítania a karosszéken, hogy a napot utolérje. Semmi kétség, nem néhány pillanatra nyomta el a buzgóság. Hiszen álmodott is. Gyorsan lehunyja ismét a szemét, hogy az álom foszlányait képpé foghassa össze a tudatában.

Álmában feleségével vitatkozott. Novellái első olvasójával és kritikusával. Mindig megmutatta neki elkészült dolgait, ám egy bizonyos belső, pontosan soha meg nem fogalmazott és ki nem mondott fenntartással fogadta a véleményét. Nem mintha nem bízhatott volna meg asszonya műveltségében és ízlésében. Valószínűleg a tanítónősege zavarta tudat alatt, ami a diákfüggőség reflexeit működtette benne.

Álmában az asszony azt a néhány sornyi szövegrészt védelmezte a balkonkorláton ébredező fehér galambbal, amit ő mint elvarratlan s az időtávlat miatt megtévesztő szálát utólag kihúzott a készülő írásból. Az asszony szerint a közeli szabadság megsejtése fogalmazódott meg azokban a sorokban, tulajdonképpen még az elidegenítő hatású mikrorealisztikus ábrázolás ellenére is jelképként értelmezhető az a madár. Igen, utólag, a dolgok ismeretében, csak hát tudni kell, hogy neki, mint írónak, azokhoz a sorokhoz csupán annyi köze van, hogy a történet re-

konstruálása keretében közvetíti és megpróbálja értelmezni azokat. Ezért a jelkép beleérezhető patetizmusát ő nem vállalhatja.

Innentől a szóváltásuk felgyorsult.

Asszony: Jól van. Vegyük úgy, hogy az alapsztori tulajdonképpen nem a tiéd.

Ő: Nem egészen... De tegyük fel.

Asszony: Akkor kié valójában?

Ő: Sántafikáé.

Asszony: Hiszen ő csak egy novellahőspod volt!

Ő: De tudod, hogy valós személyről mintáztam őt?!

Asszony: Igen, arról a szerencsétlen sánta fiatalemberről, innen a szomszéd lakótömbből, aki leugrott a nyolcadik emeleti balkonnál.

Ő: Úgy van.

Asszony: Ha jól emlékszem, hozzád került egy füzet, amelynek fedelére az volt írva, hogy A balkonember...

Ő: Igen, özvegy édesanyja adta oda nekem, aki nem sokkal a szerencsétlenség előtt a majdani élettársához költözött egy városszéli kertes házba, és lelkiismeret-furdalása, mi több, tömény büntudata volt, hogy magára hagyta a fiát. Aki ugyan már felnőtt férfi volt, de...

Asszony: És miért érezte úgy, hogy azt a füzetet neked kell adnia?

Ő: Egyszerűen azért, mert olvasta az elbeszélésemet...

Asszony: Hiszen az még a szerencsétlenség előtt jelent meg, s ha jól emlékszem, nem vitted a konfliktus kifejtését odáig, hogy Sántafika leugrott a nyolcadik emeletről...

Ő: Hát éppen ez az!... Benne volt ez a lehetőség, de csak úgy, mint egy csalétek... Meg sem mertem kérdezni az asszonytól, hogy a fia olvasta-e azt az elbeszélést.

Asszony: Netán célzást tett rá, hogy...?

Ő: Nem, nem! Mint mondta, ösztönösen rejtette el a füzetet a vizsgálat emberei elől, mert attól félt, hogy terhelő feljegyzéseket találnak benne rá nézve. De amikor később elolvasta a szövegeket... Nekem azt mondta, nem értett meg belőlük sokat. Túl kuszának, sejtelmesnek találta őket... Azonban...

Asszony: Úgy érezte, hogy te, mint íróember, esetleg meg tudnád fejteni a bennük rejlő üzenetet?

Ő: Igen, valami ilyesmit éreztem ki a szavaiból. Azt ugyan nem állította erősködve, hogy a Sántafikát félreismerhetetlenül az ő fiának képére és hasonlatosságára teremtettem, csak mintha finoman azt sugallta volna, hogy némi közöm azért nekem is van a megtörtént szerencsétlenséghez. Mintha csak a büntudatát akarta volna velem megosztani. Mi több: akárha a cinkosává akart volna tenni... kimondatlanul... Maga a füzet tulajdonképpen inkább ürügy volt, semmint eszköz ebben az egészben.

Asszony: Hát persze! Mikor nem is volt belé írva semmi! Emlékszem, belenéztem!

Ő: Addigra én már kiteptem a teleírt lapokat.

Asszony: Netán valamilyen árulkodó utalás, vonatkozás volt benne?

Ő: Á, dehogy! Egyszerűen azért, mert az íróember is csak a gyűjtögető főemlősök rendjébe tartozik. Szívesen tartalékol ötleteket, témákat inségesebb időkre...

Az álomnak ennél a pontjánál Tom már érezte, hogy csak álmodja az egészet, hogy nem kell blöffölnie, nyugodtan elmondhatja asszonyának az igazat: hogy egyszerű emberi félelemből sikkasztotta el a füzetnek azokat a lapjait, amelyek tanúsították: a szerencsétlenül járt fiatalember igenis elolvasta a novelláját, és leküzdhetetlen késztetést érzett hatására a benne sejtetett végkifejlet beteljesítésére...

Ekkor ébredt fel.

Tom kint ült a balkonon, térdén a keményfedelű füzet, kezében kedvelt írószerszáma, öléből azonban elfogytak már a számárfüles kéziratlapok. Felszabadultnak, könnyűnek érzi magát. Végül is nem hagyott üzenetet a konyhasztalon az esti iskola miatt későn hazatérő feleségének. Arra az eshetőségre gondolva, hogy elalszik a karosszékben, és kint felejtődik. Éjszakára is. Nem írta le egy cetlire, hogy bármi furcsa is, de tulajdonképpen nem bánná a dolgot. Mi több, egyenesen azt szeretné. Mert ez itt kint, a magasban, már a békesség övezete. Az elragadtatásé. A makulátlan belső csöndé...

Fejét a karosszék támlájának döntve, félig csukott szemmel nézi a bokorszerű fácskát. A napszíta, szélsíkálta panel egyik repedésében sarjadt ki a szomszédos toronyház tetőpárkányán. Nem sokkal ama balkon fölött, ahonnan egy sánta fiatalember évekkal ezelőtt levetette magát a mélybe. S miközben Thomas Georch de Doudecim Karcha szempilláinak egyre szűkülő részén át a magányos bokrot nézi, gondolatai már az ébrenlét és az álom határmezsgyéjén araszolnak a sötét éjszaka felé.

Napló (velem és nélkülem)

(*Krónika*) Épp november volt akkor. November után december következik. Aztán január, február, március és április. Április után május. Majd június, július, augusztus. Utánuk szeptemberen a sor. Akkor hátra van október, s lám, ismét novembernél tartunk, egy teljes esztendővel a hátunk mögött.

A krónikaírás e módja talán nem is oly értéktelen, ám bár kissé kopárnak látszik (s ha így folytatnók, az olvasó joggal panaszolhatná, hogy a kalendáriumot ő maga is elkántálhatja, megtakarítván magának azt az összeget, amit e rövidke írást leközlő lapért fizetnie kell).

(*Valami egy jobb korból*) Az utóbbi fél évtized nagyon sok dologra rádöbbsentett. Például: milyen rég voltam könyvtárban! Pedig valamikor, ifjú koromban, nagyon szerettem könyvtárba menni. Akkor még nem nyomasztottak a könyvek, nem éreztem a rendkívül komikus ellentétet agyunk végessége és a rengeteg, iszonytatóan sok kötet között. Az időt se kellett kicentizni. Mindig különös áhítattal töltöttek el a bútorok, a csend, az, ahogy mindenki a könyvek fölé hajol – a könyvtárakban ott van valami egy soha el nem jövő jobb korból.

Csak mi nem vagyunk ott, én legalábbis nem. Nem is tudom, érdemes-e ma még olvasni. Úgy meglódult a világ! Video, CD-k, számítógépes adattárolás, internet – hát nem nevetséges egy könyvet, egy több évszázados ócskaságot kézbe venni és olvani? A mai diákok nem is nagyon fárasztják magukat, tudhatnak valamit...

Persze, azért félttem azokat a meghitt perceket, amelyekben egyedül maradhatunk egy könyvvel, Dantéval

Adyval, József Attilával, és kicsit nemesebbé válhatunk, eltöprenghetünk az életen, a nagy kérdéseken. Irigylem a régieket, akik nyugodtan pipázgatva a lugasban ókori auktorokat olvastak...

(*Naná*) A könyvesboltban, írja valahol Esterházy, vagy nagyon jól érzi magát, vagy nagyon rosszul, mert könyvek közt általában jól érzi magát, hacsak. „Hacsak el nem fog a pánikra hajazó mélabú, látván a könyvek akkora tömegét. Nem tiszta kultúrpezzsimizmus ez, egészséges irigység és hiúság is tartozik hozzá.” Naná!

(*Karácsonyok Kunderával*) Ez a mostani már az ötödik vagy hatodik karácsony, hogy egy-egy Kunderával lepem vagy lepetem meg magam (főleg bölcsészhallgató lányom imádja könyvvel elintézni az ajándékozást). Soha „idősezerűbb” karácsonyi olvasmányt a Lassúságnál, melyet az egyre franciábbá váló cseh a fülszöveg tanúsága szerint immár új hazája nyelvén vetett papírra. Olvasás közben magam is a végtelen lassúság állapotába kerülök. Köztudott, hogy napjainkra a gyakoriság és a zaj vált természetessé; a csend és a lassúság jogáért pedig szinte meg kell küzdeni. Kivételt talán csak az év végi ünnepek képeznek, amikor az életünk önmagától lelassul. Hosszú napokra – sok helyütt hetekre – elnéptelenednek a munkahelyek, a forgalmas utcák, térségek, az emberek ilyenkor a lehető legjobban leszűkítik létezésük terét és idejét. S ebben a végtelenül szűkre vont körben aztán fokozatosan lelassul a mozdulat, a szív s talán a gondolat is. S mindehhez most a tél otthonokba záró zordsága is hozzájárul.

Ebben a helyzetemben nagyon találónak éreztem Kundera megállapítását, miszerint titkos kapcsolat van a lassúság és az emlékezet, illetve a sebesség és a felejtés kö-

zött. Ennek illusztrálására idézzünk csak fel egy lehető leghétköznapibb helyzetet: megy egy ember az utcán. Hirtelen vissza akar gondolni valamire, de cserbenhagyja az emlékezete. Ekkor ösztönösen lelassítja lépteit. Ha viszont valaki el akar felejteni valami nemrég történt, kínos esetet, akkor akaratlanul is meggyorsítja lépteit, mintha csak gyorsan el akarna távolodni attól, ami az időben túlságosan közel van hozzá.

A gyorsaság napjainkban tapasztalható szellemével nehéz fölvenni a versenyt, pláne annak, aki lelki beállítottságánál fogva amúgy is hajlamos némi melankóliát tulajdonítani a lassúságnak. A lassúságban van valami halálos és isteni, mindig fölfedezhető benne a méltóság, melyet nehéz sietve és kapkodva elképzelni. A méltóság ugyanis amiatt ébreszt melankóliát, hogy amire vágyunk, az soha nem fog tökéletesen beteljesülni. A lassúság tehát a léleknek az a reménye is, hogy saját magán belül még van hová visszavonulnia. Következésképpen előtte áll annak, hogy mozogni kezdjen, hogy felgyorsuljon, vagyis hogy megvalósuljon.

(*A szemlélődő*) Már csak szemlélődni szeretek. Megállni, és addig nézni egy házat, eseményt, madarat, inzultust, vagy a város egy ritka fényállapotát, amíg be nem telik vele a szemem. Ameddig nézni engedi magát...

(*Még egyszer Kundera*) „Az én alapja nem a gondolkodás, hanem a szenvedés, amely az összes érzelem közt a legalapvetőbb... Ha valaki nagyon szenved, a világ eltűnik körülötte, és a szenvedő egyedül marad önmagával. A szenvedés az egzisztencializmus magaskiskolája.”

Jó, rendben, de én egyáltalán nem örülök annak, hogy énem csakis szenvedés által tárulhat föl igazán, sőt való-

jában el sem hiszem ezt, inkább azt gondolom, hogy a szenvedés egynémely formája magát az Ént is eltörli, megsemmisíti, vagyis nem hiszem el, hogy csakis a szenvedésben pillanthatók életem valódi tartalmára. Azt gondolom, hogy Kundera mondata csinált mondat, következésképpen olyan ember állítja, aki még soha nem szenvedett igazán, vagyis akinek nincs tapasztalata arról, hogy a valódi szenvedés mélyén nincstelenség, jeges űr, káosz van, és hogy a figyelem, amit az írók, tágabb értelemben a gondolkodók mégiscsak a leghasznosíthatóbb fegyverüknek gondolnak, nos a figyelem az ilyen szenvedésekkel szemben egyszerűen már használhatatlan. Miért lenne a szenvedés az összes érzelem között a legalapvetőbb? Könnyebb lenne a szenvedés elsődlegességében hinni, mint például abban a képességemben, hogy észreveszem kocogás közben az árokparton próbálkozó februári kutya-tejet?!...

(*Madách-díj*) Az ember sose készüljön arra, hogy megnyeri a sportka főnyereményét vagy más elérhetetlennek tűnő díjakat, mert az rendszerint úgysem sikerül. Több könyvemet jutalmazták már ugyan nívódíjjal, s ez előrevetítette annak lehetőségét, hogy a legrangosabb hazai irodalmi díjat is megkapom – most mégis úgy érzem, hogy az ilyen dolgok az élet egyedi, és ezért igen ritka alkalmai, amelyek ráadásul általában a legnagyobb meglepetésként érik azt, akivel megtörténik. Én sem gondoltam volna, hogy éppen A galambszelídítő című kis könyvecskémért részesülök ebben a rangos elismerésben. Úgyhogy azóta folyamatosan meg vagyok hatódva. Bár néhány hét múltán, lám, már bujkál bennem az irónia posztmodern ördöge: tényleg, hova tegyük a kitüntetéseinket? Úgy konkrétan, a lakásban hova. A kamrába, ha van

egyáltalán? Egy fiókba, persze, de melyikbe? Milyen mélységbe? És mi legyen az érmeikkel, ezekkel a díszes vagy pocskék fémizékkal? Dobjuk ki? Most akkor dobjuk ki? Vagy annyira azért mégse legyünk...

(*Együtt-érzés*) Tandori hatvan, én hattal kevesebb. Eleve elutasít minden meghívást. Ha el kell utaznia, a három nap is sok, egyet lefarag inkább. De otthon se jó, írja. „Mert nem tudom, hogyan éljek. Szép Ernő se tudta. Csak az emberbe nincs az »beléadva«, hogyan éljen. Az állat, a bogár, a madár, még a lepattanó fakéreg is tudja, a fű tudja. Én nem. (...) Hogyan kellene élnem? Hogy senki ellen ne tegyek azzal, ha senki kedvére nem akarok. A legcsodálatosabb az volna, ha az író tényleg olvasnák, s akkor ő így élhetne. Az író ír, az olvasó olvas. Éljen, azt mondja. Vérezz befelé a szeretetteddel, akkor az továbbra is maga az élet marad, és minden egyszerű lesz. Csak hát ha bármi is olyan egyszerű lehetne...!”

(*Türelem*) A kezdetekben írtam egy hosszabb elbeszélést a türelemről (a Szemlében Duba maradéktalanul lelkesedett érte, Tózsér csak a négy-öt flekknyi közepéért, a főlősleg lefaragását javasolta). Akkor azt hittem, hogy az elbeszélésbeli hősőmhöz hasonlóan majdan én is türelmes leszek. Már itt a majdan, de csak fegyelmezett vagyok. Ha egyáltalán...

(*Ünnepi könyvhét*) Már biztos, hogy ezúttal nem jutok el a pesti könyvsátrakig, de talán még a közeli Győrbe se. Egy karcsú könyvheti könyvecske azonban már itt van az asztalomon, de félek, sosem fogom végigolvasni. Egyszerűen elakadtam a mottónál, amely köztudottan az írói művek (vagy azok egy-egy részének) élén a mondaniva-

ló lényegét jellemző mondat, idézet. Mert a könyvecske divatos szerzője szerénytelenül öt ilyen súlyos idézettel indít: „Az írás egyetlen szabályt ismer: hogy legyen mit mondanod” (Arthur Schopenhauer), „Ha a tollam hegyére piros-fehér-zöld pántlikát kötök, avval ugyanúgy nem lehet írni, mintha sarló-kalapács lenne ott, vagy sábeszdekli. A tollam hegyén a tollam hegye kell legyen – meg egy kevés ténta. A kokárda helye a szív fölött van kijelölve” (Esterházy Péter), „Híres udvaronc vagyok, és mint a hízelgők általában, szakosodtam a jelentős személyek és királyok – beleértve Raffaellt és Velázquezet is – fenekének kinyalására! Mindenkinek a seggnyalója vagyok, akit magamnál magasabbrendűnek tartok. Az angyali lények hátsóját nyalom” (Salvador Dalí), „– Hogy is tanácsolta, drága mesterem? Tegyek több tüzet a verseimbe? – Félreértett, fiatal barátom. Tegye több versét a tűzbe” (angol irodalmi anekdota), „Egy valamirevaló könyv nem arra való, hogy az olvasó elaludjon mellette, hanem inkább arra, hogy kiugorjon tőle az ágyból, és úgy ahogy van, alsógatyában rohanjon szétverni az író úr pofáját” (Bohumil Hrabal). Bár ezek a frappáns jelmondatok kétségtelenül kíváncsivá tettek, mégsem jutottam tovább a könyvben. Egyáltalán mit lehet még ezek után valóban érvényeset elmondani az írás, az irodalom lényegéről?

(Mi az író ma, mi lehet?) Ezt a kérdést Sükösd Mihály feszegette egy szellemes eszme-futtatásában – úgy negyed évszázaddal ezelőtt. Ma már fölöttébb igazoltnak látom azt a sejtelmes késztetést, mely akkor az olvasónaplómba másoltatta velem mondandója lényegét. Tehát: „Mi az író ma, mi lehet? Magántermelő háziiparos, tudós, filozófus, ideológus, kollektív eszmegyáros, potenciális nemzetirányító? Régi korok visszfénye, ma nevetséges ábránd, csa-

lóka kísértés. Nemcsak a szerencsés hagyományú nyugati országokban, nálunk is, Kelet-Európában, az egyetemes fejlődésből évszázadokon át kiesett, a történelem örökös válsághelyezeteiben szorongó, bölcseletet, tudományt, lélektant, pedagógiát késve és azonnal befogadni akaró kis országokban, ahol egy vidékies és félelmes államigazgatási bürokrácia ellenében a szépírónak nem is olyan régen a legkülönbözőbb intézmények helyett kellett átgálnia, elemeznie, jövendölnie, Illyés szavával: a vízügyi igazgatóság tisztjét is ellátnia. S mi maradt szerepéből mára? A szépíró mindenkori törekvése: műveit azért írja, hogy a szerinte fontosat, kifejezésre, továbbításra, befogadásra és megőrzésre érdemeset rögzítse önmaga élményeinek és kora jelenségeinek együtteséből. De ki dönti el, személyes élménye fontos-e, korát érvényesen kifejező-e? Ne áltassuk magunkat azzal, hogy az utókor többnyire biztosan ítél, hogy már a kortársi vélekedések összege is erős valószínűséget jelez. Többségünk minden bizonnyal elfakul, elfelejtődik, holott műveink nem maradnak kéziratban, nem a külvilág eltagadásának áldozatai, ellenkezőleg, sokezres példányszámban kinyomtatásra és forgalomba kerülnek, tiszteletdíjat és kritikai méltatást eredményeznek, olvasókra találhatnak, mégis megjegyzésre érdemtelennek, mulandónak bizonyulnak. Gondoljunk a regényírók e mindenkor többségben lévő, de korunk szigorú elkülönítési folyamatában kiszámíthatóbb sorsú tömegére, a száz és ezer regényíró halálig reménykedő-reménytelen lelkiállapotára, a folyamatos önáltatásra, miszerint fontos és hasznos, amit csinál, a múlt hónapban is hány olvasólevelet kapott, kiadója megemelt tiszteletdíjat fizetett, több példányt rendelt, mint előző művéből, egyébként is ő, a regényíró még él, ír, fejlődik, következő regényében okul az eddigiek – joggal-jogtala-

nul emlegetett – mulasztásaiból, felülmúlja önmagát, rendkívülivel áll elő. Erre gondoljunk, a haszontalanság, feleslegesség belátásának őszinte perceire és az önbecsapás éveire, az illemből elfogadott, belülről visszautasított bírálatokra, a szorongás, sértettség, nekibuzdulás, hep-ciáskodó kompenzálás tankönyvbe illő torzulásaira és önkibúvóira. Így megy ez életfogytiglan, akkor a feleslegesség bizonyítása következik, a biológiai elmúlást az irodalmi halál követi, vagyis a feledés, a regény kikopik az olvasók kezéből, a szakma elejti, a kritikusok hosszabb felsorolásaiból is kimarad, s az egyszeri regényíróból nyolcadsornyi, poros gerincű könyvrészleg marad a nemzeti könyvtárban, tíz sor a nemzeti lexikonban.”

(Hit vagy ösztön?) Ha más iránt nem, a jó írásmű, a jól megcsinált mondatművészet – magamról szólva a lehető legpontosabb fogalmazás – örökléte iránt mégis fűt valami. Hit? Ösztön inkább...

(Az ötvenötödik küszöbén) Istenem, de sok szarból kihúztál!

▼ AZ ASZTAL ÖRÖMEI

Édesanyám főztje

Azokban az időkben, amikor még mindennapi kosztosa voltam anyáknak: nem találtam semmi rendkívülit a főztjében. Olyan természetesnek vettem mindent, ami a keze alól kikerült, mint a tiszta, vízpárás, jó falusi levegőt. Nem foglalkoztatott különösebben, milyen erőfeszítések állnak konyhai helytállása mögött...

Sparhelt és ugrókötel

Pedig így volt. Maga szokta mesélni később, hogy nem készült ő fel kellőképpen az önálló háziasszonyi, akkor még gazdasszonyi szerepre. Tizennyolc évesen férjhez ment, gyors egymásután három gyereket szült, s közben, illetve később mindent a saját kárán, amolyan szorgalmi házi feladatként kellett megtanulnia. Ráadásul úgy, hogy legfőbb támaszait (szüleit és három nővérét) a háború után kitelepítették a távoli Baranyába. Apánk családja részéről sem számíthatott különösebb gyámolításra, hiszen a férje tizenöt éves korától árvaként, maga is rokoni gyámkodásra szorulva érett földdel bíró, önálló, gazdálkodásra alkalmas férfivé.

Nagyobbacska lány korában anyánk a főzés alapjait azért elsajátította. Bár későbbi elbeszélései szerint tekintélyes gazda édesapjával inkább kijárt a határba, krumplit ültetett, szénát gyűjtött, mácsonyát (a gabona utálatosan szűrő gyomnövénye) böködött, vezette a lovat sinteléskor, együtt kapált a napszámosokkal, ebédet hordott az aratóknak – hogy minden adódó alkalommal útba ejthesse Kiskövecsest, ahol a kanális hús vizében együtt lubicokolhatott a falu suhancáival. A dunaszerdahelyi malomba

is szívesen bekocsikázott lisztet őrltetni a „Papával”, hogy a lovak vigyázása közben a közeli Décsy-féle cukrászdában kielégítse a nyalánkságok iránti vágyát. Ha komoly szándékú legény kezdte el koptatni a szülői ház küszöbét, ő bizony mindig három nővére, Irénre, Idusra és Juliskára tukmálta őket. Lélekben amolyan gyerekes, játékos, későn érő típusú lány lehetett – merő ellentétben korai testi fejlettségével (amivel viszont majdani apánkra gyakorolt „végzetes” hatást). Emlékszem, jóval később, már háromgyerekes anyaként is az első szóra leállt labdázni vagy ugrókötelezni nővérünk csitri barátnőivel – miközben a sparhelten lekozsmált a készülő étel...

A kezdet misztériumai

Az első „kajás” emlékem nem is emlékkép valójában: hanem amolyan érzésféle sejtelem, amelyet úgy kell feltámasztanom, kibontanom abból a halvány, lágy és bársonyos homályból, amely rendszerint megritkul, eltűnik a gyemekkel.

Apám ölében ülök az asztalnál, nagy, lebarapult keze az arcom előtt mozog. Kanalazza belém a „cimetes” (örölt fahéjjal, porcukorral megszórt) darakását, együtt örülnek anyámmal, aki valahonnan a háttérből, a sparhelt mellől figyelni etetésem műveletét. Ő maga sosem szokott étkezéskor odaülni közénk az asztalhoz, ő csak tálalt, s az arcok elégedettségén próbálta lemérni főztjének eredményességét, hogy aztán a végén ő is elverje az éhét. Mindketten örülnek annak, hogyan tűnik el bennem az illatosan gőzölgő, hófehér, ikrás pép, alig hagyva maszatos nyomot a szájam körül. Apám minden kanálnyi adag után kipirult arcomhoz nyomja borostás állát, érzem, hogy szúr, de nem bánom. A legelemibb ösztön kielégítésének testi kellemén túl lenyűgöz a jelenet cinkos titokzatossá-

ga. S ezek a misztériumok ismétlődtek meg később, amikor anyánk jókedvében a megszokott hétköznapi ételek helyett váratlanul olyan különlegességeket tett elénk, mint a madártej vagy például a meggyleves, melyek szokatlan ízükkel, színükkel, tartalmukkal a fantáziánkat is jócskán megmozgatták. Játékos hangulatában a palacsintáit sokszor öt-hatféle töltettel készítette el titokban, s ezek végigevése úgy, hogy egyetlen töltetet, ízt se hagyjunk ki, még játéknak sem volt utolsó.

A világnagy zsíros kenyerek kora

Az én gyermekkoromat méltán nevezhetem ennek. Amíg a falunkban nem épült pékség, anyánk a régi parasztházunk konyhájában, a beépített, s zártan a kaminba (mi mondtuk így a kéménykürtőt) torkolló kemencénkben maga sütötte a kenyerünket. Gyerekként olyan misztikusnak tűnt föl számomra, mikor éjjélkor felkelt dagasztani, majd kelni hagyta a tésztát, hajnalban kiszakajtottta, bele a formás szép szakajtókosarakba, melyeket ropogós fehér ruhákkal bélelt ki a gyönyörű, illatos kenyértésztának. Közben alaposan be kellett fűteni a kemencét – a vastagszalú rőzse adagolásánál később már én is segédkeztem. Kenyársütéskor egyébként mindig a lepények kerültek először sorra. Nekünk, gyerekeknek anyánk egy-egy nagy, kerek lángost is sütött a kenyértészta maradékából, amit fokhagymával bedörzsölve, kacs- vagy libazsírral megkenve igen nagy élvezettel fogyasztottunk.

Jó kenyeret sütni – édesanyám legfőbb gondja közé tartozott. A sikeres kenyér pedig a legfőbb boldogságai közé. Amikor már ott sorakoztak az asztalon a nagy, pirosbarna csodák: úgy örült nekik, hogy szinte könnybe lábadt a szeme. Játékosan nekünk, gyerekeknek is kimutat-

ta örömet: sorra földobta a levegőbe, elkapta és megcsókolta a magas, formás, illatos és habkönnyű kenyércsodákat. Nagy ritkán persze az is előfordult, hogy a kenyerek laposra, „szappanos” belűre sikeredtek. Ilyenkor anyánk vigasztalan volt, kereste a kifogásokat, leghamarabb a boltost átkozta, aki biztosan rossz élesztőt árult.

Anyánk tulajdonképpen egész életét a konyhában töltötte. Engem éppen kenyérsütői tudományával győzött meg kivételes hatalmáról: hetente életet varázsolt elénk az asztalra. (Hiszen régebben sok helyütt ez volt a neve a kenyérnek.) S micsoda világnagy zsíros kenyereket lehetett kenni azokból a nagy, kerek házikenyerekből!

Ha játék (és persze az iskola, a liba- és tehénpásztorkodás) közben akárhány barátommal állítottam is be megéhezve, a gyerekkor íratlan szabályai szerint valamenynyünknek jutott egy-egy hatalmas karéj azokból a csodálatos kenyerekből, ilyen-olyan lekvárral, ritkábban vajjal vagy kemény tejföllel, esetleg közönségesen kacsá-, liba- vagy disznózsírral megkenve.

Kedvenceim toplistája

Az anyánk főzte kedvelt ételeim képzeletbeli toplistáján a tejfölös csirkepaprikáson (amelyben megáll a kanál), a disznóölési májgombócok orjalevesen (amelytől a halott is föltámadna), valamint a „mafla”, mazsolás túrós rétesen (a tíz ujj mindegyik után megnyalandó) kívül egészen közönséges, mondhatni mindennapi ételek is előkelő helyet kapnának. Így például a közönséges krumplileves, melyet anyánk sok póréval varázsolt egyedi ízűvé. Förlélmúlhatatlanul szerettem a tepsiben sült réteges krumplis pogácsáját, a tejjel habart savanyú leveseit – különösen a finom házisonkacsíkokkal „feldobott” salátalevesét, amely a nyári kánikulában lehűtve külön élvezetet nyújtott.

A listáról természetesen nem hiányozna a korai évek kedvence, a nálunk kőttisnek mondott búzacsíra csodafőzet. És persze az aranyárga étel, a görhöny, melyet a kukorica alapanyagú főztek közül egyedül szerettem, s amelyek alkalmankénti indokoltságát apánk azzal magyarázta, hogy nagyszerűen kitisztítják a gyomor- és béltraktust.

Mivel apánk mindig nagyon pepés természetű volt, a sült tészták kitüntetett szerepet játszottak a családjunk étrendjében. Engem különösen a magbaváló, nagyszemű besztercei szilva beérése idején sültöt anyámkféle mákos-szilvás lepények bővöltek el, és – érdekesmód – a sült tészták talán legjellegtelenebb és igénytelenebb fajtája, a paprikás és borsos hajtovány. Utólag magam is csodálkozom ezen, de hát ízlések és pofonok között nagy különbség tud lenni. A képzeletbeli toplistámra följuttatnám például az anyánk főzte tejeskávét is (a mindenkori saját tehenünk tejéből az egykori olcsó melta- vagy cikóriakávé hozzáadásával készítve), persze csak korai gyermekkorom nagy ritka, ropogós pékkiflijével.

Tiszteletre méltó folytonosság

Ahogy múlik az idő, az emberben egyre erőteljesebbek a gyerekkori emlékek, egyre inkább felismeri önmagában, szokásaiban a szüleit, nagyszüleit. A magam családjában is érzem, hogy létezik egy mértéktartó, tiszteletre méltó gasztronómiai folytonosság. Vallom, hogy az embernek nem lehet kitüntetőbb célja, mint fenntartani ezt a folytonosságot. Negyed évszázada városban lakva (de még mindig eleven falusi háttérrel) azt veszem észre, hogy feleségemmel teljes egyetértésben egyre inkább visszatérünk konyhánkban szüleink, illetve gyerekkorunk számos, hagyományos ételéhez.

A szülőfalu, szülői ház csupa forma és vonal, illat, íz, szín és hang, amivel lényegi kapcsolatba kerülve, mondhatni kommunikálva az érzéseink kifejlődnek. Hogyan is ne hordoznánk magunkban tehát ennyi év után is az egykori éden – a szülői ház konyhájának szagát, az ott készült ételek formáját, színét, ízét, gőzeinek illatát. Hiszen ezek nemcsak tárgyi valóságukkal, hagyományhordozó értékükkel, hanem egyfajta szellemiségükkel, kultúrájukkal is a sorsunkká váltak. Már ott, a szülői konyhában eldőlt, hogy a továbbiakban (bárhová sodorjon is bennünket az élet) minden megismert új ételt, ízt ezekhez az alapokhoz hasonlítsunk, ezekhez képest szeressünk vagy elutasítsunk.

S ez nem semmi, ahogy manapság szokás mondani.

Ínyes jegyzetlapok

Egyél tehénzsart! Tízmilliárd légy nem tévedhet!

(Falfirka)

(Az ételnek és italnak keresése és megválasztása) A 18. században élt Mátyus István írja a következőket a *Diaetetica* című munkájában: „A mi testünk, midőn anyánk méhében fogantatik, egy kölesszemnél nem nagyobb: de tíz nap múlva egy árpaszemet, egy hónap múlva fél drachmát, három hónap múlva hat lotot, hét hónap múlva négy fontot, kilenc hónap múlva tizenegy fontot megnyom. E világra való születésünk után is hasonló sebességgel nevelkedik mind nagysága, mind nehézsége, míg húsz vagy harminc esztendőskorunkra százötven, sőt kétszáz fontra is fellépünk. Valami fogantatásunktól fogva ez ideig testünkhöz adatott, az mind az ételből és italból lett: és így csaknem egész testünknek a megenni és -inni való materiákból kellett formáltatnia. Egyébként, az étel- és italkívánás mely igen természetből folyó dolog legyen, mutatják a madárfiak, amelyek mihelyt a tojásból kibújnak, tátják szájukat az anyjukra, hogy ételt tegyen bele. A pislén a porból szedegetni kezd, a borjúk, csikók, bárányok az anyjuk tőgyét maguktól felkeresik. A csecsemő sírás közben anyja emléjére nyitja száját, és azt nagy kívánsággal mindenütt keresi, s ha szoptatik, avval elcsendesedik. Azután is, akármit kapjon kezébe, mindent a szájába viszen, melyek a nagy életkívánásnak világos jelei. Mely kegyetlen szenvedés vagy belső fájdalom legyen a nagy emberekben is az éhség, meg lehet ítélni abból, midőn halljuk, hogy a nagy éhségnek idején a jó barátok jó barátjaikat, a gyermekek szüléiket, ami ennél is több, az

anyák a maguk édes gyermekeiket felmészárolni és megenni kényszerítették, holott a természetben nagyobb és erősebb indulatot, mint az anyáké a maguk szülöttükhöz, képzelni sem lehet. Úgyis tapasztaljuk, hogy a legnagyobb szorgalmatosságot az ételnek és itálnak keresése és megválasztása iránt öntött a természetnek bölcs mestere minden élő állatokba. Mik légyenek pedig a megehető, mik a meg nem ehető dolgok, azt ugyan némiszerű részből a természet is diktálja, de az okosság világosabban tanítja.”

(Eleink étvágya) Galgóc várában gróf Thurzó Szaniszló és vendégei 1603. január 30-án este az alábbi étlapot kapták kezükbe: 1. Borjúhús kaszás lével, 2. Kappan törött lével, 3. Lúd tiszta borssal, 4. Bárányhús ecettel, zsályával, 5. Sárgarépa tehénhússal, 6. Tehénhús petrezselyemmel, 7. Őzhús fekete lével, 8. Borjúhús tejfelben, 9. Fánk vajban, 10. Galambfi pástétomban, 11. Tehénhús pecsenye, 12. Kappan sütve.

Szintén a XV. században, az erdélyi fejedelem udvari főszakácsmesterének a többi között az „apró madárkák” elkészítésére is volt gondja. A „Veréb rántva” című receptjének elkészítését imígyen ajánlotta: „Ezt is először megfőzzed, savát megadjad, tikmonyból, lisztből csinálj radóczot neki, úgy mint az bárányokról megírtam, amikor megfő, tedd ki, hadd hűljön meg, keverd a radóczban s úgy rántsd meg.”

(Vallomás a húslevesről) Bár mindig érdeklődéssel forgattam a szakácskönyveket, különösebb késztetést sosem éreztem a konyhai tüsténkedés iránt. Erre nem is volt szükség, feleségem ilyen szempontból nagyon felkészülten érkezett házasságunkba. Az évek során néhány sike-

rültebb lecsó, ilyen-olyan pecsenye, testesebb pörkölt azért kikerült a főzőkanalam alól, de tökélyre igazán csak a húslevest fejlesztettem. Íme: A fazék aljára csontok kerülnek, gyönyörű velős cubákok és, persze, ritkacsont is, mert az adja a leves erejét; erre fél kiló szép marhafartő meg egy kilónyi tyúkhús. Nem csirke, nem jérce, hanem tyúk. Voltaképpen egy gyöngytyúk is kell, ami apósomék jóvoltából – míg éltek – megoldható volt. A galamb nem, az nincs. Sebaj. Vizet neki, és lássuk a fűszereket. Egész-bors, szegfűbors, szerecsendió, gyömbér, pár szem koriander, egy ágacska kakukkfű, egy babérlevél. Ha van csombor, egy szál abból is mehet, nem fog megártani. Lassan főjön, nagyon lassan, közben megtisztíthatjuk a zöldségeket: sárga- és fehérrepa, paszternák, gomba, két krumpli, vöröshagyma, fokhagyma, egy póré, némi zöldborsó. Spárga, sajnos, nincs. Ha felforrt a lé, mindez belemehet. Három-négy óra múlva kész a húsleves, illatos, sűrű, kolloid állapotú folyadék, sárga, mint az arany, noha nem is raktunk bele sáfrányt, és tiszta, kristályosan tiszta, noha eszünk ágában nem volt a habját leszedni, ugyanis bölcsek vagyunk, tehát tudjuk, hogy az ízek nagy része abban a szürkés habban rejlik, nagy kár volna, ha elpocsékolnánk, elfő az magától. Már csak a tésztát kell megfőznünk, házi cérnametéltet, vagy – ha igazán kifinomult ízlésűek vagyunk – csigatésztát, és kezdődhet a lakoma. Nem mondom, hogy olcsó étel, bár nem is drága; adagja, önköltségi áron vagy húsz korona, viszont abban az adagban nemcsak leves van, hanem tyúk- és marhahús, reszelt tormával, továbbá csontvelő pirítóssal. Normális étkü ember, ha ezt magába vette, nem kíván semmi mást, legföljebb egy üveg jól behűtött, kesernyés sört. Viszont aki ilyen levest akar, magának kell megfőznie; boltokba, piacra kell járni hozzá, sorban állni mindenütt, cipelni ha-

za a hozzávalókat, zöldséget pucolni, és várni türelemmel, amíg a csendesen érlelődő kompozíció kiteljesedik és eléri a tökély fokát. Más megoldás nincs.

Illetve van, kettő is: egyik a Vegeta-zacskó, másik a vendéglátóipar.

(A „muzsikáló” Magyar Konyha) A gasztronómia „pá-pája”, a XVIII. században élt Brillat Savarin, máig felül-múlhatatlan klasszikus művében, az Ízlés fiziológiájában említést tesz a zene és az evés szoros kapcsolatáról. Az asztal örömeinek történetével foglalkozó fejezetben ez olvasható: „Az asztal örömeihez hozzáadták a zene varázsát, a hangszerek zengését.” Giacchino Rossini, múlt században élt neves olasz zeneszerző, akinek emlékét harsány vígoperáin kívül számos à la Rossini-finomság is őrzi, az alábbi költői elragadtatással beszélt az evés tudományáról: „Ami a szívnek a szerelem, ugyanaz a gyomornak az étvágy. A gyomor az a karmester, amely szenvedélyeink nagy zenekarán uralkodik és azt működésbe hozza. Az üres gyomor megérezkítése a fagottnak, vagy a kis fuvolának, amint az rosszkedvében dörög vagy vágakozástól sikong. A tele gyomor ellenben a lármás hangszer, az élvezet nagy örömharsónája.” Tényleg megfigyelhető, hogy a zenével foglalkozó művészek többnyire maguk is szoros kapcsolatban állnak a gasztronómiai örömmel. Valószínűleg ez adta az ötletet a közel száz oldalon megjelenő ismert folyóirat, a Magyar Konyha szerkesztőinek, hogy „muzsikálásra” vegyék legújabb számukat. Mi sem természetesebb hát, hogy a folyóirat állandó rovatának, az Édesanyám főztjének a vendége ezúttal zeneszerző. A népszerű Petrovics Emil gyermekkori alapélményei között szerb népi ételek ízeit őrzi. Afelől eddig sem volt semmi kétségem, hogy a nagy operaéne-

kesek közül nemcsak fényes, csengő hangjával, hanem tekintélyes testtömegével is kitűnő Luciano Pavarotti, a világ egyik leghíresebb tenoristája nem veti meg a kulináris örömeit. Az azonban őszintén meglepett, hogy a szikár, aszkétikus kinézésű Bartók Béla milyen részletezően és érzékletesen számolt be édesanyjának és feleségének írott leveleiben az utazásai során tapasztalt étkezési szokásokról, fogadások étrendjéről, szállodai kosztokról... Gazdag múltja, hagyománya volt például nálunk az asztali zenének, amely azonban kiveszni látszik mai életünkől. Egykor a Nikláról nehezen mozduló Berzsenyi állítólag a mi tájainkról indult híres cigányprímás, Bihari János miatt utazott föl a főváros egyik vendégfogadójába, ahol étkezés és italozás közben azt mondta: „Te pedig Bihari, húzd! Énnekem a` muzsika, csak magyar legyen, igen tetszik.” A „muzsikáló” Magyar Konyha szinte minden színes írásából az derül ki, hogy a világ nagy muzsikusi rendszerint az asztalnál is a műfaj nagyjai. De nem szaporítom tovább a szót. Ez idő tájt ugyanis éppen fogyókúrázom. Egészségi, de – minek tagadnám – hiúsági okokból is. Okkal kérdezhetné tehát valaki: akkor miért lapozgatok éppen egy ilyen folyóiratot? Egyszerű: a második legjobb dolog az evés után – olvasni vagy beszélni róla!

(*Kocsonya Váncsa módra*) „A tél folyamán nem egy ízben kocsonyának főzését veszi fontolóra a felelősen gondolkodó férfiember. A férfiember szót hangsúlyoznunk muszáj, mert a kocsonya készítéséhez emelkedett érzület, mély erkölcsi komolyság és érett intellektus szükségeltetik, ezen tulajdonságok pedig ismeretes módon a férfiúi szubjektum sajátai” – írja egyik „gasztronómiai elmélkedésében” Váncsa István, aki nem az elismert

magyar konyhaművészet egyik jelese, hanem a közírásé; szellemes publicisztikáját magam is élvezettel olvasom immár évtizedek óta az Élet és Irodalom hasábjain. Nos, a fönti sorokkal Váncsa természetesen nem azt akarja állítani, hogy télvíz idején az asszonyembernek keresnivalója sincs a konyhában, ellenkezőleg: megtisztelő feladata volna elnyújtani a rétestésztát, továbbá leheletkönnyű pogácsát sütni borkorcsolyának ura és parancsolója asztalára, ámde mindezt nem cselekszi, három okból. A mai lakásokban nincs hely rétestésztát nyújtani, másodsorban nem kaphatni hájat a pogácsába, harmadsorban az asszonyszemély manapság mindehhez nem is ért. A nők intuitív megsejtései ugyanis gyakorta precízebben ragadják meg a valóságot, mint a férfiúi ráció, ezért nálunk a felnövekvő leánygyermek már fél évszázada zömmel nem tanulnak meg főzni, mert ösztönösen sejtik, hogy előbb vagy utóbb úgysem lesz miből. Váncsa szerint a férfi realitásérzéke csökkentebb, szelleme a transzcendenciába minden pillanatban átlépni kész, ezért nem szűnik sóvárogni olyan, hovatovább abszolút testetlenné, spirituálissá váló eszmények után, aminő például a töltött káposzta vagy a kocsonya...

De miből állítsa elő kocsonyáját a falusi lélekkel megvert, végtelenbe törő férfiú? „Bolti kocsonyahúsból, válaszolnák az egyszerűbb lelkek, ám egy széles látókörű, megfontolt, mértékadó személyiség ezt hallván legfőbb keserűen föl kacag – írja tovább Váncsa. Valaki már megfogalmazta előttünk, hogy ez a kocsonyahús akkurat olyan, mint egy átlagos mai költemény, amennyiben se füle, se farka. Köröm van benne és néhány bőrcafat, ezekkel kapcsolatban pedig le kell szögeznünk, hogy a forrázva tisztított disznóból készülő kocsonyának íze nincs. Ahhoz, hogy íze legyen, kíváncsok, hogy az elveszejtett jószág te-

teme elsőbben is gondosan megpörzsöltessék, ha lehet, akkor szalmával vagy legfeljebb fatüzelésű perzselőgéppel segítségével, ezt követően pedig igen alaposan megkapartassák, ezzel egyrészt kiengeszteljük a vakaródzni fölöttébb szerető barom szellemét, másfelől mentesülünk attól, hogy a kocsonyánkból kikandikáló csülökdarabot a tányérunkon legyünk kénytelenek beretválni.

Ami mármost hátra van, az a kisebbik gond. Kapjunk elő iziben egy húszliteres fazekat, rakjunk bele bőven bőrkét, körmöket, csülökdarabokat, farkát, füleket, csontokat a disznó minden testtájából, víz rá, amennyi ellepi, aztán csak főzni kell, igen lassacskán. Ha kristálytisza kocsonyát kívánunk, az első forrás után öntsük le a levét, minden darabot mossunk le folyó hideg vízben, mossuk el a fazekat is, és az egészet tegyük fel újra. Babrás dolog, de hát a flancért meg kell dolgozni. A feljövő hab mindeképp leszedendő, ha már több nem képződik, jöhetnek a fűszerek. Pazar bőkezűséggel szórhatjuk bele az egész borsot, kissé visszafogottabban az őrölt gyömbért, körültekintően a szegfűborsot és a szerecsendió-virágot. Ha van otthon koriandermagunk – és miért ne volna –, tíz-tizenöt szemet vessünk a fazékba belőle. Leveszöldséget ne, édeskéssé teszi, karakterétől fosztja meg kocsonyánkat, áldásos következményekkel használható viszont a lestyán. Két jókora hagyma kívánczik a fazékba még, színezéskül sáfránykivonat vagy némi kurkuma, és persze só. A fokhagyma a legeslegvégén jön, amikor már megfőtt az egész, hogy az illóolajai el ne illanjanak, akkor viszont összezúzva és igen bőségesen; csöves erőspaprikát viszont használjon ki-ki a lelkiismerete szerint.

Citrommal megcsepegtetve, fehér kenyérrel együk, alacsony szeszfokú, nem túl illatos, száraz, zöld-fehér bort igyunk utána. Nyugodtan, ráérősen és bőségesen együnk,

a szakszerűen lezsírozott kocsonya nem fekszi meg a gyomrot, nem okoz emésztési zavarokat, nem hizlal. A reformtáplálkozás hívei szerint persze méreg, ezért helyénvaló, ha az újabb szakácskönyv-irodalom termékeit csak étkezés után kezdjük tanulmányozni, nehogy esetleg a torunkon akadjon a falat, akkor viszont olvassuk el őket alaposan, mert féltő, hogy még a hasznunkra válnak.”

(Hagyomány és reform) Még a sztoikus Márai is megállapította, hogy az ember nemcsak a szívével és elméjével ember, hanem a gyomrával és beleivel is. A negyvenes évek elején megjelent Füves könyvében, a tömör életbölcsségek eme nagyszerű összefoglalásában is több passzust szentel azoknak a kérdéseknek, melyeket manapság a reformtáplálkozás irodalma ragoz széltebenhosszában. A helyzet pedig így fest: Töltött galamb – kínálja az Aranysárkány vendéglő szakácsa. Főtt lucerna – állítják a jogakonyhások. Spárga parasztsonkával – vélekedik a konzervatív szakács. Párolt kórógyökér – hirdetik a reformerek. És így tovább: báránygerinc – pirított martilapu; töltött borjúszegec – párolt kórólevél; dióval töltött pulykamell – sült lapurolád; füstölt pisztráng kapros joghurttal – pásztortáskaleves; báránypiláf – útifűleves; rostos sült bélszínszeletek – csalánfasírozott... Tessék választani!

Mint a tüdő a fazékból

Már néhány éve szeretnél az egészségesnek tartott táplálkozás hívéül szegődni. Kényszerűségből. A szövetség, melynek foglalkozásodból eredően másfél évtizede tagja vagy, egészségügyi felmérést kezdeményezett ugyanis annak kiderítésére, miért dőlnek ki a sorból oly korán a toll emberei, jóval a nyugdíjkorhatár előtt? Akik ismerik a statisztikát, tudhatják: átlagos életkorukkal a negyven esztendő alig elérő pincéreket éppen az újságcsinálás napi robotjában őrlődők követik az elhalálozási sorrendben. Nem véletlenül, jelleghetné meg akárki – arra a cáfolhatatlan tényre célozva, hogy e két foglalkozás képviselői meglehetősen sok időt töltenek együtt. S nem a szerkesztőségi helyiségekben...

De ezt itt ne részletezzük. Eltérítene bennünket mondanánk eredeti irányától.

Az említett kivizsgálás a vérzsírszint oly nagymérvű – egyébként örökletes eredetű – emelkedését állapította meg nálad, hogy be kellett látnod: eddigi életviteled gyökeres megváltoztatása mindenekfölötti személyes érdeked. Elsősorban a táplálkozásodon kell változtatnod. Csakhogy ez nem olyan egyszerű...

Itt vannak például a falusi disznóölések, amire egyébként most is készülődsz. Időben fölkeltél, nem szereted a kapkodást. Főztél magadnak egy kávé, albán konyakot is öntöttél melléje. Meghallgattad az éppen induló rádióadás híreit, aztán kiálltál az ötödik emeleti balkonra, hogy a tested már most kezdje megszokni a téli reggel fagyos levegőjét. Úgyis ez várt rád egész nap.

Hosszú idő óta évente öt disznóölést kell abszolválnod: kettőt-kettőt szüleidnél és apósodéknál, egyet pedig, a szintén falun lakó nővéred házában. Számodra ez öt, ke-

mény munkával eltöltött napot jelent minden esztendőben. Az élményt ma már balgaság lenne számítani, rég tovatűnt a gyermekkorral. Fáradságot bőségesen kárpótoló haszna persze megvan ezeknek a falusi disznóöléseknek, hiszen időről időre ízes falatokkal töltik fel lakótelepi otthonod konyháját.

Egészségi állapotod megvizsgálása után egyre gyakrabban olyan célzásokat tettél sertéstartó rokonságod körében, hogy téged ezentúl már nem érdekelnek a disznóölések, az egészséged, beláthatják, mégiscsak előbbreváló, hiszen orvosaid szerint szigorúan tartózkodnod kell mindennemű „disznóságtól”. Ne is hívjanak segédkezni az öléseknél, mert így számodra elkerülhetetlen a bőséges evésbe-ivásba torkolló kóistolgatás, a nehéz zsíros, fűszeres gőzökben való egész napos pácolódás.

Igen ám, de mindhárom helyen szükség volt nem elhanyagolható fizikai erődre és hozzáértésedre. A három ház régi disznóölői maguk is ragaszkodtak hozzád, mert értetted a munka menetét, kitartó voltál, nyugodtan kezvedbe adhatták féltett szerszámaikat, mi több, igencsak jól eligazodtál az ízek és a fűszerek világában. Hallgatólagoosan amolyan segédjükké fogadtak.

Sógorod autója valamivel később fordult be a tömbház melletti parkolóba, mint ahogy azt megbeszéltétek.

Elaludt a gazda, bökött előre alacsony homlokú, akaratos állú fejével Márton böllér, miután bekászálódta melléje a hátsó ülésre s megráztad csontos, nagy kezét. Itt lakott ő is, kint a város szélén, ami valamikor külön település volt, mára azonban összeépült a várossal.

Sógorod csak krákogott a kora reggeli cigarettától, s merőn figyelte az utat, amely nem sokkal az autó előtt beleveszett a tejfehér ködbe. Két oldalt – rénszarvascsorda vonulása – zúzmarás diófaágak suhantak el mellettetek.

Az utastér félhomályában sógorod távoli rokonát, a hallgatásba burkolózott Márton böllért figyelted lopva. Irigykedve állapítottad meg, hogy az öreg mit sem változott az eltelt év alatt. Látszott, hogy még mindig nem kényszerítette térdre a könyörtelen idő. Pedig már akkor nyugdíjas volt, amikor sok évvel ezelőtt megismerted. Az egész lényében volt valami majomszerű. Törzséhez képest a végtagjai meglepően hosszúak voltak. Az előbbi benyomást erősítette alacsony homloka és előre ugró, akaratos álla is. Nemkülönben a szokásosnál jobban elálló fülei.

Hirtelen a roppant szeretett Hrabal könnyeden és kedélyesen csevegő hentesmestere jutott az eszedbe: ...márpedig a disznóölés az olyan, nagyságos asszonyom, mint amikor a pap misét mond, mert mind a kettőben vérről meg húsról van szó. Az autó halkán duruzsolva vitt benneteket az évenként megismétlődő szombat reggeli „misétekre”.

Újra Márton böllerre pillantottál, akit megszokott szerelése – a felsőtestére feszülő ujjatlan bekecs – kissé macskoszerűbbnek tüntetett fel, mint amilyen valójában volt. Karján a ruhát még a legkeményebb fagyban is könyökig fel szokta tűrni, szőrös kezefejére és alkarjára porcelánszerűen rádermedt a fehér zsír. Őszes szürke kefefrizuráját prémszegélyű bőrsapka fedte, lábán örökké ugyanaz a lötyögő szárú szűrcsizma; mindkettőt annyira átjárta már a zsír, hogy mindennemű nedvesség ellen jó védelmet nyújtottak.

Ez az ember hóban, fagyban, esőben hetven-nyolcvan hízósertést is letepert évente. Eszedbe jutott az első találkozástok. Már fönn volt a bakon az aranyárgára vakart és pucolt sertés, egész hosszában fölhasítva. Belsősegei egy nagy sajtárban gőzölögtek a földön. Ekkor Márton böllér pohárért nyúlt, merített a sertéstetem „teknője” al-

ján összegyűlt olajos csillogású vérből, s a világ legtermészetesebb mozdulatával fölhajtotta. Aztán néhány falatnyi gőzölgő zsírszalonnát is kimetszett a sertés bőre alól, s a vér után küldte erős szőrű bajsza alá.

Amikor először láttad ezt a pogány szertartást, a gyomrod nyomban a torkodig rándult. Gyorsan a nyári konyha mögé ugortál, s hányni kezdtél.

Később valamelyest hozzászoktál a dologhoz.

A magas deszkakerítés túlsó oldalára szinte piócakeént tapad rá Kerge Juli, a szomszédos ház egy kicsit „süsü” lakója: A hanyag vagy pontosabban zilált öltözkű, arcvonásait tekintve kortalan kinézésű aprócska vénlány pirkadat óta le nem veszi szemét a nyirkos kerítés vízszintes, keskeny részéről. Bence szomszéd udvarának eseményei úgy peregnek a szeme előtt, mint egy szélesvásznú film képei a moziban.

Ezúttal egy kicsit csalódott, mert elmaradt a tavalyi közjáték: a sertés ezúttal nem vonszolta körbe az udvaron Nelli szomszédasszony magas, szakállas öccsét, aki minden disznóölésen a bekecses öreg böllérnek segítkezik.

Tavaly Bence szomszéd röstellte, hogy nem túl nagy a hízója. Hetykén kijelentette: semmi szükség hurkot vetni egy ilyen malac lábára. A havas, jeges udvaron meg is szaladt a szerkesztővel, aki a fülénél fogva előcibálta az ólból. Ormótlan hótaposóit a magas férfi sehogysem tudta megvetni a keményre taposott, jeges havon, így ledöntenie sem sikerült a hízót. A fülét azonban nem engedte el. Szerencsájukre két kör után az óljába menekült vissza a megrémült állat. Beszorulhatott volna az ölfarakás és a kerítés közé, vagy belepottyanhatót volna a félig üres meszesgödörbe, magyarázta a szerkesztő a többieknek, akik az első ijedtség múltán immár mulattak rajta.

Most mindez elmaradt, s Kerge Julit hiányérzet gyötri a kerítés túloldalán.

Ettől függetlenül már a reggeli órákban meglehetősen mozgalmas látványt nyújt Bence szomszéd udvara. Előbb az éktelen visítás, majd a gázpörzsölő öblösen zuhogó hangja fölverte az udvar összes élőlényét.

A két kutya veszettül csahol, a borjú bög, a birkák kétségbeesetten bégetnek, a nyulak kemény dobbantásokkal ugrálnak ide-oda ketreceikben, a két tengerimalac vékony hangon sipít, a gúnár feltartott fejjel, méltatlankodva gágog, a kacsák ugyanúgy hápognak, érces hangon kárlásznak a tyúkok és a kakas, valahol gyöngytyúkok csörögnek, a suta eperfára szokott pulykapár rekedten dörög, a tornyos galambház csupa burokkolás, a zúzmarás körtefán már csivítelve gyülekeznek a cinkék és a verebek, a kerti diófán három szénfekete varjú károg. Bent a nyári konyhában egy-egy pinty- és kanáripár kapkodja díszes fejét a kinti zajokra, a veranda széles drótketreceiben pedig arany- és ezüstoffácánok lengetik méltósággal török kard nagyságú farkukat. Bent a házban tarkabarka díszhalak villódnak a kivilágított akváriumokban, egy szobasarknyi terráriumban kaméleonok, gyíkok és mocsári teknőcök lusta együttese. A három macskát pedig akár ne is említsük: hangtalanul settenkednek a pörkölődő sertéstetem körül, a szemükben sárgászöld tüzeket lobbant a gázláng.

Mindehhez nem árt tudni, hogy Bence szomszéd autóbuszsofőr. Valamikor ugyan még parasztnak született, de ez a világ hamarosan fölbomlott körülötte. S ő, mint valami újkori Noé, megszállottan gyűjti maga köré az állatokat. Hogy átmentse őket – vagy magát általuk? – az/egy új életbe.

Kerge Juli éber figyelmét azonban nem az emberi munka és az állati zsivajgás eme színes és mozgalmas kavalkádja köti le. Kizárólag Andi és a „lovagja”.

Bence szomszéd csinos gimnazista lányát ugyanis önérzetes nyak- és fejtartással, peckes léptekkel kísérgeti a vakítóan fehér tollú, karmazsinvörös csőrű gúnár. A tojója szegénynek nemrég kitévedt a forgalmas utcára, s áthajtott rajta a falut bős komondorként benyargalászó helyiérdekű busz. Az elárvult gúnár roppant jó érzékkel a bimbózó Andi mellé csapódott, s naphosszat őt kísérgeti az udvaron. Kissé oldalt, lemaradva, ahogy a rezignáció lovagjához illik.

Kerge Julit ez a látvány szemlátomást felizgatja, hevesen egymáshoz dörzsöli a tenyerét, s néha-néha megnyalintja kiszáradt, aszott ajkát.

A sörte lepörzsölése és a bőr megpörkölése után alkalmas késekkel és gyökérkefékkel aransárga színűre vakartatok-súroltatók a másfél mázsányi boldogságot. Hogy elvond figyelmedet társad hamarost sorra kerülő pogány áldozásáról, a röpké József Attila-i elmerengés után újfent Hrabal úrhoz menekültél. Odatartottad a sajtárt és belefordult az az *egész gyönyörű pejsli, a nedves színeknek és formáknak ez a szimfóniája*. Hiszen hozzáértő embert semmi sem lelkesíthet föl úgy, mint a *halványpiros sertéstüdő, gyönyörűen dagadó, akár a laticel; színben semmi sem olyan szenvedélyes, mint a máj sötétbarnája, az epe smaragdijával díszítve; s mint a viharfelhők, mint a selymes bárányszerű felhők, ugyanúgy vonul a belek mentén a göröngyös zsír, sárgán, mint a szétcsöpögetett gyertya, mint a méhviasz...*

Közben figyelmedet a két katlanra is kiterjesztetted: illatos akáchasábokat tettél a tűzre, s elhelyezted az üstökben az abálni való húsokat, belsőségeket.

A böllér mellé visszatérve nyomban érezted, hogy túlságosan jól sikerült egyéb dolgokkal lekötnöd a figyelmet. Lekésted a dolgot. Mert lopva azért most is látni szeretted volna, ahogy az öreg magába fordítja az édeskés, langyos vért, és szájába gyömöszöli a sótlan, nyers szalonnadarabokat. Talán a dolog közvetlensége izgatott, hogy mindez nem valaminek a színe alatt történik, vagy talán csak szeretted utálkozni.

Márton böllér hallgatagon tette a dolgát.

Kerge Juli nem tágit a kerítés résétől. Nagy-nagy elégtétel számára, hogy Bence szomszéd két rosszcsont, csúfolódó kölyke – kiket emiatt már annyiszor meghajtott az utcán – itt rohangászik karnyújtásnyira tőle, és mégcsak nem is sejti, hogy ő a kerítés túloldalán van.

Csupán a láncra kötött, pompás kinézésű német juhász „érzi” az élőlény közelségét, de nem azzal a bizonyossággal, ami a fajtájától elvárható lenne. Ez a baja egyébként. A rendőrségi szolgálatból kiselejtezték, mert valami folytán összezavarodott, megbízhatatlanná vált a szimata. Bence szomszéd – bár egy házőrzője már volt – természetesen megvette. Igaz, jutányos áron.

Tomi és Rudika a vérbő falusi rosszalkodás titkaiba igyekeznek beavatni Annamária unokatestvérüket az udvaron, az ölfarakások tetején s az ólak padlásterében. Sikerrel, Annamária elég fiús természetű. De Kerge Julit azért nem csúfolja, s csókolommal köszön neki az utcán. Úgy volt, hogy majd csak déltájban jön ki édesanyjával és kistestvérével, de apjától eltérően képzeletét minden egyes alkalommal nagyon föl tudja ajzani a disznóölés; megismételhetetlen és pótolhatatlan élmények reményében már a kilences busszal befutott.

A buszok egyébként is külön említést érdemelnek, mert Bence szomszéd minden egyes járatot az utcakapu-

ban vár. A karóráján sűrűn ellenőrizve az érkezések pontosságát, papírtálcán frissen sült pecsenyét, savanyú uborkát s egy szelet kenyeret nyújt be a lefékező járművek sofőrjeinek, szívbéli barátainak.

Mint minden rendes buszsofőr, Bence szomszéd is fejből tudja az egész menetrendet, s már reggel egy listát készített Nellike asszonynak a konyhába, amely lista olyan megjegyzéseket is tartalmaz, kinek mikorra kell sovány, félkövér vagy kimondottan zsíros hússzeletet előkészíteni, mikor kell az egészset egy darabka kolbással, hurkával vagy néhány szem „fájn” tepertővel megfejezni. Illetőleg: a savanyú uborkával szemben melyik munkatárs részesíti előnyben a cseresznyepaprikát, tormát vagy a mustárt.

Az utca felől megint fékezés zaja hallatszik.

A buszról, amelynek sofőrje természetesen megkapja a soros pecsenyeadagot, egy csinos asszony billen le aprócska kislíával. Ez utóbbi nyomban vad örömmel vágtat hátra Nellike szomszédasszony megtermett öccséhez, aki két vaskatlan között áll, s a nagy keverőruddal bele-beletúr az üstökben fortyogó zsírszalonnába.

A magas férfi borongós ábrázata felderül, leteszi a keverőfát, elkapja a feléje rohanó pöttöm emberkét, s néhányszor feldobja a levegőbe. Kerge Juli tisztán hallja, hogy közben ezt énekli:

*Kicsi vagyok én,
majd megnövök én.
Mint a tündő a fazékból,
kidagadok én...*

A kis emberke hangosan kacag, sikong, élvezi a játékot.

Ekkor sétál be Kerge Juli „szélesvásznú” látómezejébe Nellike szomszédasszony szép városi sógornője, divatos hótaposó csizmában, feszes kordbársony farmerben, élénkpiros síkabátban.

Andival sétál föl-alá az udvaron. Mintha csak egykorú barátnők lennének, átkarolják egymás derekát, diskurálnak, nevetgélnek, apró tincses hajuk szikrázik a téli nap-sütésben, leheletük egymásba fonódik, kergetőzik s nyomban szerte is foszlik a zajos, mozgalmas udvar légtérében.

Kerge Juli veszettül dörzsöli a tenyerét, és hintáztatja két vértelen ajka közt a nyelvét a gúnár megejtő tanácsatlansága láttán.

Délután sógorod ledőlt szundítani, hogy elillanjon a fejéből annak a jófajta pecsenyebornak a hatása, melyet az egész napos házigazdaskodás során magába fordított, s amelyet a bőséges zsíros étel sem tudott semlegesíteni.

Mire felébredt, hogy tiszta fejjel és biztonságos vezetéssel visszafuvarozzon a városba téged és családodat, valamint Márton böllért, ti már a hús-, májkrém-, hússokáposzta és disznósajtkonzerveket is kellően kidunsztoltátok a két vaskatlanban, s egy hideg vízzel teli nagy bádogkádban otthagytátok kint az elcsendesült udvaron – kihűlni.

A vaskatlanokban kialudt a tűz.

Bent a házban villanyt gyújtottak.

A disznóölés minden érdekessége elmúlt. Csak a fáradtság maradt meg, melyet a sok munka okozott. Meg a bágyadtság, amely az erős vér- és hússzaggal lopódzkodott a fejekbe.

Odakint csaknem közönséges, hideg téli este van már, amikor sógorod autója elindul veletek vissza a városba.

▼ DOLCE FAR NIENTE

Szent a játék

Tömbházunk körül ilyenkor az apróságoké a fű, a tér. A játszópark homokozójában egy aprócska cigánygyerek szorgoskodik. Türelmes anyukája újra és újra teletömi nedvesített homokkal a kannácskáját, majd a kifordított homokkúpra az apró gyerekujjak szemet, száját, orrot, fület rajzolnak, s az anyuka lelkesen tónyózik.

A nagyobbak, mint oly gyakran, valamiféle titokzatos, sajátosan gyermeki otthonosság megteremtésén buzgólkodnak. A közeli építkezéseken összeszedik a téгла-, lécs- és deszkahulladékot, a kidobott kartonlapokat, otthonukból lehordják a napozópokrócokat, esernyőket, fürdőlepedőket, s hajlékot (sátrat, várat, bunkert?) építenek maguknak. Mintha nem elégítené ki őket saját lakásuk, otthonuk oltalmassága.

És persze foci, minden változatban. Éppen lányok rúgnak kapura egy fiúnak, aki ledobja melegítőfelsőjét a fűbe kapujelzőnek, a másik felére egy féltéglát állít, beáll a kapuba, izgatottan toporog, farkasszemet néz a lányokkal, illetve a pöttyös focilabdával. A lányok még nem rúgják, halkan tanakodnak, mintha tervet szőnének a fiú ellen. Nyugodtak, fölényesek, magabiztosak, mozdulataikban már benne van a kihívás, láthatóan élvezik, hogy a gyerekebb, titoktalanabb arcú kapus hogyan gyötrődik a levetett melegítője és a féltégla között. A fű közül megszólal egy türelmetlen, sipító hang: Vágd be, Móni! Hajrá, DAC! Valamennyien a csöppségre kapják a tekintetüket, egy ötéves forma lánykára, akit eddig észre sem vettek, hogy ott kuporodik mellettük a fűben, és várja a játék kezdetét. Nevetnek a kicsin, s Móni belerúg a labdába. A kapus vetődik. Minden lövést kivéd. Lányok rúgnak neki, nem engedhet be egy gólt sem.

Miközben egy fiatal apa és pöttöm fia beszélgetését hallgatom ki lopva a házunk előtti játszóparkban, rá kell jönnöm, hogy a filozofikus gondolat sem hiányzik az önfeledt játék megállíthatatlan folyamatából.

A fiú váratlanul azt kérdezi, mi lenne, ha az emberek akkorák lennének, mint a fák. Az apa tudatáig alig jut el a kérdés, szórakozottan válaszolgat, mondván, hogy akkor bizony nagy emberek lennének. Közömbössége, komolytalansága ellen tiltakozva a fiú erélyesen dobbant egyet. Nem tetszik neki, hogy apja nem veszi őt egyenrangú beszélgetőtársnak. Látszik rajta, hogy azt már ő is tudja: ha az emberek történetesen akkorák lennének, mint a park fái, akkor minden az emberek után nőne; a házak, az utak, a gépkocsik, a biciklik, a kutyák, és persze, a kutyákban a bolhák is. Tudja ezt, de most erről a témáról támadt kedve beszélgetni. És beszélgetni komoly dolgokról csakis komolyan lehet.

Neheztelése láttán – megismételt kérdésére – az apa immár komolyan azt mondja, hogy akkor nagy házakat kellene építeni, sokkal nagyobbakat, mint most. Ez már tetszik a fiúnak, át is veszi tüstént a szót, mondván, hogy akkor nagyobbak lennének a téglák is, az emelődaruk meg a betonkeverők is. Mert ha az emberek akkorák lennének, mint a fák, de olyan kis téglából építenék a házakat, mint most, az nem lenne jó, mert akkor a többi ember azt gondolná, hogy a kőművesek csak játszanak. Kigyullad a képzelete. Most már nem érdekli, hogy az apja odafigyel-e a szavára vagy sem, mondja, csak mondja. Mondja magának. Fölépít egy fantasztikus világot, az óriások világát, és amikor már minden elkészült, megáll és vágyakozva fölsóhajt: az egész világ olyan lenne, mint a mesében!

Apja helyett is megütközve nézek feléje. Mintha nem éppen ő magyarázta volna meg az előbb olyan meg-

győzően, hogy azért abban az óriások világában is megmaradna valami, valami, ami ezt a mi világunkat is egyensúlyban tartja: az arányok. Gyorsan visszabújik azonban gyermekmivoltába, hogy akkor ez a sok autó egyszerre mind játékszer lenne. Gyorsan összekapkodnák őket, és jót ralizhatnának velük itt, a játszóparkban.

Nyári szorongások

Nálunk ilyenkor, július végén, augusztus elején érik be teljesen a nyár, s mint a gyerekeket, olykor heves, ám könnyen múló vágyak lepik meg, szorongatják egy ideig az embereket. Szorongatják persze mások is, hiszen néhány hete immár drágábban eszünk-iszunk, lakunk, világítunk, telefonozunk, autózunk, cigarettázunk, gyógyulunk (ha egyáltalán). Vagyis nemcsak a bölcs politikusaink szájából halljuk, hanem saját bőrünkön is érezzük, milyen szar helyzetben van ez az ország gazdaságilag.

Egyébként úgy tartják, aki ilyenkor születik, annak szép élete lesz, miként testi mivoltában maga is garantáltan a szép teremtések közé fog tartozni. Az ilyenkor születőn nem hagy olyan súlyos nyomot az életre szakadás traumája; a nyár hevének köszönhetően egy olyan új közegbe érkezik, amely szerencséjére csak árnyalatnyira különbözik az anya testmelegétől. Éppen az érett augusztusi nyár melege lehet olyan, amilyenre az ilyenkor született gyermekek bőre – még az édesanyjuk szíve alatt eltöltött időkből – örökre emlékezik...

Ilyenkor a föld parázsló, s miként a költő, Kosztolányi írja, a kerti lugasban részeg virágok és darázs-szó. A csalólóközi kertekben – már aki bír ilyennel – most kiégett, morzsás a talaj, mint a salak, szúrja, süti a meztelen talpat. A vad fény lekókasztja a fejet, pecsenyévé süti a szemalja finom bőrét. Mindazonáltal az egész édeni, buja, mint szülőanyja, a nyár. Fülledt, tömény kaporillat uralja. S az ember, akinek módjában áll, szinte narkósok mohóságával szívja magába mélyen ezt a csodálatos, akaratlankasztó mérget.

Füledt augusztusi délután, a kisvárosi galéria ünnepélyes tárlatnyitóján toporgunk, szinte a magunk levében főve. Ismert és kevésbé ismert szobrászok, piktorok, írók, hírlapírók, galériavezetők és mentorok, műértők és műgyűjtők, zömmel azonban helybeli széplelkek.

Megejtő és elbűvölő, ahogy a hagyatékgondozó két asszony, az özvegy és az ismert művészettörténész a kilencven éve született és huszonöt éve halott nagy festőnk, Szabó Gyula szélesebb körben kevésbé ismert képeinek egy izgalmas összeállítását ajánlja a képzőművészet itteni híveinek figyelmébe. Magyarországi előadóművészek szóban és dalban a költő Szabó Gyulát is megszólaltatják. Kánikula ide, szaunaérzés oda, felemelő élmény ez a helybeli (ez esetben nem feltétlenül nyári születésű) széplelkeknek, akiket a kisváros nyári kulturális kínálata bizony nem nagyon kényeztet el.

Mihelyt azonban a szokásos büfé kerül sorra, a hangulat oldódván, úgy fordul át a szó nyomban itt is, ott is a városban frissen megesett rémtettekre. Magyarán: a szervezett bűnözés egymással szemben álló érdekcsoportjainak amerikai gengszterfilmekbe illő, véres leszámolásaira, ami ez idő tájt valószínűleg nemcsak a széplelkeket tölti el indokolt borzadállyal és még indokoltabb aggodalommal. Mert bizony hiába a patrióta keblet melengető tény, mármint hogy a lakosság létszámához arányított öt galériájával ez a kisváros bátran vetekedhet az ország leg-rangosabb kulturális központjaival is, amikor a nevéhez egyre jobban hozzátapadó említett bűnözés a polgárainak biztonságérzetét vészesen kikezdő jelenségeivel szintén országos hírre predesztinálja. Sajnos, a szó legelszomorítóbb értelmében.

•

Sokan azért lélegeznek föl a beérett, kiteljesedett nyár napjaiban, mert a napi politikai történések hullámverése ilyenkor érezhetően alábbhagy. Egy-két hétre elcsitul a sokszor bántóan üres politikai szócséplés, hogy azt ne mondjam, szájtépés. Némely tanult barátaim szerint éppen ideje, mert tele van már a micsodájuk a kisdédóvóra emlékeztető belpolitikai csatározásokkal és a továbbra is gombamód szaporodó, ám a kívülállók számára továbbra sem követhető kázusokkal. Magára valamit is adó ember ilyen helyzetben újságot nem vesz a kezébe. Nos, különösképpen én sem lelkesedem a politikáért (részben osztom Kundera véleményét, mely szerint csupán mocskos hab a folyó felszínén, míg a folyó tulajdonképpeni élete sokkal mélyebben zajlik), de úgy vélem, egy mértéktartó ember nem élhet bele csak úgy a nagyvilágba. Nemcsak állampolgári joga, hanem kötelessége is, hogy kövesse az eseményeket, és képet kapjon arról, ami az országban történik. Ha nyaralnak a politikusok, ha nem...

Csakhogy nálunk a képlet mégse ilyen egyszerű. Én például azért átlapozok naponta néhány újságot, megnézek legalább két tévés hírműsort, mégis ott tartok, ahol a fentebb említett szánalmasan tájékozatlan barátaim. Vagyis fogalmam sincs semmiről, és egy szót sem értek abból, ami mostanában történik (vagy esetleg nem történik) ebben az országban. De legalább követem az eseményeket. Mert téved az, akit teljesen elaltatnak ezek a füledt nyári napok, az elnéptelenedett közhivatalok, a megállni látszó idő. A mi tájainkon a hatalmi politikának ez egy kimondottan kedvelt időszak, olyan húzások megtételére, melyekkel aztán a szabadságolás bódulatából visszatérők úgy szembesülnek, mint az a bizonyos Rozi a mozival. Csak néznek...

Előszó egy falukönyvhöz

Szülőföld, szülőfalu. Csallóköz, Bős. Édes gyümölcs és nemes magja. Az ép érzékű embernek saját szülőfaluja mindig „szerelmes érdekeltsége, elfogultsága”. S az marad, ha elsodorják is tőle idővel az évek. „Bizonyos lágy érzelem fogja-el a legkeményebb kebelt is azon a tájékon, melynek ege mosolygott vagy zordonkodott születésünkkor feletünk, a melly látta érzeményeinket fejledezni s nyílni, s a szárnyékony tündér évek arany álmaikat s felleg váraikat támadni és enyészni, épülni és omlani. Biztos ismerősök képökben tűnik-fel minden bokor, minden fa; érthetően szól hozzánk a csevegő madár dala, a csörgő patak zúgása, sőt érthető szellemi hangokat susog fülünkbe a lengő szellő is. Egy szóval minden ismert tárgy, minden szokott hely, keserű édes emlékeket ébreszt bennünk azon a környéken, melyben élő kedveseink laknak s elhúnyt szülőink és rokonaink tetemeik porlanak” – írta a múlt században bizonyos Stettner György a nagy költő Vörösmarty Mihálynak.

Az önvesztés veszélye fenyeget ott, ahol a szülőföld, a szülőfalu múltját feledni hagyják. Bizonyára ez a felismerés késztette Bős Község Önkormányzatát is a falu új szellemű helytörténetének megírására. A szlovákiai magyarság ugyanis az elmúlt nyolcvan év során alig foglalkozhatott a múltjával. Nemcsak a két világháború megpróbáltatásait kellett elszenvednie, hanem az impériumváltások és a társadalmi rendszerváltások egész sorát. A történelem széllekései régióink emberét elsősorban a kapaszkodásra, a fennmaradásra ösztönözték. Kisebbségi sorshelyzetben a mindennapi létfenntartási gondok nem hagytak neki elég erőt és időt arra, hogy a múlt dolgaival bíbelődjön. A megmaradás belső parancsa figyelmét a mindenkori jelen és

jövő kapaszkodóira, lehetőségeire irányították. A saját történelme tényeit – átmenetileg – persze azon egyszerű oknál fogva is feledni kényszerült, mert a volt Csehszlovákia uralkodó rendszerei nem nagyon szerették a szabad történelemkutatást, különösen ha az a nemzetiségi múlt búvárlására irányult. Az ilyen jellegű helyi vagy intézményesített kutatásnak a szűken juttatott anyagi támogatáson túl mindig megvoltak a szigorú ideológiai korlátai is. Gyakorlatilag csak a legutóbbi rendszerváltással jött el az ideje annak, hogy egy-egy dél-szlovákiai tájegység vagy település népének lelkében szunnyadó ez irányú igény helyi érdekű könyvek, falumonográfiák, helytörténeti munkák kiadásával kielégíttessék.

Bős község okiratokkal alátámasztott kilencszázéves történetének váza különböző időpontokban és eltérő céllal írott forrásanyagok felhasználásával, mozaikszerűen áll össze ebben az új helytörténeti „olvasókönyvben”, melyet haszonnal lapozhat minden történelmi érdeklődéssel vagy pusztán egészséges kíváncsisággal megáldott magyar ember, de mindenekelőtt a bősiek, akiknek ősei évszázadokon át ebben a faluban morzsolgatták dolgos napjaikat vagy később sodródtak ide valahonnan. A történelmi régmúlt századaiba, az Árpád-kori királyok korába hiteles helyi szálként a község mindenkori kegyurai, az Amadék családi története viszi el az érdeklődő olvasót, az 1700-as évek elejétől pedig egy igen értékes, eddig feldolgozatlan helyi forrásanyag [A böösi templom, plébánia és plébánosainak története; úgyszintén a plébánián és (a) községben előfordult események rövid foglalata] mentén követheti a bős történéseit. De még ez utóbbi, szorosan vett helyi érdekű dokumentum is azt bizonyítja, hogy az egész itteni múlt a magyar és európai história medrében, annak törvényei és meghatározottságai között folyt.

S bár természeténél fogva ez a munka sem készült, készülhetett a teljesség igényével, jó helyi vezérfonalként szolgál az egész magyar történelem és művelődéstörténet tanulmányozása mellé, hiszen régiónk és benne Bős múltja az egész Kárpát-medence történetébe szőttén zajlott. A legújabb idők eredményeinek számbavétele pedig egy újabb szilárd lépcsőfoka a tudással átítatott erős szlovákiai magyar – és a szó nemes értelmében vett lokálpatrióta – öntudat, emberi méltóság s a következő évezred magyar élete megalapozásának ezen a tájon.

Kis nyári füstölgés

A cigaretta élvezete a siető emberek, a percek élvezete; a 20. század második felének életérzését fejezi ki. A gyors rágyújtás, akár néhány slukk erejéig, a tempós szívás már semmiben sem emlékeztet a dohányzás (pipa, szivar) nyugodt, komótos formáira.

Jótéteményeiről ma már szó nem esik. Pedig gyógyító hatásának híre több európai országban megelőzte magát a dohány termesztését, elsősorban uralkodói körökben per-sze. Füstjének, zöld leve kivonatának, az abból készült szirupnak és kenőcsöknek csakúgy gyógyító hatást tulajdonítottak, mint a dohánypornak. Fájdalomcsillapításra, emésztés serkentésére, fej- és fogfájásra, sebek, ficamok gyógyítására, s még számtalan bajra használták. A 19. század honi tájainkon élt legnagyobb ötvösművésze, Szentpétery József például ilyenfajta jótéteményéről emlékezik meg: „Alkalmasabb az ember a coiturára, az asszonyokkal való közösülésre és a família szaporításra, ha dohányoz.” Különösen nagy volt a dohány jelentősége a fertőző járványok idején, de bölcs Kazinczynk már tudhatott valamit, mert azt írta egyik fiának: „Szokj le róla, mihelyt a Cholera elmúlt.”

A dolog lényegére térve: július elején nagyon rossz napjaim voltak. Magam elé meredve rémképek forogtak az agyamban a jövőmről, mely távolról sem látszott rózsásnak. Hatályba lépett kicsi hazánkban a nem dohányzók védelmére hozott törvény, amely a kávé árának egyidejű emelésével egy olyan népesebb redakcióban, mint a miénk, egyenesen istencsapásával ér fel. Ráadásul egyéb, vonatkozó traumáktól sem kímélt meg a sors. Valahogy úgy vagyok ezzel a dohányzás dologgal, mint a gyerek:

az említett törvényjavaslat kiötlése, parlamenti elfogadása, vagyis jelenünk indokolt félelme a dohányzás veszélyes következményeitől, bennem még inkább fölkelte az érdeklődést a dohány s egyáltalán a dohányzással kapcsolatos művelődéstörténeti összefüggések (lásd mint fönt), jelesül a dohányzás kultúrájának irodalmi nyomai iránt. Ezek után kutakodva akkoriban került kezembe az Amerikai Dohányzásellenes Mozgalom manifestuma, melynek egyes kitételeiben – mint régi, ráadásul tizenhárom év absztinencia után nemrégiben visszaeső dohányos – sértő módon érintve éreztem magam: „...elhanyagolja tanulmányait, nikotintól elbódultan ül az asztalnál, félig elkábítva, a munka iránti vágya, személyes ambíciói el-tompultak, ha még élnek egyáltalán.” Az amerikai filippika azon kitétele pedig, hogy „a cigarettázás rabja idővel hazuggá és tolvajjá válik”, egyenesen porig sújtott.

Rögtön arra gondoltam, mit szólnának ehhez nagy irodalmi eszményképeim, a pipázó Mikszáth vagy Gárdonyi, a szivarozó Molnár Ferenc, Móra és Karinthy, a dohányzás örömeit nemcsak verseiben megörökítő Babits és Kosztolányi, vagy az újabb generációk jelesei: Kormos István, Nagy László, Weöres Sándor, de főképp Pilinszky, aki szinte elképzelhetetlen a körmére égett csikk nélkül. Kiss József, a szintén nagy költő utolsó perceiről jegyezték föl – s ez nem legenda, hanem valódi irodalmi adalék –, hogy halottas ágyán maradék erejét összeszedve egy szivart kért a fiától. A fiú remegő kézzel meggyújtotta a szivart, majd apjához fordult: – Tegyem a szádba, papa? – Nüná, a seggembe! – felelte füstölögve a költő, aztán szelíden visszaadta lelkét a Teremtőnek.

Az immár védett honi nem dohányzók a megmondhatóinak, változott-e valami e téren az említett törvény hatályba lépése óta. Annyi biztos, hogy az egyik, főleg a

kétkezi foglalkozásúak körében népszerű cigarettamárkánk az útszéli óriásplakátokról a legfelső labdarúgó-bajnokság színtereire, vagyis a stadionokba húzódott vissza. Merthogy a gyártók a törvény értelmében ezentúl csak pozitív célú szponzori tevékenység kapcsán reklámozhatják nyíltan a termékeiket. Így aztán nem kétséges, hogy cigigyártóknak szuper ez a mostani ligamars!

Különben meg olyan rémtettekkel szembesülünk szinte naponta, melyek irracionalitásukkal már-már felfoghatatlanok és a sötét középkort idézik, némely gazdasági visszaélések fölött pedig egyszerűen megáll a józan ész. Nehéz megjósolni, hogy ez a szétzilált politikai színtér és a gazdasági érdekcsoportok harca mit hozhat még, de tény, hogy egyre többen gubóznak be biztonságosnak vélt otthonukba, menekülnek különféle ideológiákba a kilátástalanság érzésétől úzve, vagy éppen kábítószerekben, alkoholban – nota bene a mértéktelen dohányzásban –, szexben, az ezoterikus tudományokban keresnek menekülést.

Ami pedig engemet illet: ha egy jegyzetíró rendszeres időközökben arra kényszerül, hogy felálljon szerkesztőségi íróasztalától, s valahol a folyosó erre kijelölt zugában pattogja el a soros dohányrudacskáját, az semmiképpen nem tesz jót – talán e sorok olvasása közben is észlelhetően – a készülő opus minőségének. De nem tehetek semmit. Én törvénytisztelő nép vagyok.

(Hó)napló

(*Kutyagumi*) Szlovák házsomszédaink az államiség ötées szülinapi bulijával indítottak az év első óráiban, irodalom-bolond barátom Petőfi után nyúlt, mert mint később mondta, ma is kevesen mondhatjátok el magatokról azt, amit ez a 175 éve született, talán legnagyobb autonóm magyar: „Lehetnek ékesebb, nagyszerűbb lantok s tollak, mint az enyém, de szeplőtlenebbek nincsenek, mert soha lantomnak egy hangját, tollamnak egy vonását nem adtam bérbe senkinek; énekeltem és írtam azt, mire lelkem istene ösztönzött, lelkem istene pedig a szabadság.” Amúgy pedig, mint minden évkezdéskor, rend volt a szívekben, bor, búza és békesség szirmozott a homlokok mögött. Hiszen évek fordulója olyan idő, amikor újakezdések és szent fogadalmak köttetnek, amikor még érvényesek a változás, a megjavulás, a nemesebb élet mellett elkötelezett kinyilatkoztatások. De lám, alig telt el néhány hét, s a legszebb fogadalomból, a legnemesebb újakezdésből is semmi, kutyaszar lett a fagyos utcán. Mostanra éppen olyan ez az ország, mint tavaly volt: becsapott, gyűlölködő, kisstílű, szorongó, modortalan, hazudozó, buta, kicsinyes, önző, szemérmetlen és nagyon, de nagyon kiábrándító. Az RM-S fiókok előtt tömött sorokban köhécselő idősök ugyan némi pénzmaghoz jutnak – ha minden igaz – a vagyonalapi kötvényeikért, de ha belegondolunk, hogy még ennek kifizetéséhez is külföldi hitelt kellett felvenni... Hiába, igaza volt Mikszáthnak, a nagy palócnak: a szegénységet és a köhögést nem lehet titkolni!

(*A szerelmesek napja*) Örök férfivágyakozás: társa lenni egy fiatal, egyszersmind tapasztalt nőnek, aki szép és minket is szépnek talál, hűséges és elűzi az egyhangúsá-

got, lomhán érzéki, humoros és szűkszavú bacchánsnő, gyengéd, de nem tapadós, nagylelkű, de nem pazarló, barátságos és bensőségekre ügyelő, vidám, de nem hangoskodó, ott is van meg nem is mellettünk, mindig új és mélységesen egyforma: boldog. S mi micsoda rajongással válaszolnánk neki, erőt s férfiasságot merítve szerelméből és jóságából.

Azokban az időkben, amikor életkoromnál fogva is sokkal érdekeltőbb voltam az ilyen dolgokban, szinte semmit sem tudtam a február tizennegyedik Valentin-/Bálint-napról, a szerelmesek újabban egyre nagyobb kultuszú ünnepnapjáról. A szerelem lényege az, hogy két ember megismeri egymást. Sokan nem is tudják, hogy az „ismerni” szó a Biblia nyelvén szeretkezést jelent. Ikszip-szilon „ismeré” ezt vagy azt. Ezt adják egymásnak a szerelmesek, egymás ismeretét. Nem a test ismeretét, de a test által, ki-ki az igazi valóját, levette az álarcot.

Minden más kép, mit magunkról nyújtunk, a világnak szól.

(Mélypont) Erről a szóról sokaknak egyből az ország irtózatos belpolitikai válsága, szégyenérzetet keltő külpolitikai elszigetelődése jut eszébe, másoknak a Hágáig cipelt, de meg nem oldott vízlépcsőviszály, esetleg a végveszélybe került szlovákiai magyar oktatás, a legborúlátóbbjának pedig fajtánk egyre kilátástalanabb helyzete. Főleg Mečiar nem régi vérfagyasztó fölvetése után. Pedig saját kis egyéni mélypontjainkkal is elég a bajunk. Azokkal a gyakori állapotainkkal, amikor elfogy a pénzünk és a humorérzékünk, s úgy érezzük, magunk alatt, egyenesen a padlón vagyunk. A médiumok szorgalmasan szkolják belénk a mindenható életstratégiákat: Próbálj spon-tánabb lenni! Bízzál magadban! Tanuld meg olyannak

látni magad, amilyen a legjobb perceidben vagy! Tanuld meg jóindulatú szemmel nézni magadat és embertársaidat! Fogadd el hibáidat! Nemcsak az vagy, akinek látszol, ezenkívül más is: különb nála! Közismert emberek beszélnek arról, mit tesznek, ha bajba kerülnek, ha a padlón vannak. Egyesek veszettül dolgozni kezdenek, forró kádfürdőt vesznek, komolyzenét hallgatnak, autóval száguldoznak, mások a borospohár felé nyúlnak, elviszik a kutyát sétálni, moziba mennek, csülkös bablevesre gondolnak vagy napokra elzárkóznak a külvilágtól. Az ismert emberek ezen a téren tehát ugyanolyanok, mint az ismeretlenek. Én például kocogni, futni szoktam a mélypon-ton. Kora hajnalban vagy késő este. Mindazonáltal nem szeretnék földönfutóvá válni e kicsi honban. Mint felmenőim kerek ötven éve.

(*A remény hétköznapijai*) Sokak számára elsősorban a piros tojásos, locsolkodós, vendégeskedős húsvéthétfő jelenti az ünnepet. Innen a balkonról is jól látom, hogy szinte fölbolydult a város: fiúgyermekes apukák, ünneplőbe öltözött gyerek- és legényfalkák járkák a lakótelepet, autók indulnak és érkeznek pillanatonként, a kora reggel friss, tavasztiszta levegőjét fokozatosan a kipufogók füstjének és a legkülönbözőbb kölnifélék illatának bűzös elegye kezdi belengeni. A bokrok és a fák rügyezése, a fű harsány zöldülése látszólag senkit sem ejt ámulatba...

Korosodván, immár tapasztalatból is tudom, hogy nem mindenkit érint meg egyformán a húsvét drámája, amelyet a mögöttünk hagyott nagyhét napjai együttesen jelenítenek meg az egyházi naptárban és a liturgiában. Amikor ezeket a sorokat rovom a papírra, már túl vagyunk azon a napon, melyet Antióchiai Szent Ignác a 2. század elején egyik levelében „a napok királynője”-ként említ,

amely napon az élet értünk megújult, ugyanis Krisztusban legyőzte a halált. Húsvét vasárnapjának allelujás hangulata, lélekemelő örömnépe mostanra, alig huszonnégy órával később persze már a földi hívságoké, melyekben az eredeti hagyomány már csak nyomaiban lelhető fel – de tulajdonképpen így van ez rendjén. Mert a holnap már ismét a munkáé, a hétköznapié...

Tudatosan vagy öntudatlanul azonban, de hinnünk kell a mögöttünk lévő ünnep, az áldozatvállalás és a feltámadás erejében. Ha már nem az önfeláldozó szeretet legnagyobb titkaként, misztériumaként, akkor legalább a megújuló természet évente ismétlődő földi csodájaként. Akik hiszünk, magunk is feltámadunk. S akiknek a hitét nem engedik szárba szökkeni napjaink véres szörnyűségei, még azok is kaptak ötven nap haladékot, hiszen a húsvéti időszak egészen pünkösdig tart. Vagy gondoljanak arra, hogy a keresztények tulajdonképpen minden vasárnap Krisztus feltámadását ünneplik, azaz húsvétot ülnek. Ami újra és újra annak bizonyosságát erősíti meg bennük, hogy a hétköznapi „szenvedéstörténete”, s egyáltalán az emberi élet semmiféle áldozatvállalása nem hiábavaló.

(Célszemélytévesztés) Azóta már a törvénytörő boncolás is igazolta, hogy két hűvös ólomgolyót kapott a fejébe az a huszonhárom éves nő – egyébként egy négyéves gyermek szerencsétlen édesanyja –, akit nemrégiben ismeretlen tettes lőtt le a szenci tóparti üdülőtelep egyik bájában, kívülről. Sokak szerint az „error in person”, vagyis az eltévesztett személy tipikus esete állt fenn, hiszen a kritikus időpontban testőrei társaságában a bárban tartózkodott a szlovák titkosszolgálat igazgatója is. Ő ezt, a sajtóban is megszellőztetett tényt, később hivatalosan cáfolta, de ahogy mondani szokták, nem zörög a haraszt,

ha nem fújja a szél. Azok a szemtanúk ugyanis, akik a rendőrségen eredetileg azt vallották, hogy a kérdéses időpontban a bárban látták őt, most már beszélni sem hajlandók az ügyről. Időközben netán megfélemlítették őket? Ne találgassuk. Miként azt sem, hogy napjaink Szlovákiájában ki számíthat nagyobb eséllyel arra, hogy hűvös ólmot kap a homlokába – egy nevenincs, kisgyermekes édesanya vagy a „pajkosságáról” híres titkosszolgálati főnök? Aki ebben a minőségében már eleve az „error in person” esetét példázza, miként a mostani hatalom számos további korifeusa is – a nagyfőnök Mečiar nem kivéve. Mert elsősorban az ő elhibázott személyük ludas abban, hogy a politikai banditizmusnak, az őrületesen elszaporodó leszámolásoknak, robbantásos merényleteknek – márcsak a nagy számok törvénye szerint is – egyre több ártatlan áldozata lesz. Hacsak nem korrigáljuk, mondjuk a közelgő választásokon, a személyekben rejlő hibákat.

(*Maffióka*) A járási székhely különös figurái – mindenhol léteznek ilyenek – között van egy nagy gyerek vagy aprócska felnőtt, aki kortalan kinézetén túl évek óta arról ismert, hogy az utcán, az állomáson, a kávéházak teraszain kissé toladó módon le szokta szólítani a nagyobbacska diáklányokat. Arcvonásai alapján a város fiataljai egyszerűen csak egy régebbi Spielberg-film játékos hőségének nevével illetik. Újabban olyan marcona fiatalemberek társaságában lehet őt látni, akiket mindközönségesen nehézfiúknak tartanak, s akik elsősorban arról ismerszenek meg, hogy márkás tréningcuccokban járnak, milliós kocsikon száguldoznak, súlyos aranyláncok lógnak a nyakukban és szüntelenül mobiltelefonoznak. E külsőség alapján ítélve a „nehézfiúság” jövedelmező foglalkozás lehet, de nyilván nem veszélytelen, amiről a különböző

„érdekcsoportok” el- és leszámolásainak robbantásos esetei tanúskodnak. S amelyek várhatóan begyűrűznek ebbe a békés kisvárosba is, hiszen nevét elég gyakran összefüggésbe hozzák a szervezett bűnüldözéssel. Nos, az a hír járja, hogy a mi aprócska emberünknek az említett társaságban az a „megtisztelő” szerep jutott, hogy reggelenként neki kell sorra bestartolnia új barátai drága autóit. Merthogy az ördög – mármint a szemtexes – nem alszik. Meglehet persze, hogy ez az egész csak merő kitaláció, és spielberges kis hősünk nem ment át coppelás maffiókába.

(*A zene könyve*) Beavat az alapokba s abba is, hogyan épül, „működik” a zene, de nem elméleti könyv. Széles horizontú történelmi áttekintést nyújt, de nem zenetörténet. Megismertet a zenélés eszközeinek valamennyi típusával, megszólaltatásuk módjával, történetükkel, de nem hangszertörténeti kézikönyv. Végigjárja azokat a fő közegeket, amelyeknek segítségével a zene a hallgatóhoz ér, de nem populáris-ismeretterjesztő munka. Lexikálisan közli zeneszerzők életének és műveinek összefoglalását, szakkifejezések magyarázatát, de nem zenei kislexikon. Akkor hát mi? Mindezek együttese egyetlen könyvben.

A zene könyve, úgy érzem, sürgető igényt elégít ki. Nemcsak vájtfülűek és begyöpösödött zenehallgatók léteznek ugyanis, akiket valamilyen módon rabul ejtett a zene, ez a finoman csiszolt gyémánt, amely ezernyi arcát láttatja nap mint nap rejtélyes anyagának: a szervezett hangzásnak. Mennyi olyan ember él közöttünk – magamat is közéjük sorolom –, aki csak a szívével viszonyul a zenéhez, de még ez a legtöbbször minden képzettséget nélkülöző viszonyulás is felkarolható és felkarolandó. Például egy ilyen csodálatos könyvvel. Megalkotói – neves külföldi szaktekintélyekből verbuválódott szerzőgár-

da (s itt kell megemlítenünk a magyar változatot elkészítő Révész Dorrit zenetörténész nevét is) – bevallottan olyan-
nak álmodták, hogy további bűvárkodásra ösztönözzön,
tágítsa a zenehallgatás horizontját. A sokrétű anyag és öt-
lettel megvalósítása, úgy érzem, a zene minden ked-
velőjének látóköre tágíthat – a lemezgyűjtőtől és hang-
versenyrajongótól a gyakorló muzsikusig.

Lehetőségeink bővülnek, számtalan módon ismerked-
hetünk a zenével. Hanglemezt, rádiót vagy televíziót hall-
gatva, hangversenyteremben vagy operaházban ülve, is-
kolai, netán egyházi kórusban énekelve, vagy ami manap-
ság is oly divatos, hangszer tanulva (és évekkel később
gyakran fájdalmasan tűnődve: miért is „adtuk fel”). Ezt
sugallja ez a könyv is, mert legyen bár roppant értékes ki-
advány, a zenehallgatás élményét magát nem elevenítheti
meg. Oda az utat magának az olvasónak kell megkeresnie.

(Ha megérett a nyár) Már negyedik napja vigasztalanul
esik, amikor ezeket a sorokat írom, de ha nem tudnám is,
hogy augusztus eleje van, mindennél jobban érezném, mint
ahogy minden porcikámmal érzem is, hogy kezd megérni a
nyár. Gyakran kijárok közeli szülőfalumba egy kis kerti
munkára, szöszmötölésre, s amint kiszállok az autóból a fa-
lu reggeli nagyutcáján, azonnal előnt az az ismerős érzés,
mely állandóan és változatlanul megismétlődik, mint az a
kora gyerekkori álom, amely éjszakáról éjszakára, hónapo-
kon át mindig ugyanúgy jelent meg. Még nem érzem, s az
időjárás oly gyakori szeszélye folytán nem is érezhetem,
hogy a nyár tökéletesen megérett volna, de tudom, hogy ezt
a sajátos hangulatot teljességében csakis ennek a falunak az
utcai keltik fel bennem újra és újra, ahol a döntő élmény sok
évvel ezelőtt öntudatlanul belém ivódott. Ezt az annyira sa-
játos hangulatot, melyben az évszak egy döntő pillanata

sűrűsödik, hiába is igyekeznék, nem tudnám érzékeltetni, nem tudnám másoknak ugyanúgy átadni. Úgy érzem, csupán engem boldogít vagy boldogtalanít, ezért ilyenkor mindig arra a végkövetkeztetésre jutok, hogy a szülőföldről hozott gyakorlatilag elmondhatatlan élmények kötik az embert. Már zsenge gyerekként ugyanígy fogott át és ígézett meg a nyárnak ez az elmondhatatlan pillanata. S azóta is csak azon a helyen tud rám törni teljes szépségével és fájdalomával, ahol megszülettem.

(Hűség és kötelesség) Egy montreali idős magyar magánkiadású könyvecskéje jutott el hozzám az egyik családközi kisközség polgármestere jóvoltából. A szerző ebben a faluban élte le gyermekkorát, a háború után családdal kitelepítették Magyarországra, felnőtt élete később onnan sodorta a távoli Montrealba. Ahol aztán nem régi nyugdíjaztatása után az első dolga az volt, hogy emlékező írásba foglalja a szülőfalujában megélt éveinek történetét. Könyvében szinte átszellemülve mesél gyermekkori élményeiről, iskolás éveiről, korai, eszméltető tapasztalatairól és felismeréseiről, melyek elválaszthatatlanul összefonódtak a csallóközi falucska egykori tiszta, nemes életével. Azt is mondhatnám tehát, hogy semmi különös, hiszen a boldogság képzetét a legtöbb ember a gyermekkorából eredezteti. A távolba szakadt földim egy mondata azonban megérintette a szívemet: „A Föld nem tesz meg úgy egy teljes fordulatot a tengelye körül, hogy közben ne gondolnák a szülőfalumra.” Vajon mi, itthon maradva, a hűség és kötelesség ilyen víztiszta természetességével képesek vagyunk-e ugyanerre? Ha nem is mindennap, legalább azokban a sorsfordító időkben, amikor a közösség szolgálatába kell adni mindazt, ami van bennünk: emberi erő és érték, vagy akár csak a lehetősége ennek...

(*Síksági depresszió*) A Csallóközben, de talán másutt is, akkor van ős, amikor a meggyújtott gyomkóró füstje fennakad a csupaszodó kertaljai szilvafák koronáin, s ernyedtt szomorúsággal mérgezi meg az embereket.

A levegő ilyenkor átlátszóbb, nyugodtabb; nem csalnak sem az erős fények, sem „a tikkasztó melegnek reszketeg hullámai”. Minden való, igaz színében mutatkozik; és az a mély, szürkésbarna szín, mely minden egyes növényt, minden göröngyöt így ősszel jellemez, adja meg azt a fájdalmas, bánatos hangulatot, amelynek olyan szívesen átengedjük magunkat.

Ezt, úgy vélem, minden síkvidéki ember tanúsítani tudja. Annak ellenére, vagy talán azért, mert szívében titkon örökké ilyen pompázatos képeket hordoz: „Uram. Ha arra emlékezni tudnék, egy ilyen ősre, egy ilyen kastélyban! ahogy a kósza paripa kiködlök az aranyszín erdőből! a gőzölgő háta! egy fényes csizma zenéje! megannyi csinos nadrág! S a kacsák, uram, a kacsák...” (Esterházy Péter: A fogadós naplójából).

Ilyenkor mindenféle zaj, távoli kutyaugatás, ami megrezzenti a levegőt, olyan hangszínt kap, mintha személytelen, könnyű fájdalom üzenetét hozná. Mindazonáltal nem hinném, hogy a költők, festők, zeneszerzők csempészték be a köztudatba, jobban mondva az emberek szívébe az ős finom melankóliáját. Sokkal inkább az az utánozhatatlan nesz, ahogy az érett, lehullani vágyó leveleket eleresztik az erőtlen ágak...

(*Sallang nélkül*) A hétköznapi élet igazán felemelő pillanatait rendszerint a cselekvő együttérzés szüli. Az önzetlen segítség a bajban. A Márai Sándor Alapítványnak, városom önkormányzatának s munkáltató lapom szerkesztőségének felhívása nyomán a minap három kami-

onnyi (közel ötven tonna meleg ruha, lábbeli és tartós élelmiszer) segélyszállítmány jutott el Dél-Szlovákiából Kárpátaljára, az ottani árvízkárosultak megsegítésére. Ez a hír talán beleveszett, vagy méltóbban fogalmazva gazdagítóan belecsordult az oda hömpölygő nagy-nagy segélyfolyamba, de a tett jelentőségét ez nem csorbítja. Sőt. Az említett felhívás nyomán a Csallóközben (de Pozsonyban és Zselízen is) szinte magától értetődően dobbant az együttérző szív, mozdult a segítő kéz. S nem csak azért, mert ha valaki, akkor a csallóközi ember igazán tudja, mit jelent a napról napra fenyegetően emelkedő vízszint, az átszakadó gát, a mindent elmosó, megállíthatatlan áradat. Soha nem felejtethető lelki élmény volt számomra, amikor kilenc esztendeje, közvetlenül karácsony előtt, Erdélybe indultak segélyszállító kamionok a Csallóközből, s az egyik kocsí kísérelőjeként magam is megjártam Aradot. Emlékszem, az adománygyűjtés központja akkor is Duna-szerdahely volt, ám a gazdag rakománnyal elindulva az egyik csallóközi faluban még megállítottak bennünket az egybegyűlt lakók. Odairányították böhöm szállítóeszközünket a községi élelmiszerbolthoz, s az üzlet egész raktárkészletét, kézzől kézre adogatva, fölrakták a kamionra. Az egyik faluvezető pedig arra kért, hogy „beszéljek a néphez”. Megtörtént. A „forradalmi sallang” persze ma már nem kell. A csallóközi szív anélkül is a régi!

(Ünnepvárás, Margitkával) Az ünnepvárás nemcsak a pénztárcákat nyitja meg, hanem a szíveket is. Itt, a szerkesztőségben már hetek óta azon fáradozunk, hogy méltó ünnepi számot tegyünk le olvasóink karácsonyi asztalára, de ők – mint megtisztelő bizalmukkal olyannyiszor – most is megelőzték bennünket. Szinte december eleje óta kapjuk a sok szép karácsonyi üdvözlőlapot, s a szívünk-

nek kedves sorok között néha bizony olyan jelzőkkel, dicséretekkel illetik lapunkat, hogy szinte belepirulunk. Mi tagadás, jóleső dolog ez egy hosszú, küzdelmes év végén. Az ilyen olvasói viszonyulás. Jó érzés, hogy tartozunk valakihez, hogy ilyen sok nagy szívű, csallóközi embert hozzánk tartozónak: olvasónknak tudhatunk. Az előttünk álló ünnep tulajdonképpen erről is szól...

Miként az én lelki szimbioziszom is, Margitkával. Ő egy valós személy, lapunk heti keresztrejtvényeinek rendszeres megfejtője. S mint a rejtvénynek is helyet adó oldal szerkesztője figyeltem fel sok-sok hónappal ezelőtt a beküldött megfejtéseire. Ezeket nemcsak egyszerűen leírja, hanem egy naivan kedves, játékos rajzkompozícióba ágyazva küldi be, a cinkosan közvetlenkedő Margitka aláírással. Mert Margitka egyébként egy idős özvegyasszony – a címe, öregesen szálkás betűi legalábbis ezt sejtetik. Kora tavasszal hóvirágok bólintottak felém tele-rajzolt levelezőlapjáról, nyáron súlyos búzakalászkod. Később villanyhuzalokra gyülekező, elköltözni készülő fecskékkel kottázta ki küldeményét. Legutóbb, amikor rajzán koszorúba csavarodó dús fenyőágakat láttam, s gyertyaláng lobbant, nem volt többé kétségem Margitka mivoltát és üzeneteit illetően. Ő az én olvasói őrangyalom. Rajzaival figyelmeztet rá, hogy az újságcsinálás megállíthatatlan taposómalmát gyúrva, tornyosuló kéziratokba fulladva, köhögtető cigarettám füstje mögül is vegyem észre, hogy itt a tavasz, a nyár, az ősz, hogy álljak meg egy pillanatra a rohanásban, tűnődjek el egy másodpercre falevélsorsom fölött. Az adventi ünnepvárás napjaiban pedig gondoljak azokra, akiket szeretek...

Tisztelettel jelentem, Margitka, megtörtént!

Közös bűnünk a korrupció?

A korrupció fogalma eredendően a politikai intézmények által formált közállapotok minősítésére szolgál. S ezek az állapotok, tudjuk, az előző kormányzati ciklusban tényleg minősíthetetlenek voltak. Ám hatalomváltás ide vagy oda, ma is hallani, hogy valakik versenytárgyalás nélkül jutnak megrendelésekhez, csúszópénz vagy ismeretség útján ehhez-ahhoz. Nem kell tehát a NOB tagjának lenni, hogy valakit megvesztegessenek, és ő hagyja. Vagy fordítva. Apropos, sport. Bár a DAC már nem a régi, munkáltató lapomban, a Csallóközben cikkezni kezdtünk arról, miért beteg valójában a szlovák futball. Azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a labdarúgás országosan tárgyalt, de természetesen alapszinten is megmutatkozó, vélt vagy valódi bajairól vitára serkentsük az olvasókat a bajnokság téli szünetében. Remélve, hogy az érdekeltek vagy érintettek is kifejtik véleményüket. Nos, az egészből csak amolyan ankétféleség lett, éppen az érdekeltek maradtak ki belőle. „Ne legyetek naivak, gyerekek – vigasztalt bennünket az egykori játékos, aki hol edzőként, klubmenedzserként vagy éppen játékosüzérként máig a foci haszonélvezője –, nincs itt mit tenni, közös bűnünk a labdarúgás...” Etikai értelemben természetesen nem osztom a véleményt, de a foci iránti rajongásommal tulajdonképpen én is bűnrészes vagyok annak, hogy ez a zseniális játék mára a világ talán legjövedelmezőbb szórakoztató iparágává lett – még ha a magyar vagy szlovák hajtása vészesen sorvadozik is. De vajon közös bűnünk-e a korrupció, mely ugyanígy eluralkodik az életünkön? Nem arra gondolok, hogy csúszópénz révén jutunk hozzá valamihez, vagy éppen elfogadunk valamilyen figyelmessé-

get. Sokkal inkább Hofi emlékezetes mondására, amely szerint a korrupció nem más, mint amiből mi rendszerint kimaradunk. A korrupciót ugyanis politikai természete teszi igazán súlyossá. Emlékezhetünk rá, még Mečiar is úgy vélekedett róla – második országlása idején –, hogy rosszabb, mint a politikai ellenzék. Pedig akkor a politikai ellenzéke alaposan elbánt vele. A témát azonban harmadszori visszatérése után sem dobta, kitalálta a tiszta kezek programját. A baj csak az volt, hogy míg tiszta vizet prédikáltak, nyakalták a bort piszkosul. Az eredmény ismert, illetve most válik csak igazán ismertté. Az új kormány miniszterei fekete könyvekben rántják le a leplet „tisztá kezes” elődeik észbontó visszaéléseiről, korrupciós ügyleteiről. Az elszállt milliók, milliárdok csak úgy röpködnek a levegőben. Nem új dolog, Murphy törvénye szerint a kormányzati korrupcióról mindig múlt időben adnak tájékoztatást. S bár a tárcák vezetői a tévés snittekben keményen a szemünkbe nézve rendszerint azt is bejelentik, eddig már ennyi és ennyi büneljárást kezdeményeztek, ne legyünk túlzottan optimisták. A nagy halak mindig elúsznak, meg aztán a választási győzelem mámorában tett ígéreteken sem nehéz felfedezni az oxidálódás jeleit.

Akkor mit tehetünk mi, egyes emberek? A kiváló közíró, Gombár Csaba szerint a korrupcióval szemben egykedvű álláspontot kell elfoglalni. Olyan álláspontot tehát, amely „kizárja a kéztördeléses kétségbeesést ugyanúgy, mint a savonarolai dühöket, de rendületlenül elutasítja a cinikus belenyugvást is”. Nem érdemes tehát dühöngeni, csak rendületlenül le kell nézni és meg kell vetni a korrupctan üggyködőket. Mert ilyenek voltak, vannak, s vélhetően továbbra is lesznek bőven.

A félelem árnyéka

Az előző rendszerben belénk neveltek egyfajta biztonságérzetet, de nem tanítottak meg bennünket egy sokkal erősebb bizonyosságra, hogy hogyan kell nem félni. Önmagunktól, gyöngeségeinktől és másoktól, mások gyöngeségeitől. A múlttól, a jelen feladataitól és a jövőtől. A félelem átszői mindennapjainkat.

A pedagógiai lap például a kisiskolás gyermekek szorongásairól értekezik, a rádió műsorában ismert személyiségeket gyerekkori félelmeikről faggatják, agglegény barátom bevallja, hogy fél a nőktől, a melegüktől, az állandó jelenlétüktől... A félelem a génjeinkben van kódolva. Emlékszem a régi toll- és kukoricafosztások öregeire, a legrémségesebb történetekkel ijesztgettek mindig bennünket. Még fiatal anyánk is hajlamos volt ilyesmire, hogy riadtan hozzábújjunk. Lecsavarta a petróleumlámpa lángját, és síri hangon kántálni kezdte a gyermekszívet dermedtő históriát: Három árva sír magában, elhagyott sötét szobában...

Persze felnőtt életünk is tele van „rémségekkel”. Kell-e jobb példa erre a dunaszerdahelyi alvilág vezéralakjainak minapi lemészárlásánál? Azt szokták mondani, hogy legfontosabb a szembenézés, mert ha közlőről szemléljük félelmeink tárgyait, jelenségeit, azok nagyobbik része nevetségessé, a maradék pedig kikerülhetővé válik. Jelenitem, az utca embere itt, ebben a jobb sorsra érdemes kisvárosban mást sem tesz már évek óta, csak szembenéz. Sokszor úgy érzi, hogy az arra hivatottak helyett is. Aztán kellő időben elfordítja a fejét, behúzza a farkát, marad a maradéknál: a kikerülhetőség lehetőségeinél. Mert a szervezett bűnözéssel való igazán komoly, a győzelem

ígéretét magában hordozó szembenézés a hasonlóképpen szervezett bűnüldözés dolga! Régi igazság: a félelem demoralizálja és kiégeti a lelket, létrehozza bennünk azokat a víziókat, amelyek a létét igazolják. Ne tekintsünk tehát senkit nagyobb jótevőnknek, mint aki visszaadja vagy fokozza bennünk az élet vidám bátorságát.

Azon a nagyhét előtti csütörtök estén, amely városmat dicstelen hírbe hozta szerte a világon, Borghes A halál és az iránytű című novelláskötetébe temetkeztem, így csak másnap délelőtt, munkába indulva tudtam meg a történeteket, pedig a Fontána bár itt van, alig százméternyire az ablakunk alatt, igaz, egy tömbházzal takarva. Olvasás közben többször is kimentem a balkonra egy-egy cigaretára, a déli horizont fölötti égboltot kémleltem, melyet újabban sokkal sűrűbben hálózna be a gyakorlatozó(?) vadászgépek kondenzcsíkjai.

Sok városi ember számára az utolsó közvetlen kapcsolatot a természettel az erkély. Ezért is értékelem ezeket a kitüremkedéseket vagy éppen loggiás bemélyedéseket házaink falán, melyek a szabadság illúziójával ajándékozzák meg a városba szorult lelkeket. Csak kiáll az ember, s érzi, hogy ebben az elkegyetlenedő városban is jut neki egy darab égbolt, nappal átvonuló fehér felhőkkel, éjszaka hunyorgó csillagokkal, érzi a szelet a bőrén, az ázott beton felszabadító illatát, vagy tenyerébe zárhatja az esőcseppeket. Mondom, azon az estén is többször kiálltam a balkonra, s miközben a soros cigaretta füstjét beleeregettem a tavaszi levegőbe, szinte hallottam, ahogy egyre nagyobb levegőt vesz a város. De az is lehet, hogy csak az érzékeim játszottak velem csalóka játékot.

Az utolsó fellobbanás

Gyerekkorunkban az érett búzakaralászokról markunkba szottuk gyűjteni a cserebogarakat, hogy aztán a lányokat ijesztgessük velük. Rengeteg cserebogár volt akkoriban a búzaföldeken. E nemkívánatos terhükkel a karalászok néha súlyosan ringtak az enyhe szélben. Mi, fiúk nem féltünk a cserebogaraktól, pedig kemény, recés, éles lábukkal egyre feszítették volna szét az összezárt markunkat. Azóta jóformán nem is láttam cserebogarat, s jut eszembe: érett búzakaralászt is de rég dörgöltem szét a tenyeremben! Búza és cserebogár nélkül múltak a nyaram. Még szerencse, hogy a nyári szöszmötölés (és szemlélődés) fő terepét, a kertet nem kell nélkülöznöm. Heti egy vagy két estém feltétlenül az övé. Aki maga is gondozott már kertet, tudhatja, hogy pár négyzetméternyi területen paradicsomot lehet teremteni. Ám az a kert, amelyről most szó lesz, nem az enyém, hanem egy öregemberé. Kis paradicsom, a kertek kertje az a pár négyzetméter. Én csak alkalmankénti csodálója vagyok. A kertnek is, gazdájának is.

Noha a Csallóköz nem éppen mondható bortermő vidéknek, ennek a kertnek a közepén a legnagyobb helyet mégis a szőlő foglalja el. Harminc-negyven már termő tőke, s húszvalahány vessző még vad, jövőre oltható. Fiatal szőlő, két-három éve ha terem. Most is jó termés mutatkozik rajta. A szőlő körül és a szőlő előtti veteményes részen gyümölcsfák. Barack, cseresznye, meggy, szilva, eperalma és muskotálykörte. A gyümölcsfák is fiatalok, tavaly már jól meglombosodtak, egyik-másik kóstolót is hozott.

A gyümölcsfák alatt arányosan beosztott részekben kerti vetemény. Káposzta, sárgarépa, zöldség, uborka, paradicsom. Ernyős virágú kaprok szigetei. Tenyérnyi zöld herés. Vadul virágzó krumplibokrok. Farkát hányó csemegekukorica. Itt-ott elszórva magasba nyúlik egy-egy napraforgó vagy seprőnek való cirokszál...

Mindezt egy öregember tartja rendben. Öt-hat évvel ezelőtt ez a földdarab vad bozót és tarack hona volt. Az öregember tette kertté, miután a hivatalokban megszerzett papírokkal visszakanyarította az egykori közösből. Ő telepítette ide azóta a szőlőt, ő ültette a gyümölcsfákat, ő ássa, kapálja, gereblyézi el a kert földjét. Mást még nem láttam ebben a kertben, pedig tudom, van az öregnek családja, gyermeke, unokája...

Azt is tudom róla, negyven évig cselédként dolgozott a saját földjein. Régen nyugdíjas volt már, amikor nyolcvankilencben fordult a világ, de a földet szabályozó új törvény fölvillanyozta őt. Naponta buszozott a városba. Közjegyzőség, geodézia, földhivatal. Mindenhol kiállta a sort. Aztán a fia azt mondta, fűtyül a földre, a gazdálkodást ma nem elkezdeni, hanem abbahagyni érdemes. Az apja félmillióس vagyonrészéből sem látnak semmit, mert az átalakult szövetkezetet úgylis lezüllesztik és szétlopkodják régi-új urai. S az öregember – mint élte során oly sokszor – ismét a kiszolgáltatottak törvényéhez igazodott. Minden időben úgy, ahogy lehet.

Néha bújni, néha kiállni, mikor hogy esik a sor. De: minden időnek, télnek, tavasznak, esőnek, napsütésnek elvégezni a tennivalóit. S míg a fia szatócsboltot nyitott, ő kialakította a rezignáció makulátlan belső csendjének övezetét, a kertet.

Tavaly azt gondoltam magamban: milyen jó lenne ebben a kertben szőlőtőke vagy fiatal fenyves törzsű cse-resznyeфа lenni!

Most, egy évvel később mégis szorongás fog el e csodálatos, viruló szépség láttán. Az öreg még tartja magát, de akaratlanul is azokra az időkre gondolok, amikor majd (talán) újra elvadul ez a kert. Egy öregember utolsó szép föllobbanása.

Téli borongás

Az ősz az évszakom. Ragyogó egével, reggeli páráival, muslicáival, égett szagával, hosszú esőivel, színes bogyóival, kényelmességével, korai derekkal, fagyokkal... A búcsúra, az elmúlt élvezetére hajlamos lelki beállítottságom talán kapcsolatban áll azzal is, hogy a fanyarul füstös történelmi tapasztalataink miatt a jövőről is inkább bizonytalanul baljós sejtéseim vannak, mint erőt adó reményképeim.

A csappanó jövőremények számbavételének évszaka az ősz, a veszteségeké. A legnagyobbak közé rendszerint a halottainkat szoktuk sorolni. Mert minden javunkból kiforgathatnak bennünket, mindenünket elvehetik, csak a halottainkat nem. A halált azonban – mely minden megszületett ember számára abszolút szükségszerűség, az egyetlen szilárd pont az élet esetleges történéseinek tengerében, melyhez előbb vagy utóbb, gazdagon vagy szegényen, lázadozva vagy megbékélt lélekkel, hittel vagy hitetlenül mindnyájan elérkezünk –, úgy tűnik, igen. Az idei év döbrentett erre a felismerésre, a Semmi és a Volt újabb krizantémos és gyertyalángos kertjei meglátogatásának kötelességét róva rám halottak napján.

Megfigyeltem, túljutva az ötvenen egyre inkább fölerősödnek bennem veszteségélményeim. Azok a veszteségek, melyek mindjárt az indulásnál értek. (Csak így, zárójelben: kollektív bűnösségben elmarasztalt s állampolgári jogaitól megfosztott szülők csemetéjeként értem el életem első éveit. Kétéves koromban elvesztettem anyai nagyszüleimet, s velük együtt a szülőfalumból Magyarországra telepített mintegy negyven családban szinte minden rokonomat. Ráadásul apai nagyszüleimet meg sem ismerhettem, hiszen édesapám már tizenöt évesen telje-

sen árva volt.) Gyerekkoromban ezek a veszteségek természetesen még nem tudatosultak bennem. Később, felnőtté válva, annál inkább. A totalitárius hatalom által irányított iskoláimban nem tanulván, amolyan szorgalmi házi feladatként már felnőtt korban kellett megtanulnom azokat az időket, s bennük fajtám sorsának alakulását. Bár azt, úgy érzem, soha pontosan megtudni nem fogom, mennyi nagyszülői mese, simogatás, társas érintkezésben példát mutató pallérozottság, lelki kulturáltság és finomság, rokoni-közösségi élmény, tapintatos magatartás, egyszerű, de fejlett paraszti-földművelő ízlés, szép és pontos beszéd a világ dolgairól stb. telepítődött át Baranyába azokkal, akiknek ötven évvel ezelőtt el kellett menniük. S mennyi halál.

Igen, ez a felismerés foglalkoztat mindenszentek óta. A mulandóság ténye lelki, szellemi és érzelmi életünk alapvető és központi élménye. Elárvult családunk számára az idős törzsrokonság kényszerű távoztával hosszú időre megszakadt az egyetemes elhullások és sarjadások természetes sodra. Egyfajta vákuum keletkezett mindennapi életünkben, az amúgy is megritkult sorainkban. Magyarán mondván: mi, gyerekek tulajdonképpen úgy nőttünk fel, hogy természetellenes módon nem avatódtunk be az egyegy halálessettel kapcsolatos, többé-kevésbé a gyakorlati szükségszerűség megszabta teendők, valamint a hozzá tartozó „rendszabályok” megtartásában. Aki úgy vélné, hogy ez nem nagy „ügy”, lapozza fel szótárainkat a h betűnél, vagy nézzen utána például a Magyar néprajzi lexikonban a vonatkozó szócikkek elképesztő gazdagságának.

Egyszóval, kimaradt az életünkből az, amiről Porteous ezt írta: „Tanítsd meg őket, hogy kell élni, és, ami nehezebb, hogy halni hogy!” Ezeket a szavakat választotta Örkény István is mottóul egyik vékonyka, de annál nagyobb

hatású könyve élére. A „Rózsakiállítás”, emlékszem, alaposan feloldotta bennem az említett, furcsa hiányérzetből táplálkozó, hangulataim szerint erősödő vagy csöndesülő belső feszültséget. Nem csoda, Örkény arra döbbsített rá, hogy elmúlásunk, meghalásunk, ha úgy tetszik: az agóniánk ma, a kor vívmányai folytán egyszerűen szereppé válhat, így-úgy kisajátíthatóvá, fölhasználhatóvá... Ma már tudjuk, hogy életünk szakadatlan szerepjátszás, ha olykor magunk ámítására letagadjuk is. Örkény abból az alapállásból indult ki, hogy minden pózt, álruhát és jelmezt levetünk azon a küszöbön, amely a létből a nem létbe vezet át. Kegyelettel idézzük az eltávozottak „utolsó szavait”, hisz akkor már nem lehet, nem is érdemes hazudni. A halál közelsége – ezt hisszük és valljuk évezredek óta – kiszólít ugyan a létezésből, de megtisztít a hiúságtól, önzéstől, nagyravágyástól, képmutatástól, és fölment minden manipuláció alól.

Csakhogy ez ma már annyira nincs egészen így, most, hogy például végső magányunk perceit is kisajátíthatja a technika, utolsó sóhajtásunk megörökíthető, sokszorosítható, képernyőre vetíthető.

Akár házilag, magánhasználatra is...

Azt persze Örkénytől függetlenül is tudom, hogy a személyes elkeseredés, a túlhajtott önsajnálát (merthogy önmagunkat siratjuk minden elhullásban, halálban, ugyebár!) teljességgel hiábavaló. Nemcsak azért, mert tulajdonképpen komikus a végtelen halálfeketeségbe – melynek csupán egy picinyke virágzó része az emberi élet – belefordítani a mi kis butélia tintánkat, hanem azért, mert azzal szemben, ami valóban történik tulajdonképpen soha nincs igaza a mi különbejáratú házi líránknak. Különben is: a halál kényszere vastörvény, amely nem ismer kivételt.

Mindezt nagyon jól tudom, nem szűnő és időnként túlságosan is fölerősödő „kárhoztatásom” lényegében csupán a történelmi félmúlt ama szégyenletes eseményének szól, amely évtizedekre elrabolta tőlem a halált: nagypapa és nagymama halálát.

Ezzel a gyakran a tudatom felszínére tolakodó hiányérzettel haladtam meg azt az életkort, melynek szelíd cezúráját Radnóti ekképpen vontá meg: „... sportbajnok nem lehetsz már, sem kóbor tengerész...”

Persze hozadéka is volt: visszatért hozzám a halál. Előbb alapiskolás osztálytársnőm lépett át a lét és a nemlét küszöbén, aztán a nemzedéktárs költő, a szeretetszomjas festőbarátról azt hozta a hír, hogy egyszerűen agyonverték...

S világunk reménykeltő fordulása sem állította meg a sort: eltemettük apósomat, majd nővéremet, őket Dédi követte, s tavaly anyósom... És hát ne saját halottamnak tekintsem-e Mikolát, Talamont, Ottlikot, Fellinit?!

De elég e téli borongásból, hószakadást a szívünkre!

Fogynak, zsugorodnak a jövő reményei? Sebaj, akként húzik a múlt!

Elvonási tünetek

Barátom, H. F. emlékének

Nem tudom, miért kereste föl a minap az új magyar államtitkár asszony a járási munkaügyi hivatalt, itt, az ablakom alatt, talán személycseréket készített elő, vagy csupán patrióta szíve irányította elsőül is mihozzánk, a Csalólóközbbe, de amit a hivatalvezetőtől megtudott, abban nem volt semmi reneszánsz. A Dunaszerdahelyi járás állástalanjainak száma megközelíti a tízezret, s hamarosan négy nagyobb üzemből kétszázötven alkalmazottat bocsátanak el. Mi meg közben eltemettük F.-et, ifjúkorom legjobb barátját. Munka- és állásfüggő volt, nem vállalkozó szellem, az elvonási tünetek halálos kórként jelentkeztek a szervezetében. Mert mindnyájan függőségben vagyunk valamivel. Az is függőség például, ha egy állampolgár mindent az államtól vár, egy nő mindent egy férfitől, egy újgazdag mindent a pénztől. F. három-négy éve elvesztette az állását, elszoruló szívvel szoktam nézni innen az ablakból, ahogy bejegyzett munkanélküliként a kötelező hivatali „audienciákra” járt, s bár nincs rá semmi konkrét bizonyítékom, valahol belül érzem, hogy az átmeneti „semmittevés” végzett vele.

Édes semmittevés! Jut eszembe, hogy valamikor a hetvenes évek közepén a neves magyarországi költő, Csoóri Sándor – aki akkoriban filmben is utazott, ahogy mondani szokták – a dunaszerdahelyi íróemberek meghívására néhány napot ebben az álmos csallóközi kisvárosban töltött. A Duna Szállóban, ahol szobát foglaltunk számára, úgy írta be magát a szállodakönyvbe, hogy költő. Nagy meglepetésére a portás ezt kinyilvánított bizalmatlansággal fogadta, merthogy a bejelentkező szállodavendég sze-

mélyi okmányában a „Magyar Filmgyártó Vállalat dramaturgiai osztályának munkatársa” foglalkozásmegjelölés állt. Csoóri megejtő jámborsággal bizonygatta a recepció szolgálatosának, hogy nem valótlan adatot jegyzett be magáról, és főként nem hivalkodásból tette. Egyszerűen azért, mert ez rövidebb... Egyik cseh költőtársa – a neve már nem jut eszembe – sokkal kihívóbb önérzetességgel reagált valami hasonló akadémikuskodásra: „Opravdu mám vyplnit i rubriku povolání? Tak tedy: Dolce far niente!” Mármost hogy a foglalkozása, ha úgy tetszik: Édes semmittevés!

Bár az eredendően költői létállapotot kifejező, csábítóan hangzó dolce far niente a teremtető szellem csalóka, megtévesztő képét nyújtja a külvilágnak, s a költészet ázsiója sem a régi már – ki ne szeretne költő lenni e honban? Ha már nem igazi, legalább pénzköltő. A baj csupán annyi, hogy ez utóbbi kellemes foglalatosságnak a mi beidégződéseink szerint jellemnemesítő összefüggésben kell állnia a mindennapi munkával. Persze egyre több példa igazolja, hogy nem feltétlenül. F. és én ugyan még abban nőttünk fel, hogy sokan milyen leleményesen elmellőzik egymást. Mármost a mindennapi munkával. A szabad vállalkozások világában ezen nincs mit csodálkozni, de sokak számára így volt ez már a régi rezsimben is, ahol pedig a munka mindenkinek könnyen elérhető lehetősége, de egyben kötelessége is volt. Olyannyira, hogy tartós kerülése büntetőjogi következményekkel járt. Persze, nem mindenkinek.

Tudom, mit éreznek a munkanélküliek, amikor a munkaközvetítő hivatalok ajtaját először átlépik. Az ember úgy érzi, mondogatta F., hogy a társadalom számkivetettje lett, lassan kezdi elveszíteni önbecsülését. Különösen akkor, ha a munkaközvetítőben dolgozó hivatalnokok ezt

az érzést még meg is erősítik benne. Talán olyan bürokrata előtt kell szégyenkezve ácsorognia, akinek még annyi intelligenciája sincs, mint neki, akire úgy néznek, mint a bűnözőre, holott csak munkanélküli. Elvben F. is elfogadta, hogy a múlt rezsim bűnös túlfoglalkoztatottságának az áldozata, s ha nem beteg vagy nem túl koros valaki, nem is olyan nagy baj, ha időnként „tisztá” helyzetbe kerül. „...talán az élet éppen akkor kezdődne – példálóztam neki magam is az író Esterházy Péter okfejtésével. – Mert élni annyi, mint elveszettnek érezni magunkat, és mivel ez a tiszta igazság, tudni, hogy élni annyi, mint elveszettnek érezni magunkat, az aki ezt elfogadja, már meg is kezdte a magáratálalást, már hozzá is fogott a maga igazi valóságának a feltárásához, már szilárd talajon áll; ösztönösen, mint a hajótörött, fog fürkészni valami után, amit megragadjon; és ez a tragikus, határozott, abszolút igaz tekintet, amivel a szabadulást keresi, el fog igazodni az élet zűrzavarában; csak ezek az igazi gondolatok: a hajótöröttek gondolatai, a többi: retorika, póz, önáltatás; aki nem érzi magát igazán elveszettnek, menthetetlenül elvész, vagyis nem találkozik soha önmagával, nem bukkan soha a saját valóságára...”

A társadalom rákfenéje – halljuk gyakran a munkanélküliségről. Bennem viszont néha ellenérzéseket váltanak ki a szociális demagógia szólamaival teletűzdelt ilyen irányú újságcikkek, riportok. Miként a rákról sem szeretünk nyíltan, szókimondóan beszélni, hovatovább a munkanélküliség fogalmához is olyan drámai jelzőket társítunk – a statisztikai jelentések személytelen adatain túlmenően vagy éppenséggel azok árnyalására –, hogy az embernek egyszerűen elmegy a témától a kedve. A létbiztonságát mindenek fölé helyező dolgos csallóközi embernek érthetően megrázkódtatást jelent valamilyen nyugdíjas állás

elvesztése, s nemcsak azért, mert itt az ország más részénél is szűkösebbek az elhelyezkedési lehetőségek. De nem tudok úgy csinálni, mintha nem látnám azt a rengeteg romát, akinek esze ágában sincs munka után kajtatni... Különben is vannak nációk, amelyek távolról sem veszik annyira szívükre a munkahely elvesztését...

A végén F. is rájött, hogy minél kevesebb az állás körülötte, annál több a munka. Elhelyezkedett, mondhatni „találkozott önmagával”. Tragikus példáját tulajdonképpen csak azért szőttem e rövid eszmefuttatás szövetébe – a személyes kegyeleten túlmenően, természetesen –, hogy nem árt tudatosítanunk: mindnyájan függőségben vagyunk. S erre rámehet az életünk is.

Bereck József ▼ ELVONÁSI TÜNETEK

Kiadta: NAP Kiadó, Dunaszerdahely 2000

P. O. Box 72

Felelős kiadó: Barak László

Szerkesztette: Cs. Liszka Györgyi

A borító Kuti Dénes (Erdély) Ösvény című olajfestményének
felhasználásával készült

A kötetet tervezte: Róth Rea

Nyomdai előkészítés: NAP Kiadó, Dunaszerdahely

Nyomta: Valeur Kft., Nagymégyer

ISBN 80-85509-91-1